

สังคมมนุษย์ ในด้านพฤติกรรมศาสตร์

ตามหลักสูตรปริญญาตรี

รองศาสตราจารย์ ดร. ประสาท หลักศิลา
หัวหน้าคณะวิชามนุษยธรรมศึกษาและสังคมศาสตร์
วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร

15/-

X 78291

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง 2514

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

เทคนิคการวัดผล	ดร. ชวาล แพร่ตักกุล	35	บาท
หลักและวิธีวัดผลการศึกษา	ดร. กมล สุดประเสริฐ	25	บาท
หลักการบริหารโรงเรียน	ดร. พันธ์ หันนาคินทร์	30	บาท
ศิลปนิพนธ์	อารี สุทธิพันธุ์	15	บาท

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นด้วยความมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้ และ ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ เป็นความรู้เบื้องต้นตามนิยวิชาสังคมวิทยาและวิชามานุษยวิทยา ดังนั้นจึงอาจนำไปใช้เป็นคู่มือประกอบการเรียนวิชาทั้งสองนั้นในระดับปีแรก ๆ ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีได้ ตามที่ผู้สอนจะเห็นสมควร อนึ่ง โดยที่การใช้คำภาษาไทยเรียกชื่อศัพท์ทางวิชาการที่เป็นภาษาอังกฤษยังไม่เป็นที่แพร่หลายทั่วไปและสอดคล้องตรงกันในสถานศึกษาต่าง ๆ ผู้เรียบเรียงจึงได้เทียบคำภาษาไทยที่ใช้ในหนังสือเล่มนี้กับคำภาษาอังกฤษ ไว้ในบทผนวกท้ายเล่มเพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันด้วย

ประสาธน์ หลักศิลา

คณะวิชามนุษยธรรมศึกษาและสังคมศาสตร์
วิทยาลัยวิชาการศึกษา

301
ป
จ.7

สารบัญ

หน้า

บทนำ วิทยาศาสตร์ว่าด้วยสังคมมนุษย์							๑
ตอนที่หนึ่ง สังคมมนุษย์							
๑. ความหมายและจำแนกประเภท							๓
๒. วัฒนธรรม							๑๓
๓. ชนส่วนน้อย							๒๒
๔. กลุ่มชน							๒๘
ตอนที่สอง การจัดระเบียบของสังคมมนุษย์							
๑. การจัดระเบียบทางสังคม							๓๓
๒. ครอบครัว							๔๔
๓. เศรษฐกิจ							๕๑
๔. การปกครองและศาสนา							๕๘
ตอนที่สาม พฤติกรรมของบุคคลในสังคม							
๑. ความแตกต่างกันของคนและสัตว์							๖๓
๒. การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม							๗๔
๓. การปฏิบัติตามปทัสถานของสังคม							๘๐
๔. พฤติกรรมของหมู่ชน							๘๖
ตอนที่สี่ การเปลี่ยนแปลงในสังคมมนุษย์							
๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม							๙๕
๒. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม							๑๐๑
๓. การพัฒนาชุมชน							๑๐๗
๔. ปัญหาสังคม							๑๑๓
บทผนวก							
๑. การศึกษาสังคมมนุษย์							
๒. ศัพท์ภาษาไทยเทียบกับคำภาษาอังกฤษ							

บทนำ

วิทยาศาสตร์ว่าด้วยสังคมมนุษย์

ความรู้เกี่ยวกับสังคมมนุษย์

การศึกษาค้นคว้าซึ่งจัดทำสืบต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว เกี่ยวกับมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ทั้งหลาย ทำให้ได้ความรู้ซึ่งจัดเป็นศาสตร์ ขึ้นได้สามหมวดใหญ่ ๆ คือ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และ มนุษยธรรมศึกษา แต่ละหมวดวิชาต่างก็มีสาขาวิชาแยกออกไปอีกมากมาย สังคมศาสตร์ (หรือวิทยาศาสตร์ทางสังคม) เป็นหมวดวิชาที่ทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เข้าใจเรื่องราวของมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มและดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน วิทยาศาสตร์ (หรือวิทยาศาสตร์ทางธรรมชาติ) เป็นหมวดวิชาที่ทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มนุษย์อยู่รอบ ๆ ตัวคน มนุษยธรรมศึกษา (หรือมนุษยศาสตร์) เป็นหมวดวิชาที่มุ่งส่งเสริมให้มนุษย์มีชีวิตที่สมบูรณ์ โดยสอนให้เข้าใจด้วยตนเองว่าอะไรควรและอะไรไม่ควร ส่วนมากเป็นประเภทวิชาที่เกี่ยวกับตัวมนุษย์ซึ่งเป็นส่วนของสังคม อาทิ เช่น ภาษา วรรณคดี ดนตรี ศิลปะ ปรัชญา ศาสนา และ ศิลปกรรม เป็นต้น

สังคมศาสตร์

สังคมศาสตร์เป็นหมวดวิชาที่ว่าด้วยสังคมมนุษย์และส่วนต่าง ๆ ของสังคม เช่น รัฐบาล ครอบครัว และผู้คนซึ่งเป็นส่วนของสังคม ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่มนุษย์ก่อตั้งขึ้น และเข้าไปเกี่ยวข้องเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกัน สังคมศาสตร์แบ่งออกเป็นสาขาวิชาต่าง ๆ และกำลังขยายตัวครอบคลุมเป็นวงกว้างออกไป แต่เดิมนั้นเมื่อกำลัง

หมวดวิชาสังคมศาสตร์ จะหมายถึงสาขาวิชาต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา และ สังคมวิทยา ต่อมาได้ขยายออกไป วิชาเหล่านี้ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของหมวดวิชาสังคมศาสตร์ ได้แก่ โบราณคดี จิตวิทยาสังคม และ วิชาการศึกษา

สังคมศาสตร์เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางสังคมของมนุษย์ ความรู้ที่ได้มานั้นได้มาด้วยการค้นคว้าวิจัยและทดสอบ ซึ่งเป็นไปตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกับการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นต้นว่าวิชา ฟิสิกส์ วิชาเคมี และวิชาชีววิทยา อย่างไรก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมที่ได้มานั้น นำมาเรียบเรียงขึ้นเป็นทางวิชาการ และเพื่อการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ต่อไปเป็นความรู้ที่ถูกต้อง แน่นอนยิ่งขึ้น ถึงกระนั้นก็ตามความรู้ที่ได้มาด้วยการศึกษาค้นคว้าทางด้านสังคมศาสตร์นั้น เมื่อนำมาใช้เพื่อความรู้มุ่งหมายในการสอนให้เด็กเข้าใจเกี่ยวกับสังคมของตน และสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ด้วย ก็เลือกเอาความรู้เกี่ยวกับผู้คนและสังคมมนุษย์บางตอนบางส่วนมาสอนให้เด็กเข้าใจได้ เหมาะสมตามวัยและความสามารถของเด็ก ก็จะมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งคือ “สังคมศึกษา”

บรรดาสาขาวิชาทั้งหลายของสังคมศาสตร์นั้นยังแบ่งออกเป็นสองพวก พวกหนึ่งได้แก่วิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความสำเร็จหรือความผิดพลาดในอดีตของมนุษย์ และของสังคมมนุษย์ วิชาอื่นจัดเป็นสังคมศาสตร์รุ่นเก่า พวกหนึ่งจัดว่าเป็นสังคมศาสตร์รุ่นใหม่ ได้แก่วิชาเหล่านี้ คือ เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจของผู้คนในสังคมปัจจุบันนี้ ภูมิศาสตร์เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม เป็นการที่มนุษย์เขยิบดลเอาธรรมชาติมาเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันนี้ รัฐศาสตร์เป็นการศึกษาเกี่ยวกับอำนาจต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครอง ซึ่งเป็นเรื่องของรัฐบาลที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันนี้ ส่วนสังคมวิทยานั้นเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมปัจจุบันนี้ เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะและในระดับต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม สังคมศาสตร์รุ่นใหม่ก็ต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับความสำเร็จและความผิดพลาดของมนุษย์ในอดีตอันเป็นเรื่องของวิชาประวัติศาสตร์ มาเป็นพื้นฐานในการศึกษาสังคมมนุษย์ในปัจจุบันนี้

มานุษยวิทยาเป็นสาขาวิชาที่กว้างขวางมากกว่าสาขาวิชาอื่นใด เพราะว่าไม่เพียงแต่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มคน ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านร่างกายของมนุษย์อีกด้วย จึงเท่ากับว่าเป็นทั้งวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเกี่ยวกับชีววิทยา และเป็นวิทยาศาสตร์สังคมเกี่ยวกับพฤติกรรม มานุษยวิทยามุ่งไปในด้านเปรียบเทียบความแตกต่างกันของมนุษย์ โดยมุ่งศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมนุษย์ที่เรียกว่า “ด้าหลัง” หรือ “ด้อยเจริญ” คือมนุษย์ในระดับก่อนมีตัวหนังสือใช้ และเพื่อให้เข้าใจความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกันของมนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้ นักมานุษยวิทยาได้ค้นคว้าและวิจัยความเป็นมาของมนุษย์ ย้อนหลังจากสมัยประวัติศาสตร์ (คือประมาณห้าพันปีมาแล้ว) ขึ้นไปให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจกำเนิดและพัฒนาการของมนุษย์ รวมทั้งธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของมนุษย์ในระดับก่อนมีตัวหนังสือใช้ในการศึกษาให้เข้าใจมนุษย์ตามระยะเวลาและสถานที่ในช่วงกว้างนั้นเอง นักมานุษยวิทยาจึงได้ให้ทัศนะต่าง ๆ ไว้ในเรื่องลักษณะทางร่างกาย (หรือทางชีวภาพ) และลักษณะทางวัฒนธรรมของมนุษย์

สังคมวิทยาเป็นสาขาวิชาที่มุ่งหนักไปในการศึกษาลักษณะของความสัมพันธ์ต่อกันของมนุษย์ในสังคมระดับที่เรียกว่าเจริญแล้ว คือมีตัวหนังสือใช้กันแล้ว ส่วนจิตวิทยามุ่งหนักไปในการศึกษาให้เข้าใจพฤติกรรมต่าง ๆ และบุคลิกภาพของบุคคล ส่วนหนึ่งของวิชานี้เข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยที่บุคคลนั้นย่อมเป็นส่วนของกลุ่มและของสังคมที่บุคคลนั้นร่วมอยู่ด้วย พฤติกรรมต่าง ๆ จึงต้องเป็นไปตามที่ได้เรียนรู้มาจากกลุ่ม ไม่ใช่เป็นได้เองตามธรรมชาติ

พฤติกรรมศาสตร์

เมื่อประมาณยี่สิบปีมานี้ นักวิทยาศาสตร์พวกหนึ่งได้ร่วมมือกันศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ด้วยการรวมบางส่วนของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและบางส่วนของวิทยาศาสตร์สังคมเข้าด้วยกัน ได้แก่ความรู้ทางวิชาการของวิชาเหล่านี้คือ สังคมวิทยา ชาติวิทยา มานุษยวิทยา และแพทยศาสตร์ แล้วจัดตั้งเป็นศาสตร์ใหม่ขึ้นเป็นอีกหมวดหนึ่งเรียกว่า

‘พฤติกรรมศาสตร์’ พฤติกรรมศาสตร์เป็นการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของคนเรามาสิ่งใดเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง เช่น การมีอิทธิพลต่อการวางแผนใจหรือการกำหนดให้คนเรามีพฤติกรรมไปได้อย่างนั้นอย่างนี้ งานส่วนใหญ่ของนักพฤติกรรมศาสตร์คือการวิจัยในทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้ความรู้และความเข้าใจจริงในเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนของสังคม

สังคมมนุษย์

๑. ความหมายและจำแนกประเภท
๒. วัฒนธรรม
๓. ชนส่วนน้อย
๔. กลุ่มคน

๑. ความหมายและจำแนกประเภท

ความหมาย

สังคมหมายถึงระบบสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่มาร่วมมือกัน เพื่อกำหนดอยู่ร่วมกัน สมาชิกเหล่านี้มีการรู้และการตอบสนองกันในทางสังคม ซึ่งเรียกว่า “การกระทำต่อกันในทางสังคม” ได้แก่ การที่แต่ละสมาชิกสามารถเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงต่อกันได้ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้ปรากฏภายนอก หรือที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใน พฤติกรรมที่แสดงออกมาให้ปรากฏภายนอกได้แก่กิริยาอาการต่าง ๆ เป็นการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย รวมทั้งล้อยคำที่เปล่งออกมาเป็นเสียงเข้าใจกันได้ พฤติกรรมที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในได้แก่ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ ตลอดจนเพิกนการต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้สึกเกี่ยวกับรูป รส กลิ่น เสียง สังคมทำหน้าที่เพื่อกำหนดอยู่ต่อไปของบรรดาสมาชิกทั้งปวงของสังคมนั้น ๆ

สัตว์บางอย่าง แมลงบางชนิด ก็อยู่ร่วมกันในหมู่พวกของตน จัดว่าอยู่กันเป็นสังคม เช่นเดียวกับสังคมมนุษย์ เช่น ปลวก ผึ้ง และลิง เป็นต้น แต่ว่าสังคมมนุษย์มีลักษณะซับซ้อนมากมายยิ่งกว่าสังคมสัตว์ สังคมมนุษย์และสังคมสัตว์ต่างก็ตกอยู่ภายใต้การบังคับของธรรมชาติ ทั้งนี้เป็นความจำเป็นทางชีวภาพ เพื่อให้อยู่รอดได้ แต่ลักษณะของสังคมมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคมที่เป็นสมาชิกของสังคมมนุษย์แต่ละแห่ง

สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มคนจำนวนมาก เป็นกลุ่มซึ่งคนเราเข้าร่วมและดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน สังคมไม่เพียงแต่ประกอบด้วยผู้คนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเท่านั้น ยังหมายถึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในกลุ่มต่าง ๆ อีกด้วย เป็นต้นว่าสังคมไทย ย่อมประกอบด้วยผู้คนไม่น้อยกว่า ๓๐ ล้านคน (ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓) ซึ่งอยู่กันเป็นครอบครัวหลายล้านครอบครัว ผู้คนในครอบครัวทั้งหลายเหล่านี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ทั้งรวมไปถึงความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างผู้คนที่ทั้ง ๓๐ ล้านที่เข้าเป็นส่วนของกลุ่มต่าง ๆ ด้วย เช่น กลุ่มลัทธิศาสนาิกายต่าง ๆ พรรคการเมือง กลุ่มอาชีพทั้งหลาย และอื่น ๆ อีกมากมายนัก ผู้คนเหล่านี้แม้ว่าจะมี

ความสัมพันธ์กันอยู่มากมายหลายแสนหลายล้านกลุ่ม ต่างก็มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ทุกคนถือว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยใหญ่หน่วยเดียวกันคือประเทศไทย

สังคมมนุษย์ที่มีความเป็นอยู่ในระดับดั้งเดิมและมีขนาดเล็ก เช่น ในเกาะอันดามัน ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคตะวันตกของพม่าในอ่าวเบงกอล เป็นต้น ผู้คนในเกาะนี้รวมกลุ่มกันเป็นเผ่าเป็นเหล่าและเป็นครอบครัว มีจำนวนเพียงไม่กี่กลุ่ม ส่วนสังคมมนุษย์ที่มีขนาดใหญ่และผู้คนมีความเป็นอยู่ซับซ้อน เช่น อินเดีย เป็นต้น ย่อมประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ เป็นจำนวนมากหลายเป็นกลุ่มทางศาสนา กลุ่มผู้คนวรรณะต่าง ๆ กลุ่มผู้คนเชื้อชาติต่าง ๆ กลุ่มอาชีพ กลุ่มการเมืองและอื่น ๆ

สังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมมีลักษณะเป็นพิเศษของตนเอง ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นลักษณะที่แตกต่างกับสังคมแห่งอื่น บรรดาสมาชิกทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ เป็นผู้ชายหรือผู้หญิง สูงอายุ ต่างก็มีแบบแผนเกี่ยวกับความเป็นอยู่หรือวิถีแห่งชีวิตเป็นแบบเดียวกันในสังคมหนึ่ง ๆ เป็นต้นว่า วิถีการเลี้ยงดูเด็ก วิถีการให้อาหาร วิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งที่เข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับชีวิตของพวกเขา วิถีการเกี่ยวกับการแสวงหาความสุขกายสบายใจภายหลังจากการคร่ำเคร่งจากการงานในหน้าที่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ผู้คนในสังคมแต่ละแห่งต่างทำกันเป็นหมู่เป็นพวก และทำไปตามแบบอย่างที่เราเรียกว่า วัฒนธรรม ซึ่งปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมาอย่างนั้น แต่ละสังคมย่อมมีลักษณะบางสิ่งบางอย่างเป็นลักษณะของตนโดยเฉพาะ และสังคมอื่นไม่มีลักษณะเช่นนั้น ตัวอย่างเช่น การแบ่งแยกเกี่ยวกับเชื้อชาติเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมชาวอเมริกัน ส่วนสังคมชาวไทยไม่มีลักษณะอย่างนั้น แต่ก็มีลักษณะอย่างอื่นซึ่งไม่มีในสังคมชาวอเมริกัน ได้แก่ การแบ่งแยกเกี่ยวกับเพศ หรือเรื่องการจำแนกความแตกต่างกันในทางสังคมโดยมีการแบ่งแยกกันทางวรรณะ เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมชาวอินเดีย แต่ลักษณะดังกล่าวนี้ไม่มีในสังคมของชาวไทย

ความสำคัญ

การงานใด ๆ ก็ตาม หากว่าผู้ใดทำไปตามลำพัง โดยไม่ผู้อื่นเข้ามาเกี่ยวข้องและให้ความช่วยเหลือด้วยเลย ผู้คนย่อมรู้สึกเบื่อหน่ายเพราะทำไม่รู้จักแล้วเสร็จ และความกะปรี่กะปรายในการทำงานนั้นจะลดน้อยถอยลง สังคมมนุษย์มีกำเนิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหานี้ การ

งานใด ๆ ก็ตาม ซึ่งสังคมส่วนใหญ่เป็นผู้กระทำ ด้วยวิธีการที่เบนไปตามปกติและมีเวลาเพียงพอ การงานเหล่านั้นย่อมสำเร็จลุล่วงไปได้

สังคมมนุษย์ทำให้ผู้คนทั้งหลายได้เข้ามาร่วมกัน ณ สถานที่ และภายในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง เป็นการช่วยให้ผู้คนเหล่านั้นได้มีความสัมพันธ์และมีการกระทำต่อกันได้ สังคมมนุษย์ยอมจัดให้มีวิธีการที่จะให้ผู้คนทั้งหลายเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงต่อกันได้ นั่นคือภาษาและวิธีการอื่น ๆ ภาษาช่วยให้คนเข้าใจได้ตรงกัน นอกจากนั้นสังคมมนุษย์ยังช่วยให้มีการประหยัดเกี่ยวกับพลังงานและเวลาของบรรดาสมาชิกทั้งหลายของสังคม ได้แก่การจัดให้มีกระบวนการต่าง ๆ ที่เป็นแบบเดียวกัน สำหรับผู้คนทั้งหลายได้ปฏิบัติร่วมกัน และดำรงรักษาแบบแผนของกระบวนการเหล่านั้นไว้ ในสังคมมนุษย์แต่ละแห่งยังมีการจัดระเบียบต่าง ๆ ทางสังคม เป็นต้นว่า การจัดลำดับชั้นและกำหนดสถานภาพของสมาชิกแต่ละคน วิธีการเหล่านั้นทำให้สมาชิกแต่ละคนของสังคมนั้น ๆ มีตำแหน่งทางสังคมที่แน่นอนและเป็นที่ยอมรับกันหรือเป็นที่เข้าใจกันได้

อย่างไรก็ตาม ผู้คนในสังคมแต่ละแห่งต่างได้รับการเลี้ยงดูและเติบโตขึ้นมาตามแบบอย่างปฏิบัติกันอยู่ในหมู่พวกของตน ดังนั้นจึงยากที่จะเข้าใจวิถีแห่งชีวิตของผู้คนพวกอื่น ผู้คนแต่ละพวกต่างก็เข้าใจว่าวิธีที่พวกตนปฏิบัติอยู่นั้น เป็นวิธีที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้ว เช่น ในหมู่ชาวเกาะอันดามัน มีข้อห้ามการตีปากในเวลาค่ำคืน โดยเป็นที่เข้าใจกันว่าเสียงตีปากจะเป็นการเรียกรหรือชักนำผีร้ายให้เข้ามาสู่หมู่บ้าน ซึ่งจะเป็อันตรายต่อความเป็นอยู่ของพวกตน แต่สำหรับชาวไทยไม่มีข้อห้ามเช่นนั้น ในหมู่ชาวอินเดียแดงเผ่าโคมันชี ชายที่เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดากัน อาจจะให้ยืมคูครองแก่กัน เพื่อให้ผู้ยืมได้บำบัดความต้องการทางเพศของตนได้ ชาวเอสกีโมบางพวกมีประเพณียกคูครองของตนให้เป็นคู่นอนของแขกที่ไปเยือนถึงบ้านของตน การปฏิบัติดังกล่าวนี้ในหมู่ชาวไทยย่อมถือกันว่าเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมอย่างยิ่ง ชาวฮินดูไม่บริโภคเนื้อวัว ชาวยิวและชาวมุสลิมไม่บริโภคเนื้อหมู แต่ชาวไทยกลับตรงกันข้ามนิยมบริโภคเนื้อทั้งสองชนิด ในหมู่ชาวยุโรปมีประเพณีให้หญิงไว้ผมยาวและชายตัดผมสั้น แต่ในหมู่ชาวเกาะทิกอเบียในหมู่เกาะโพลินีเซีย ประเพณีไว้ผมกลับกันเสียกับของชาวยุโรป ชาวตะวันตกแสดงความยินดีต่อกันด้วยกับจับมือซึ่งกันและกัน ส่วนชาวหมู่เกาะโพลินีเซียมีการทักทายกันด้วยการอุ้มอกของตน เหล่านี้เป็นต้น

จำแนกประเภท

สังคมมนุษย์จำแนกได้เป็นสองประเภทตามลักษณะของการที่ผู้คนในสังคมนั้น ๆ มีวิธีปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างไร ผู้คนทั้งหลายทั่วไปในโลกย่อมถือเอาประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มาเป็นเครื่องสนองความต้องการของตน แต่ว่าวิธีที่จะถือเอาประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นแตกต่างกัน บางพวกมีวิธีการเพียงง่าย ๆ เช่น เข้าไปเก็บเอาผลไม้ที่มีย่อยเองในป่ามาเป็นอาหาร บางพวกก็มีวิธีการที่ซับซ้อนหรือก้าวหน้ำกว่าได้แก่ไปซื้อหาสิ่งที่ตนต้องการจากร้านค้า เมื่อพิจารณาตามลักษณะดังกล่าวนี้ สังคมมนุษย์จึงจำแนกได้สองประเภทคือ “สังคมที่ผู้คนมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ” ประเภทหนึ่ง และ “สังคมที่ผู้คนมีความเป็นอยู่อย่างซับซ้อน” อีกประเภทหนึ่ง สังคมประเภทแรกนั้นบางที่เรียกว่า “สังคมเสาะหาอาหาร” และสังคมประเภทหลังเรียกว่า “สังคมผู้ผลิตอาหาร”

สังคมมนุษย์ยังจำแนกออกได้โดยถือเกณฑ์อย่างอื่น เช่น ถ้าถือเอาวัฒนธรรมบางอย่างของผู้คนในสังคมนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ ก็แบ่งได้เป็น “สังคมมนุษย์ก่อนมีตัวหนังสือใช้” ประเภทหนึ่ง และ “สังคมมนุษย์ที่มีตัวหนังสือใช้แล้ว” อีกประเภทหนึ่ง ถ้าพิจารณาตามลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ในสังคมนั้น ๆ บางสังคมจะเห็นได้ว่าผู้คนไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง สังคมมนุษย์ที่มีลักษณะเช่นนี้ เรียกว่า “สังคมเปลี่ยนแปลงช้า” บางสังคมผู้คนยอมรับการเปลี่ยนแปลงกันทั่วไปการไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงมีอยู่เพียงส่วนน้อย สังคมมนุษย์ที่มีลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “สังคมเปลี่ยนแปลงเร็ว” นอกจากนี้ยังมีการจำแนกประเภทได้อีกอย่างอื่นอีกมาก เช่น “สังคมที่ถือเอาเรื่องธุรกิจเป็นใหญ่” และ “สังคมที่ถือว่าครอบครัวเป็นใหญ่” หรือ “สังคมที่ถือเอาศาสนาเป็นใหญ่” และ “สังคมที่ถือเอาอำนาจในการปกครองเป็นใหญ่” เหล่านี้เป็นต้น

การจำแนกประเภทของสังคมมนุษย์ตามนัยสังคมวิทยานั้นถือเอาลักษณะความสัมพันธ์ต่อกันของผู้คนในสังคมนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ ได้แก่ “สังคมแบบชาวบ้าน” และ “สังคมแบบซับซ้อน” สังคมมนุษย์แบบแรกนั้นส่วนใหญ่ประกอบด้วยกลุ่มคนทั้งหลายซึ่งมีความรู้สึกชอบพอและคบหากันเป็นส่วนตัว ส่วนสังคมมนุษย์แบบหลังนั้นส่วนใหญ่ประกอบด้วยกลุ่มคนทั้งหลายที่สามารถรวมกลุ่มกันด้วยธุรการงานที่เกี่ยวของกัน มากกว่าเป็นการคบหาสมาคมกันเป็นส่วนตัว

สังคมมนุษย์แบบชาวบ้านนั้นเป็นสังคมขนาดเล็ก มีผู้อยู่ไม่มากนัก และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคมอื่นน้อยมาก อาชีพโดยทั่ว ๆ ไปของผู้นั้นในสังคมแบบนั้นเป็นจำพวก การทำไร่ทำนา จับปลาเลี้ยงสัตว์ และทำกันภายในครัวเรือน ผู้นั้นในสังคมแบบนี้มีความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัวจึงมีการยึดเหนี่ยวน้ำใจกันในระดับสูง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปในระดับต่ำ เพราะผู้นั้นยึดถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมที่ปฏิบัติต่อกันมา สังคมมนุษย์แบบนี้มักจะเป็นสังคมที่ชายเป็นใหญ่คือมีอำนาจและสิทธิต่าง ๆ มากกว่าหญิง

สังคมมนุษย์แบบซับซ้อนนั้นมีลักษณะสำคัญแตกต่างกับสังคมแบบชาวบ้าน สังคมแบบชาวบ้านมีลักษณะสำคัญบางประการคล้ายคลึงกับสังคมก่อนมีตัวหนังสือใช้ ส่วนสังคมแบบซับซ้อนนั้นลักษณะความเป็นอยู่ของผู้นั้นเป็นไปอย่างซับซ้อนมากกว่าสังคมแบบชาวบ้าน และสังคมมนุษย์แบบซับซ้อนจะพัฒนาการขึ้นไม่ได้จนกว่าจะมีผู้คนทรงหนังสือเป็นอัตราส่วนสูงมากแล้ว สังคมแบบซับซ้อนซึ่งมีขนาดใหญ่ มักจะประกอบด้วยผู้คนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันหลายหมู่หลายพวก ผู้คนเหล่านั้นเข้ามายุ่งร่วมกันมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน สังคมที่มีลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “สังคมพหุนิยม” สังคมพหุนิยมจึงประกอบด้วยสังคมรองหรือระบบสังคมจำนวนมาก

สังคมมนุษย์และชุมชน

การที่ผู้คนมารวมกลุ่มกันและผู้คนเหล่านั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทั้งภายในในกลุ่มของตนและระหว่างกลุ่มทั้งหลาย ย่อมก่อให้เกิดสังคมมนุษย์ขึ้นมาได้ เมื่อพิจารณาถึงว่าสังคมมนุษย์แห่งใด ตั้งอยู่ในบริเวณใด และบริเวณนั้นมีอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ให้กำหนดลงไปได้ รวมทั้งการที่ผู้คนตั้งหลักแหล่งอยู่ภายในบริเวณนั้นมีการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน บริเวณดังกล่าวนี้ได้อธิบายว่า “ชุมชน”

ชุมชนเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ในบริเวณซึ่งเป็นท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ผู้คนที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในบริเวณนั้นย่อมมีความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อกัน ได้กระทำกิจการต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เป็นแบบแผนและมีผลให้ผู้คนเหล่านั้นดำรงอยู่ต่อไปได้ หมายความว่าสามารถเลี้ยงตัวเองได้ตามสมควร สังคมมนุษย์แต่ละแห่งอาจจะประกอบด้วยชุมชนจำนวนมากก็ได้ ชุมชนเหล่านั้นอาจจะมีขนาดเล็กเป็นเพียงหมู่บ้านหรือตำบลหนึ่งก็ได้ หรืออาจจะมีขนาดใหญ่มากเป็นเมืองหรือนครใหญ่ก็ได้ ชุมชนเป็นหน่วยหรือระบบสังคมที่มีความสำคัญมาก เป็นหน่วยหรือระบบที่มีอิทธิพลต่อคนเรา

เมื่อชุมชนเป็นระบบทางสังคมอย่างหนึ่ง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วนใด ส่วนหนึ่งของชุมชน ย่อมมีผลกระทบกระเทือนไปถึงส่วนอื่น ๆ ของชุมชนนั้นให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย การพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำกันแพร่หลายอยู่ในหลายประเทศในปัจจุบันนี้เป็นวิธีการให้ผู้คนซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนแต่ละแห่ง โดยเฉพาะในเขตชนบท ได้ร่วมมือกันกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนนั้น ๆ และเปลี่ยนไปในแนวทางที่กำหนดเป้าหมายไว้

ชุมชนจำแนกได้เป็นสองประเภท คือชุมชนที่เรียกว่า “ชนบท” และชุมชนที่เรียกว่า “เมือง” ชนบทมีลักษณะอย่างเดียวกับสังคมแบบชาวบ้าน ส่วนเมืองนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับสังคมแบบซับซ้อน ปัจจุบันนี้มักคำทนิยใช้กันมากขึ้น คือ “การเปลี่ยนสภาพเป็นนคร” คำนี้มีความหมายโดยเฉพาะเมื่อพูดถึงการขยายตัวเติบโตของเมืองใหญ่ ๆ หรือที่เรียกว่ามหานครในปัจจุบันนี้

๒. วัฒนธรรม

วัฒนธรรมกับสังคมมนุษย์

“สังคมมนุษย์” เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายทั่วไปในหมู่นักสังคมวิทยา เมื่อหมายถึงผู้คนพวกใดพวกหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ส่วนนักมานุษยวิทยานิยมใช้คำอื่นแทน คำนั้นคือ “กลุ่มวัฒนธรรม” เป็นการจัดประเภทผู้คนพวกใดพวกหนึ่ง โดยถือเอาลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นเกณฑ์ ความแตกต่างระหว่างสังคมมนุษย์และวัฒนธรรมอยู่ที่ว่า วัฒนธรรมหมายถึงประเพณีต่าง ๆ ที่ผู้คนปฏิบัติ ส่วนสังคมมนุษย์หมายถึงผู้คนที่ปฏิบัติประเพณีเหล่านั้น

วัฒนธรรมจะไม่ได้หมายความว่าไม่มีผู้คนเป็นผู้ปฏิบัติวัฒนธรรมเหล่านั้น และมีการถ่ายทอดเป็นมรดกทางสังคมให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป อาณาเขตของสังคมมนุษย์และอาณาเขตของวัฒนธรรมจะอยู่ในบริเวณเดียวกันหรือไม่ ขอบเขตแต่ละลักษณะของชุมชนแต่ละแห่ง ในชุมชนขนาดเล็กที่ผู้คนอยู่กันในกลุ่มของพวกเดียวกันโดยลำพังพวกเดียวกัน และอยู่ห่างไกลจากการติดต่อกับผู้คนพวกอื่น อาณาเขตของสังคมมนุษย์แห่งนั้นและของกลุ่มวัฒนธรรมนั้นย่อมอยู่ในบริเวณเดียวกัน แต่ในชุมชนขนาดใหญ่ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ อยู่ร่วมกันในบริเวณกว้างขวาง อาณาเขตของสังคมแห่งนั้นย่อมครอบคลุมอาณาเขตทั้งหลายของกลุ่มวัฒนธรรมเหล่านั้นไว้ทั้งหมด

ความหมายของวัฒนธรรม

นักมานุษยวิทยาเป็นพวกแรกที่ใช้คำว่า “วัฒนธรรม” เมื่อพูดถึงประเพณีต่าง ๆ ที่ผู้คนยึดถือปฏิบัติกันในสังคมแต่ละแห่ง ต่อมาความหมายของคำนี้ตามนักมานุษยวิทยา ก็เป็นที่ตกลงรับกันทั่วไปในบรรดานักสังคมศาสตร์สาขาอื่น เช่น นักจิตวิทยาและนักสังคมวิทยา เป็นต้น

วัฒนธรรมตามความหมายทางวิชาการกับความหมายที่คนเราทั่วไปเข้าใจกันนั้นยังสับสนกันอยู่ เรามักจะได้ยินพูดกันบ่อย ๆ ว่า จะต้องประพฤติอย่างนั้นอย่างนั้นจึงจะได้ชื่อว่า เป็นผู้มีวัฒนธรรม จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นใช้จะต้องทำให้มีลักษณะงดงามหรือประณีตอย่าง

นั้นอย่างหนึ่งจะแสดงให้เห็นว่าเป็นวัฒนธรรม ถ้าทำไม่ได้งดงามหรือประณีตเช่นนั้นก็เข้าใจกันว่าเป็นการบกพร่องทางด้านวัฒนธรรม ความหมายของวัฒนธรรมตามที่เข้าใจกันทั่วไปนั้น หมายถึงการรู้จักปฏิบัติตนให้เข้ากับคนอื่น ๆ ได้ คือประพฤติดี ปฏิบัติตนได้เหมาะสม และเป็นผู้จิตใจสูง นอกจากนั้นยังเข้าใจว่าวัฒนธรรมหมายถึงความสำเร็จหรือความเจริญในระดับสูงของสังคมมนุษย์ เช่น ในทางดนตรี ทางวรรณกรรมหรือทางศิลปกรรม ความหมายดังกล่าวนี้ใช้ความหมายทางด้านสังคมศาสตร์

วัฒนธรรมตามความหมายทางด้านวิชาการ หมายถึงกระบวนพฤติกรรมทั้งหลายอันเกิดด้วยการเรียนรู้ ผู้คนในสังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมมีพฤติกรรมเป็นแบบเดียวกันเช่นนั้น นอกจากพฤติกรรมต่าง ๆ แล้วยังรวมถึงผลแห่งพฤติกรรมเหล่านั้นด้วย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีการถ่ายทอดกันได้ในบรรดาผู้คนของสังคมมนุษย์แต่ละแห่ง วัฒนธรรมของผู้คนแต่ละพวกมิใช่เป็นสิ่งที่คงรูปตายตัวอยู่เช่นนั้นตลอดไปแต่มีการเปลี่ยนแปลงไปได้ ผลของพฤติกรรมหมายถึงวัตถุประสงค์ของต่าง ๆ ที่ผู้คนนำมาใช้ในการดำรงชีวิต เช่น เสื้อผ้า ภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ บ้านเรือน เป็นต้น ผลของพฤติกรรมนั้นยังหมายรวมไปถึงสิ่งที่ใช้วัตถุอีกด้วย เช่น ทัศนคติ คุณธรรม และความรู้อย่างต่าง ๆ

สังคมมนุษย์ย่อมประกอบด้วยบุคคล บุคคลเหล่านั้นมีการกระทำที่เกี่ยวของกัน และเป็นการที่แต่ละคนกระทำไปตามตำแหน่งหรือสถานภาพ ซึ่งกำหนดขึ้นตามลักษณะโครงสร้างของกลุ่ม กลุ่มหนึ่ง ๆ ต่างก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวของกัน และเกี่ยวของกับบุคคลในสังคมส่วนใหญ่ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ให้เห็นลักษณะเกี่ยวกับวิถีแห่งความเป็นอยู่ของผู้คนในกลุ่มหนึ่ง ๆ ว่าแตกต่างกับกลุ่มอื่นอย่างไร สัตว์และแมลงสามารถจะดำรงอยู่ได้ในสังคมของมันโดยปราศจากวัฒนธรรม แต่สังคมมนุษย์จำเป็นจะต้องมีวัฒนธรรม วัฒนธรรมมีพัฒนาการขึ้นได้เฉพาะแต่ในสังคมมนุษย์เท่านั้น และวัฒนธรรมนั้นเองช่วยสร้างลักษณะต่าง ๆ ของสังคมมนุษย์แต่ละแห่งให้เห็นความแตกต่างกันได้

วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลง และมักจะเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ไป พฤติกรรมของคนเรานั้นในระยะเวลาที่ผ่านไปจะเห็นว่าแตกต่างกับที่เคยทำกันมาแต่เดิม การคิดสร้างสิ่งใหม่จะเกิดขึ้นเรื่อย ๆ แม้แต่สิ่งที่เคยเป็นธรรมดาหรือลักษณะพื้น ๆ ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงไปได้

เช่น การนั่งฟังธรรมในปัจจุบันนี้ มีการเปลี่ยนแปลงจากการนั่งราบกับพื้นมานั่งเก้าอี้กัน ซึ่งทำกันทั่วไปในวัดหลายแห่ง ดังนี้เป็นต้น

ภายในสังคมมนุษย์แห่งใดแห่งหนึ่ง แม้ว่าจะมีวัฒนธรรมเป็นแบบเดียวกันก็ตาม จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมแบบเดียวกันนั้น ยังมีสิ่งที่แตกต่างกันอยู่ เป็นวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือพวกใดพวกหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การแต่งงานของชาวไทย จะเห็นได้ว่ามีอะไรหลายสิ่งหลายอย่างไม่เหมือนกันในหมู่ชาวไทยแต่ละท้องถิ่น ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นซึ่งผิดแผกไปจากประเพณีของสังคมส่วนใหญ่ดังกล่าวนี้ เรียกว่า “วัฒนธรรมย่อย” หรือ “วัฒนธรรมพื้นบ้านพื้นเมือง” ในปัจจุบันนี้นักวิชาการหันมาใช้คำใหม่ คือ “ระบบวัฒนธรรม” ที่เรียกว่าระบบ หมายความว่าส่วนต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกัน ต่างมีความสำคัญซึ่งกันและกัน จะต้องพิจารณาโดยส่วนรวมทั้งหมดจึงจะเข้าใจได้ ไม่ใช่พิจารณาแต่ละส่วน เช่น การแสดงความเคารพไม่ได้อยู่ที่การประณมมือ หรือการก้มศีรษะ หรือการแต่งกาย หรือท่าทางอื่น ๆ แต่จะต้องพิจารณาประกอบกันทั้งหมดจึงจะเป็นการแสดงถึงความเคารพ ในสังคมแต่ละแห่งจะเห็นได้ว่าสิ่งซึ่งเป็นวัฒนธรรมของสังคมแห่งนั้น คือที่เป็นวัฒนธรรมส่วนใหญ่ ย่อมประกอบด้วยระบบวัฒนธรรมนานาประการและแตกต่างกันอยู่ เช่น การรับประทานอาหารในงานมงคล ซึ่งเป็นวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของสังคมไทย มีพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เป็นระบบวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นซึ่งเห็นได้ว่าแตกต่างกันอยู่มาก เช่น การรับประทานอาหารแบบขันโตกของผู้คนทางภาคเหนือหรือพืชนกเหนียวของชาวจังหวัดภาคใต้ เป็นต้น

วัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยว ข้องกับสัญลักษณ์ วัฒนธรรมย่อม ประกอบด้วยศิลปวัตถุต่าง ๆ คือสิ่งของเครื่องใช้ที่คนเราสร้างขึ้น และประกอบด้วยการกระทำต่าง ๆ หรืออย่างอื่นสิ่งเหล่านี้เป็นที่เข้าใจความหมายกันได้ในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกัน ผู้คนต่างวัฒนธรรมกันย่อมไม่เข้าใจความหมายหรือเข้าใจไม่ตรงกันก็ได้ เช่น การส่ายหน้าของชาวไทย เป็นที่เข้าใจตรงกันในหมู่ชาวไทย ว่าเป็นการแสดงการปฏิเสธ แต่การส่ายหน้าของชาวลัทธิ กลายเป็นการรับไม่ใช่การปฏิเสธ ดังนั้น การที่จะไปเข้าใจลักษณะท่าทางหรือคำพูดหรือสิ่งของเครื่องใช้ของคนในสังคมอื่น โดยยึดถือเอาตามความหมายที่เข้าใจกันในวัฒนธรรมของพวกเรา ย่อมอาจจะผิดพลาดได้ วัฒนธรรมพิจารณาในลักษณะเช่นนี้จัดว่าเป็น “ระบบสัญลักษณ์” อย่างหนึ่ง

ส่วนประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ แนวความคิด และศิลปวัตถุ ซึ่งคนเราแต่ละคนในสังคมแต่ละแห่งเรียนรู้ และมีการกระทำหรือคิดหรือใช้สิ่งของเหล่านั้นเหมือนกับคนอื่น ๆ ในสังคมที่ตนเป็นส่วนหนึ่งร่วมอยู่ด้วย วัฒนธรรมจึงเป็นส่วนใหญ่หรือส่วนรวมทั้งหมดที่ประกอบด้วยส่วนย่อยทั้งหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน

วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ย่อมประกอบด้วยส่วนย่อยทั้งหลาย ส่วนย่อยของวัฒนธรรมที่เล็กที่สุดได้แก่ “ลักษณะการ” ลักษณะการทางวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกันเกิดเป็น “ส่วนของวัฒนธรรม” ขึ้นมา

ส่วนประกอบของ วัฒนธรรม ซึ่งเป็น ส่วนย่อยที่สุด คือ ลักษณะการทาง วัฒนธรรมนั้น เป็นได้ทั้งวัตถุคือข้าวของต่าง ๆ ที่หยิบฉวยเอาได้ และทั้งมิใช่วัตถุ ลักษณะการทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุได้แก่ เช่น ในงานพิธีสมรสจะต้องมีขนมจำพวกฝอยทองหรือทองหยิบ จะต้องมีสังข์สำหรับรดน้ำ จะต้องมีมงคลแฝดสำหรับคู่สมรส และอื่น ๆ อีกมาก ขนมน สังข์ และมงคลแฝด จัดว่าเป็นลักษณะการทางวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหญ่คือการสมรส หรือ วัฒนธรรมเกี่ยวกับการทำบุญเลี้ยงพระ จะต้องมพระพุทธรูป บาตรน้ำมนต์ อาสนะ และอื่น ๆ สิ่งเหล่านั้นแต่ละอย่างล้วนเป็นลักษณะการทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุทั้งสิ้น ลักษณะการทางวัฒนธรรมที่มิใช่วัตถุได้แก่ เช่น ถ้อยคำที่พูดกัน การยกมือไหว้ สัญญาฉจจร สูตรพิธีคณิต ความรู้สึกเกรงใจ เหล่านี้เป็นต้น สังคมมนุษย์แต่ละแห่งประกอบด้วยบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้นฉันใด วัฒนธรรมใดก็ตามย่อมประกอบด้วยลักษณะการซึ่งเป็นส่วนของวัฒนธรรมนั้นฉันนั้น

ลักษณะการทางวัฒนธรรมหลาย ๆ ลักษณะการที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นชุดหรือเป็นพวกทำให้มีความสำคัญและมีความหมายโดยเฉพาะขึ้น จัดว่าเป็นส่วนของวัฒนธรรม ตัวอย่าง เช่น ลักษณะการแต่ละอย่างเหล่านั้น เมื่อเข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทำให้เราเข้าใจความหมายได้ได้แก่ แบตเตอร์ ๑๒ โวลท์ .. ยางรถยนต์ .. กระจกมองหลัง .. กุญแจ .. โบอนุญาตขับขี่ยางยนต์ .. สถานบริการรถยนต์ .. กุญแจ .. ฯลฯ แต่ละอย่างเหล่านั้นเมื่อสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทำให้เราเข้าใจความหมายของ “รถยนต์” ซึ่งเป็นส่วนของวัฒนธรรมได้ หรือ เช่น ในการ

ทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน ภายหลังที่พระฉันอาหารเรียบร้อยแล้ว มีการถวายเครื่องไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนาและกรวดน้ำกันแล้ว ต่อจากนั้นผู้ที่ไปร่วมการทำบุญก็จะร่วมรับประทานอาหารกัน การปฏิบัติต่าง ๆ ร่วมกันตลอดจนการแต่งกายให้เรียบร้อย เหล่านี้เป็นตัวอย่างของส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยลักษณะการหลายๆ อย่างเข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

นอกจากลักษณะการและส่วนของวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว ยังมีส่วนประกอบอย่างอื่นอีกของวัฒนธรรม ได้แก่ “กระสวนพฤติกรรม” และ “สถาบัน” กระสวนพฤติกรรมหมายถึงพฤติกรรมหลายๆ อย่างที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เช่น การแสดงความเคารพ เป็นกระสวนพฤติกรรม ซึ่งประกอบด้วยการประณมมือ การยกมือขึ้นพร้อมกับการก้มศีรษะลงเล็กน้อย และการแสดงความรู้สึกการวะ ดังนั้นเป็นต้น กระสวนพฤติกรรมทั้งหลายเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของบรรดาสมาชิกทั้งหลายของสังคม ให้ปฏิบัติไปในลักษณะที่สังคมต้องการ กระสวนพฤติกรรมดังกล่าวนี้มีชื่อเรียกในทางสังคมวิทยาว่า “ปทัสถานทางสังคม” กระสวนพฤติกรรมบางอย่างทำกันมาเช่นนั้นจนเป็นประเพณี เช่น ในสังคมชาวตะวันตก ชายหญิงที่เดินไปด้วยกัน มีประเพณีให้หญิงเดินทางด้านในของทางเท้า ส่วนชายเดินด้านนอกชิดขอบถนน ทำกันเช่นนั้นทั้ง ๆ ที่ในปัจจุบันนี้ไม่มีม้าวิ่งไปตามถนนแล้ว กระสวนพฤติกรรมบางอย่างมีประโยชน์ถ้าทำได้เคยชินอย่างนั้น เช่น คำกล่าวขอโทษหรือขอบคุณ ทำให้ไม่ต้องเสียเวลา กระสวนพฤติกรรมบางอย่างช่วยคุ้มครองชีวิตของคนเรา เช่น การขับรถชิดขอบถนนทางด้านซ้ายในสังคมของเรา ทำให้รู้ว่าจะต้องแล่นไปทางไหน หรือการที่ผู้คนจะข้ามถนน จะต้องเหลียวขวาแลซ้ายได้ถูกต้อง เพราะรู้ว่ารถจะมาทางไหน กระสวนพฤติกรรมบางอย่างทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการเคลื่อนไหวของคนเราได้พร้อม ๆ กัน เช่น พอได้ยินเสียงเพลงสรรเสริญพระบารมี ทุกคนยืนตรง ดังนั้นเป็นต้น

กระสวนพฤติกรรมหรือปทัสถานทางสังคมที่สำคัญและเป็นที่ยึดมั่นส่วนใหญ่กระทำกันไว้แล้วแก่ประชาชน จารีต ข้อห้าม และ กฎข้อบังคับต่าง ๆ

“วิถีประชาชน” หมายถึงวิธีการปฏิบัติที่ยอมรับกันหรือหวังว่าควรจะทำอย่างนั้นเกี่ยวกับแบบแผนเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเกี่ยวกับประเพณีที่เป็นเรื่องการดำเนินชีวิตทางสังคมตาม

ปกติ การกระทำบางอย่างอาจจะอธิบายไม่ได้ว่าทำไมต้องทำเช่นนั้น แต่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติอย่างนั้นก็จะรู้สึกว่าเขาทำไมเหมือนคนอื่นเขา คือเป็นธรรมเนียมประเพณีที่น่าจะปฏิบัติให้ได้ ผู้ใดฝ่าฝืนไม่มีการลงโทษรุนแรง ระเบียบเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร การแต่งกาย และมรรยาททั้งหลาย เหล่านี้จัดว่าเป็นปทัสถานทางสังคมประเภทวิถีประชาชนทั้งสิ้น

“จารีต” เป็นกระบวนพฤติกรรมซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญกว่าวิถีประชาชน ทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม หากผู้ใดฝ่าฝืนก็จะได้รับการติเตียนอย่างรุนแรง หรือถูกลงโทษ หรือไม่มีผู้ใดคบหาสมาคมด้วยอีกต่อไป จารีตที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมทั้งหลาย เช่น การสมรสระหว่างหญิงกับชายจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดกันไว้ มิฉะนั้นถือว่าไม่สมบูรณ์ คือสังคมไม่รับรู้ด้วยว่าหญิงชายคู่นั้นเป็นสามีภรรยากัน หรือในการทำงาน นายจ้างจะต้องจ่ายค่าจ้างให้ลูกจ้าง ในการอยู่กันเป็นบ้านเมือง ราษฎรจะต้องเสียภาษีให้แก่รัฐบาล

“ข้อห้าม” เป็นกระบวนพฤติกรรมซึ่งมีลักษณะอย่างเดียวกับจารีต จารีตเป็นสิ่งที่กำหนดว่าสิ่งใด “ถูก” และจะต้องทำอย่างนั้น ส่วนข้อห้ามเป็นสิ่งที่กำหนดว่าสิ่งใด “ผิด” และจะต้องไม่กระทำอย่างนั้น แต่เดิมความหมายของ “ข้อห้าม” เป็นเพียงการเข้าใจกันว่าเป็นสิ่งไม่ดีเท่านั้น เช่นในสังคมมนุษย์ในระดับดั้งเดิม การมีลูกแฝด การสนทนากับคนแปลกหน้า เป็นข้อห้ามคือสิ่งที่ถือกันว่าไม่ดี ในปัจจุบันข้อห้ามที่สำคัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศและเกี่ยวกับเรื่องอาหาร เช่น การห้ามการสมรสระหว่างญาติที่ใกล้ชิดกันได้แก่ ระหว่างพ่อหรือแม่กับลูก ระหว่างพี่ ๆ น้อง ๆ ที่ร่วมบิดามารดาเดียวกัน เป็นต้น ข้อห้ามเกี่ยวกับอาหาร เช่น พวกอิสลามและพวกยิวห้ามบริโภคเนื้อหมู พวกฮินดูไม่บริโภคเนื้อวัว

“กฎข้อบังคับ” หมายถึงกระบวนพฤติกรรมที่กำหนดขึ้นไว้หรือตราไว้เป็นแบบแผน ได้แก่ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎและกฎหมายทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้ผู้มีอำนาจในการปกครองซึ่งอาจจะเป็นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ เป็นผู้กำหนดขึ้นให้ถือปฏิบัติกันอย่างนั้น และมีการบังคับให้ปฏิบัติ ผู้ใดฝ่าฝืนย่อมมีโทษตามทางการบ้านเมือง ในสังคมมนุษย์ขนาดเล็กนั้นทุกคนรู้จักกัน ทำให้พฤติกรรมไปตามปทัสถานทางสังคม มีน้อยคนที่จะฝ่าฝืน เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น และความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัวลดลง จำเป็นต้องมีการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับ กฎข้อบังคับมีพัฒนาการขึ้นมาจาก “จารีต” และ “ข้อห้าม” คือทำให้การบังคับให้กระบวน-

พฤติกรรมเป็นไปตามที่สังคมต้องการทำได้ผลมากขึ้น ผู้พัฒนาจารตและข้อห้ามนั้นสังคม
ไทยอย่างเป็นกันเองมากกว่าอย่างเป็นทางการ ส่วนการฝ่าฝืนกฎหมายนั้นยอมมหน่วยงานของ
ทางราชการเป็นผู้ลงโทษ

ส่วนประกอบของวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งคือ “สถาบัน” สถาบันเป็นปทัสถานทาง
สังคมที่กำหนดขึ้นไว้ เพื่การดำรงอยู่ของสังคมมนุษย์ สถาบันเป็นระบบสังคมซึ่งประกอบ
ด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เช่น การที่คนเรายกกันเป็นครอบครัว
เป็นสถาบันอย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของคนเราด้วยการประกอบอาชีพเป็นสถาบันอย่างหนึ่ง
การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาตามความเชื่อของผู้คนเป็นสถาบันอย่างหนึ่ง เหล่านี้เป็นต้น

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ศึกษาให้ทราบได้ว่าเป็นมาอย่างไรในสังคมมนุษย์แต่ละ
แห่ง วัฒนธรรมมีกำเนิดขึ้นได้ด้วยที่ผู้คนพวกใดพวกหนึ่งสร้างขึ้น ต่อมาเมื่อผู้คนพวกอื่น
รับเอาไปใช้บ้าง วัฒนธรรมนั้นก็จะแพร่หลายออกไป จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมบางอย่างของ
ผู้คนพวกใดพวกหนึ่ง ต่อมาเมื่อผู้คนพวกอื่นเข้าไปติดต่อกับผู้คนพวกนั้น ก็รับเอาวัฒนธรรม
บางอย่างไปปฏิบัติบ้าง วัฒนธรรมบางอย่างแพร่หลายออกไปกว้างขวางมาก ซึ่งจะพบเห็นได้
ทั่วไปในส่วนต่าง ๆ ของโลก

อิทธิพลต่อกันระหว่างวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ ย่อมมีอิทธิพลโดยตรงต่อ วัฒนธรรมที่เป็น วัตถุได้มากกว่า
วัฒนธรรมที่มีชีวิต วัตถุ บรรดาข้าวของเครื่องใช้ที่ปรุง ตลอดจนอาหาร เสื้อผ้า และอาคารบ้านเรือน
ทำขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติให้ไว้ทั้งสิ้น ส่วนวิธีการปรุงอาหาร เสื้อผ้าต่าง ๆ หรือการที่จะใช้ไม้
หรือดาบจะใช้จอบหรือเสียม ไม่ใช่สิ่งที่ธรรมชาติกำหนดให้ อาคารบ้านเรือนจะใช้วัสดุอย่าง
ใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติมิใช่ให้เลือกใช้ได้ แต่ลักษณะของหลังคาจะเป็นแบบใด
ย่อมแตกต่างกันได้เพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับสังคมมนุษย์กำหนดขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องราวของวัฒนธรรม
ที่ไม่ใช่วัตถุ

สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติย่อมเป็น ผู้กำหนดขอบเขตของ พฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์
ไว้ คนเราย่อมต้องการอากาศ ต้องการน้ำ ต้องการอุณหภูมิหรือความร้อนหนาวในระดับ
ที่จะใช้ชีวิตดำรงอยู่ได้ และต้องการที่ทางสำหรับนั่งนอนและเดินไปไหนมาไหนได้ หากว่า
ผู้คนดำรงชีวิตด้วยการเลี้ยงสัตว์ ก็ต้องมีทุ่งหญ้าสำหรับสัตว์เลี้ยงของตน อย่างไรก็ตามแนว

ความคิดที่ว่า สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นผู้กำหนดขอบเขตของพฤติกรรมทางวัฒนธรรมของมนุษย์นั้น ความเจริญก้าวหน้าทางประยุตการของมนุษย์ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์พยายามที่จะฝ่าฟันขอบเขตของธรรมชาติ เมื่อลงไปได้ น้ำคนเราก็คงสามารถหาอากาศมาหายใจได้ เมื่ออุณหภูมิสูงหรือต่ำเกินไป ก็มีวิธีการดัดแปลงได้ ในบริเวณบางแห่งที่ไม่สามารถเพาะปลูกพืชพรรณต่าง ๆ ได้ตามธรรมชาติ คนเราก็มักมีวิธีการที่จะดัดแปลง เช่นสร้างเรือนกระจกขึ้นเพาะปลูกพืชได้ เหล่านี้เป็นต้น เป็นการแสดงว่าคนเราพยายามที่จะดัดแปลง “นิเวศ” ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คือดัดแปลงนิเวศที่ไม่เป็นคุณแก่การดำรงชีวิตให้เกิดเป็นคุณขึ้นมาได้ ผู้คนที่พำนักอาศัยอยู่ในท้องถิ่นบางแห่ง ซึ่งขาดข้าวของและอาหารบางอย่าง ก็อาจมีข้าวของและอาหารที่หาไม่ได้ในท้องถิ่นนั้น ด้วยวิธีการค้าขายติดต่อกับผู้คนในถิ่นอื่น สัตว์ที่เป็นภัยต่อชีวิตมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นจูลินทรีย์หรือหินทรีย์ก็ตาม ถูกกำจัดให้ลดน้อยลงได้ และอยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์เรามากยิ่งขึ้น พืชพรรณชนิดต่าง ๆ ได้รับการผสมพันธุ์แปลก ๆ ออกไปจากเดิมเป็นอันมาก ดังนั้นที่ว่าวัฒนธรรมมองคนเราน้อยก็กับขอบเขตของนิเวศซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ในปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่าเมื่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์นำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น ที่เรียกว่าความเจริญก้าวหน้าทางด้านประยุตการ คนเราก็คงสามารถควบคุมธรรมชาติได้มากขึ้น

เขตวัฒนธรรม

การแจกแจงวัฒนธรรมออกไปตามสภาพภูมิศาสตร์เป็นการกำหนด “เขตวัฒนธรรม” ขึ้นได้ การกำหนดเขตวัฒนธรรมแต่ละเขต พิจารณา จากรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่ง คือของผู้คนในบริเวณใดบริเวณหนึ่งของพื้นโลก เป็นลักษณะการทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือแบบเดียวกัน ภายในเขตวัฒนธรรมแต่ละเขตจะมี บริเวณที่เป็นศูนย์ กลางและบริเวณที่อยู่ห่างจากศูนย์กลางออกไปจัดว่าเป็นขอบริมของวัฒนธรรม ในบริเวณที่เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นจะพบเห็นลักษณะการบางอย่าง ที่อยู่เป็นแบบเดียวกันหรือเหมือน ๆ กันเป็นจำนวนมาก ในหมู่ผู้คนในบริเวณนั้น ในบริเวณที่อยู่ห่างไกลออกไปอันเป็นบริเวณที่เป็นขอบริมของวัฒนธรรมนั้น ลักษณะการทางวัฒนธรรมที่เคยพบเห็นบ่อย ๆ ในบริเวณ ศูนย์กลางจะ พบเห็นได้ลด น้อยลง และมัก จะมีลักษณะการ ทางวัฒนธรรม ของเขตวัฒนธรรมอื่น ๆ เข้ามาปะปนอยู่ด้วย

สังคมมนุษย์

ต่อไปนี้เป็น ลักษณะบางประการของ วัฒนธรรมของ ผู้คน ที่อยู่อาศัยแต่ดั้งเดิม ของทวีปเอเชีย ซึ่งแบ่งออกได้เป็นเขตวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยพิจารณาประกอบกับอาณาเขตทางภูมิศาสตร์เป็นเกณฑ์ เอเชียแตกต่างกับทวีปอื่นด้วยการที่เอเชียมีสัตว์เลื้อยต่าง ๆ มากมายหลายชนิด เช่น พะ และ แกะ และวัว ในเขตทุ่งหญ้า ในเขตแห้งแล้งก็มีม้าและอูฐ ในเขตหนาวเหนือมีกวางเรนเดียร์ เป็นต้น สัตว์เลื้อยอื่น ๆ เป็นสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก เช่น ลา หมู และควาย รวมทั้งยักหรือวัวขนยาว ซึ่งมีอยู่แถบภูเขาหิมาลัย การทำไร่เลื่อนลอยด้วยการเผาป่าปลูกพืชมีทำกันอยู่มากในบริเวณเขตร้อนชื้น พืชที่ปลูกกันมากแบ่งได้เป็นสองแถบ แถบหนึ่งปลูกข้าวสาลีซึ่งเป็นพืชหลัก รองลงไปได้แก่ข้าวฟ่าง ข้าวไรย์ ข้าวโพด และผลไม้ อีกแถบหนึ่งปลูกข้าวเป็นพืชหลัก รองลงไปมีถั่วต่าง ๆ และผลไม้ แถบแรกมีเขตตั้งแต่อูโรปมาถึงอินเดียตะวันตกและจีนเหนือ ส่วนแถบที่สองมีเขตตั้งแต่มองโกลมาจนถึงจีนใต้และญี่ปุ่น ผู้คนและวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในปัจจุบันมีลักษณะบางประการที่สันนิษฐานได้ว่าสืบทอดมาจากผู้คนอพยพจากบริเวณที่เป็นประเทศจีนตอนใต้ เข้าไปอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศญี่ปุ่นเมื่อราวสองพันปีมาแล้ว ข้าวซึ่งเป็นพืชของเขตร้อนชื้นจึงปลูกกันมากในญี่ปุ่นและเลยขึ้นไปทางตอนเหนือ ๆ ของประเทศก็ปลูกกัน

การแบ่งเขตวัฒนธรรมแต่ละเขตจะถือสิ่งใดเป็นเกณฑ์ย่อมแล้วแต่พิจารณาในการแบ่งนั้น ทักล่าวมาข้างต้นนี้อาจเอาเรื่องวัฒนธรรมมาพิจารณาประกอบกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ในเขตวัฒนธรรมแต่ละเขตจะมีอะไรบางอย่างที่เห็นได้ว่าเป็นแบบเดียวกันหรือเหมือนกัน เป็นต้นว่า คำพูด ได้แก่ภาษา ระบบการเขียนและอื่น ๆ หรือศิลป ได้แก่การแกะสลัก การระบายสี การวาด ดนตรี และอื่น ๆ หรือพิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ แบบพิธีต่าง ๆ การปฏิบัติต่อกันเจ็บป่วย และการปฏิบัติต่อกันตาย หรือครอบครัวและระบบสังคม ได้แก่แบบแผนการแต่งงาน วิธีการนับความเป็นเครือญาติ การสืบทายาท กีฬาและการเล่นต่าง ๆ หรือลักษณะการทางวัตถุ ได้แก่ อาหารการกิน ที่พักอาศัย การขนส่งและเดินทาง การแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้และอาวุธ เหล่านี้เป็นต้น

๓. ขนส่วนน้อย

ความหมาย

ในสังคมมนุษย์แต่ละแห่งในปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นสังคมที่ผู้คนมีความเป็นอยู่ซับซ้อน มักจะมีผู้คนของสังคมอื่นเข้าไปอยู่ร่วมด้วย คนต่างถิ่นหรือต่างวัฒนธรรมที่เขาไปอยู่ในถิ่นอื่น บางแห่งมีจำนวนมาก และเข้าไปมีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองของผู้คนที่นั่นเป็นเจ้าของถิ่นนั้นมาแต่เดิมเช่นนกม คนของถิ่นหนึ่งที่เขาไปพำนักอยู่ในถิ่นอื่นนั้นหากว่ามีความจำเป็นเพียงไม่กี่คน ผู้คนพวกนี้ย่อมสามารถทำให้เข้ากับวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของเจ้าของถิ่นได้ แต่ถ้าหากว่าจำนวนมากขึ้น ต่างก็จะดำรงแบบแผนความเป็นอยู่ไปตามวัฒนธรรมของพวกเขา และรวมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกเป็นอีกสังคมหนึ่งต่างหาก เป็นสังคมรองที่อยู่ในสังคมใหญ่ โดยปกติแล้วผู้คนพวกนี้มักจะมีจำนวนน้อยกว่าผู้คนที่ซึ่งครอบครองถิ่นฐานนั้นมาแต่ดั้งเดิม จึงเรียกกันว่า “ชนส่วนน้อย”

ชนส่วนน้อยตามความหมายในทางสังคมวิทยาหมายถึง “ชนส่วนน้อยทางสังคม” ได้แก่ ผู้คนพวกหนึ่งซึ่งเขาใจว่าพวกตนได้รับการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกับพวกอื่นที่อยู่ในสังคม มนุษย์แห่งเดียวกัน ทั้งนี้ด้วยเหตุว่า ผู้คนพวกนี้มีลักษณะทางร่างกายอันเป็นทางด้านชีวภาพ หรือลักษณะความเป็นอยู่ทางวัฒนธรรม ที่แตกต่างกับพวกอื่น ๆ ในสังคมแห่งนั้น ผู้คนพวกนี้รู้สึกว่าเขาได้รับความรังเกียจเหยียดฉานและการปฏิบัติที่ไม่ให้ความเป็นธรรมแก่พวกตน ชนส่วนน้อยตามนิยามสังคมวิทยาจึงหมายถึงผู้คนพวกหนึ่งที่สถานภาพทางสังคมในระดับต่ำ และมีอำนาจน้อยตามระบบชนชั้นของสังคมแต่ละแห่ง ผู้คนพวกนี้มักจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจในระดับต่ำด้วย และได้รับการกดขี่มิให้เขยิบฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นไปได้เท่าเทียมกับผู้คนที่จัดว่าเป็นชนส่วนใหญ่ เช่น ในการเข้าดำรงตำแหน่งบางตำแหน่งเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง หรือในการงานบางอย่าง อย่างไรก็ตามในส่วนที่เกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจนั้น ในบางสังคมอาจจะไม่มีการรังเกียจเหยียดฉานที่กันแยกก็เป็นไป โดยทั่วไปนั้นมักจะมี การเลือกปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกันในทางการเมืองและทางอื่น

ชนส่วนน้อยในสังคมไทยมีผู้จำแนกไว้โดยถือเรื่องเหล่านี้เป็นเกณฑ์ คือ ศาสนา เชื้อชาติ และสัญชาติ ชนส่วนน้อยซึ่งนับถือศาสนาที่แตกต่างไปจากชนส่วนใหญ่มีย่อมมีอยู่ในสังคมทั้งหลาย ในประเทศไทยผู้คนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ผู้คนนับถือศาสนาอื่น ๆ จึงเป็นชนส่วนน้อย เชื้อชาตินั้นหมายถึงลักษณะบางอย่างทางชีวภาพของผู้คนแต่ละพวก เช่น โครงรูปของร่างกาย ลักษณะของเส้นผมและผิวหนัง เป็นต้น ชนส่วนน้อยที่มีลักษณะทางด้านชีวภาพแตกต่างกับชาวไทยทั่วไป ได้แก่ ชาวเขา ชาวน้ำ และชาวป่าเช่นพวกผิวดองเหลือง เขมัม และซาไก เป็นต้น ส่วนในด้านสัญชาตินั้น ผู้คนที่อยู่ในบังคับของประเทศอื่นและเข้ามาอยู่ในประเทศไทยผู้คนเหล่านี้มักเรียกกันว่าคนต่างด้าว คนต่างด้าวที่มีอยู่ในประเทศไทยมีอยู่ไม่ถึงร้อยละสองของประชากรของประเทศไทย ส่วนใหญ่ที่สุดได้แก่คนสัญชาติจีนซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับสังคมไทยมาก

กลุ่มชาติพันธุ์

การจำแนกความแตกต่างกันในทางสังคมมีเกณฑ์หลายอย่างด้วยกัน กลุ่มชาติพันธุ์เป็นการจำแนกความแตกต่างทางสังคมโดยถือเอาภาษา ศาสนา และแหล่งกำเนิดของผู้คนเป็นเกณฑ์ เช่น มุสลิม คริสเตียน จีน พม่า แขก ฝรั่งเศส ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวนี้จัดอยู่ในจำพวกชนส่วนน้อยเช่นเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นชนส่วนน้อยที่สำคัญในสังคมไทยได้แก่ชาวจีน และชาวมุสลิม ซึ่งจะได้พิจารณากลุ่มชาติพันธุ์สองพวกนี้โดยละเอียดพอสมควรดังต่อไปนี้

ชาวจีนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศไทย เป็นพวกที่มาจากบริเวณฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน บริเวณตอนเหนือส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีที่ราบทำการเพาะปลูกได้เพียงเล็กน้อย และมีภูเขาคั่น ทำให้การไปมาติดต่อภายในประเทศไม่สะดวก ชาวจีนบริเวณนี้จึงพากันอพยพออกไปทำมาหากินในต่างประเทศ โดยทั้งครอบครัวไว้ในประเทศจีน ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวที่อพยพไปอยู่ในต่างประเทศ จำเป็นต้องส่งเงินทองที่หาได้ไปจุนเจือครอบครัวของตนในประเทศจีน เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเมื่อราวสองร้อยปีมาแล้ว ชุมชนชาวจีนในต่างประเทศจึงเปิดขึ้นควบคู่กันไปกับชุมชนที่เป็นแหล่งกำเนิดหรือที่ตั้งของครอบครัว

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยมีอัตราสูงที่สุดในระยะเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง การเข้าเมืองมีอัตราสูงมากและการกลับออกไปมีอัตราต่ำมาก หมายความว่าชาวจีน

ตกค้างอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ต่อมาในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๔๘ ชาวจีนเข้าเมืองไทยมีอัตราต่ำมาก ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการสงครามระหว่างจีนและญี่ปุ่น และสงครามทางภาคมหาสมุทรแปซิฟิก และนโยบายของรัฐบาลไทยสมัยนั้น ต่อมาระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๘-๒๔๕๘ ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นทันทีในระหว่างที่สงครามโลกครั้งที่สองยุติลง ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้มีการตกลงระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลจีน ชาวจีนได้รับอนุญาตให้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้ถึงปีละหนึ่งหมื่นคน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ รัฐบาลไทยได้ลดอัตราคนจีนเข้าเมืองเหลือเพียงปีละ ๒๐๐ คน และในปีต่อมารัฐบาลไทยได้เรียกเก็บค่าธรรมเนียมคนต่างด้าวในอัตราสูงขึ้น ชาวจีนเข้าเมืองจึงหยุดชะงักลงตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นต้นมา ชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยอยู่ในประเทศไทยมาก่อนและกลับออกไปประเทศจีน คนพวกนี้ได้รับอนุญาตจากการของประเทศไทยให้กลับเข้ามาในประเทศไทยได้

โครงสร้างทางสังคมของชุมชนชาวจีนในประเทศไทย ขึ้นอยู่กับองค์การและสมาคมของชาวจีนที่จัดตั้งขึ้นมากมาย เป็นการรวมกลุ่มกันในหมู่พวกเดียวกันที่เป็นวงศาญาติกัน หรือเป็นผู้ประกอบอาชีพอย่างเดียวกัน หรือเป็นผู้พูดภาษาเดียวกัน หรือเป็นผู้นับถือศาสนาเดียวกัน สมาคมหรือองค์การเหล่านี้ แม้จะมีลักษณะแตกต่างกัน แต่ลักษณะสำคัญที่มีอยู่ด้วยกันทุกองค์การหรือสมาคม คือ เป็นผู้กำหนดแนวทางดำรงชีวิตของชาวจีนทั้งหลาย องค์การหรือสมาคมเหล่านี้เป็นผลควบคุมในเรื่องการแข่งขันทางเศรษฐกิจ การกำหนดราคาสินค้า องค์การหรือสมาคมจะทำหน้าที่เป็นคนกลางไกล่เกลี่ยกรณีขัดแย้งกันระหว่างชาวจีน จัดให้บริการทั้งทางสังคม องค์การเหล่านี้และสมาคมทั้งหลายที่จัดตั้งขึ้นโดยถูกต้องตามแบบแผนของทางธรรม ทั้งจัดตั้งขึ้นเป็นลับ ๆ ก็มิ และมีอยู่ทั่วไปในประเทศไทย องค์การและสมาคมที่มีอิทธิพลมากตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการดำรงชีวิตของชาวจีนในประเทศไทย ชาวจีนทั้งหลายในประเทศไทยย่อมอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายไทย แต่ชาวจีนมิได้มีส่วนร่วมในกิจการบ้านเมืองของไทยโดยตรง ดังนั้นจึงได้อำสยองค์การหรือสมาคมทั้งหลายของพวกตนเป็นผู้ทำหน้าที่ป้องกันและรักษาสิทธิของพวกตน หน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งขององค์การและสมาคมทั้งหลายของชาวจีน คือการให้การสงเคราะห์ทางสังคมแก่ชาวจีนทั้งหลาย

ชุมชนชาวจีนในประเทศไทยในสมัยก่อนนี้มี ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งคือมีเพศหญิงอยู่น้อยมาก ดังนั้นชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่จึงเลือกการแต่งงานอยู่กับหญิงไทย และได้ประโยชน์ด้วย เพราะหญิงไทยมีนิสัยชอบค้าขาย และพอใจที่มีสามีที่ขยันขันแข็ง

ในการทำงานและหารายได้เพิ่มพูนขึ้น พ่อค้าชาวจีนได้รับประโยชน์จากกรรชาซึ่งเป็นคนไทย ในการค้าขายและติดต่อกับลูกค้า ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ เป็นต้นมา มีหญิงจีนเข้ามาอยู่ใน ประเทศไทยมากขึ้น แต่หญิงจีนที่เป็นกรรชาและติดตามสามีที่เป็นคนจีนเข้ามาอยู่ในประเทศ ไทยยังมีอยู่น้อยมาก จนถึงระยะหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง จึงมีหญิงติดตามสามีเข้ามาเพิ่มขึ้น เป็นธรรมดาทั่วไป ตั้งแต่นั้นมาชาวจีนในประเทศไทย ทั้งที่มาจากประเทศจีน และลูกจีนซึ่ง เกิดขึ้นในประเทศไทย ที่ยังไม่มีครอบครัว จึงมีโอกาสเลือกหญิงจีนมาเป็นคู่ครองได้มากขึ้น แต่การเลือกหญิงไทยเป็นคู่ครองก็ยังทำกันมากเพราะเสียเงินทองค่าใช้จ่ายน้อยกว่า ตั้งแต่ระยะ หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา อัตราเพศในชุมชนชาวจีนในไทยสูงขึ้นสู่ระดับปกติ ดังนั้นการแต่งงานระหว่างหญิงไทยกับชาวจีนจึงลดน้อยลง ลูกหลานจีนที่เกิดจากการดาเป็น คนไทยนั้น ในบางโอกาสก็แสดงตัวว่าเป็นคนจีน และในบางโอกาสก็แสดงตัวเป็นคนไทย โดยมากพวกนี้มีสองชื่อ คือชื่อจีนชื่อหนึ่งและชื่อไทยอีกชื่อหนึ่ง ลูกหลานจีนพวกนี้มี ความสัมพันธ์ทางส่วนตัวกับญาติพี่น้องชาวจีน และที่แสดงให้เห็นปรากฏทั่วไปนั้นเป็นคนไทย

ชาวมุสลิมได้แก่ผู้นับถือศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมที่มีสัญชาติเป็นไทยนั้นนิยมเรียก กันทั่วไปว่าไทยอิสลาม ชาวไทยอิสลามมีอยู่น้อยมากประมาณร้อยละสองของประชากรของประเทศ ไทย บริเวณที่ผู้นับถือศาสนาอิสลามอยู่กันมาก ในบริเวณจังหวัดเหล่านี้คือ ยะลา นราธิวาส ปัตตานี และสตูล บริเวณนี้มักเรียกกันว่า “สี่จังหวัดภาคใต้” ผู้คนที่เป้นชาวมุสลิมใน บริเวณประมาณสามในสี่ของผู้คนในบริเวณทั้งหมด หรือมากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้นับถือ ศาสนาอิสลามทั่วประเทศ ในบริเวณที่เป็นอาณาเขตสี่จังหวัดดังกล่าวนี้ทางการได้จำแนกความ แตกต่างทางสังคม โดยจัดให้เป็นเขตที่มีการใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่ง ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม เรื่องผิวเมียและมรดก ซึ่งชาวมุสลิมเป็นโจทก์และเป็นจำเลยหรือ เป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงภาษาซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่สำคัญของสังคมไทย ผู้คนส่วนใหญ่ในบริเวณจังหวัดภาคใต้พูดภาษาไทยไม่ได้ และผู้คนเหล่านั้นมีลักษณะความเป็นอยู่ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เป็นของพวกเขาของตนเองโดยเฉพาะ ซึ่งเห็นได้ชัดแตกต่างกับวัฒนธรรมของชาวไทยโดยทั่วไป ที่สำคัญคือภาษาพูดซึ่งใช้ภาษามลายู มีผู้ให้ความเห็นว่าผู้คนในบริเวณนี้ น่าจะเรียกว่า “ไทยมลายู” มากกว่าไทยอิสลาม ผู้คนชาวไทยมลายูซึ่งเป็นมุสลิมและพูดภาษาไทยไม่ได้ในบริเวณจังหวัดทางภาคใต้ของประเทศไทยดังกล่าวนี้ มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศมาเลเซีย จึงมีวัฒนธรรมเป็นแบบเดียวกับชาวมลายูมาเลเซีย ถึงกระนั้นก็ตาม ผู้คนเหล่านั้นต่างพอใจในด้านความเป็นอยู่ของพวกเขา ตลอดจนสถานภาพในทางสังคม ในทางเศรษฐกิจ และในทางการเมือง ต่างถือว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมส่วนใหญ่คือประเทศไทย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ไทยเป็นสัญลักษณ์ของการอยู่ร่วมกัน ไม่มีการดิ้นรนทางการเมืองที่จะแยกตัวออกไปจากการปกครองของรัฐบาลไทย

ส่วนผู้คนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม และมีหลักแหล่งอยู่ในบริเวณอื่น ๆ ของประเทศไทยนั้นพอใจที่จะเรียกตัวเองว่าไทยอิสลามหรือไทยมากกว่าอย่างอื่น ผู้คนเหล่านั้นมีความเป็นอยู่ไม่แตกต่างกับชาวไทยโดยทั่วไป เว้นแต่เรื่องศาสนาเท่านั้น ผู้คนชาวไทยอิสลามเหล่านั้นส่วนมากเป็นเชื้อสายของผู้ที่อพยพมาเป็นกลุ่มเป็นพวกจาก บริเวณภาคใต้ ของประเทศไทย เมื่อสองสามชั่วอายุคนมาแล้ว และมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ชุมชนของตนเอง มีขนบธรรมเนียมและประเพณี ตลอดจนวัฒนธรรมและสถาบันของตนเอง ที่ปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา ชาวไทยอิสลามหรือไทยมุสลิมเหล่านั้นมีความใกล้ชิดกับกลุ่มวัฒนธรรมไทย มากกว่าชาวไทยมลายูในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย ในระยะหลัง ๆ เมื่อได้มีการติดต่อโดยใกล้ชิดยิ่งขึ้นกับชาวไทย ต่างก็รับเอาวัฒนธรรมของกันและกันไปปฏิบัติ ความแตกต่างกันจึงลดน้อยลงไป และอยู่ร่วมกันได้ด้วยดี

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในประเทศไทย เช่น มอญ ญวน (เว็นญวนอพยพในบริเวณชายแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) เขมร เป็นต้น พวกนี้เข้ามาอยู่ร่วมกับคนไทย และมีขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่เป็นแบบเดียวกับไทยไปหมดแล้ว ที่เหลืออยู่บ้างก็เป็นเพียง

ประเพณีดั้งเดิมซึ่งนำออกแสดงในเทศกาลต่าง ๆ เพื่อวัตถุประสงค์ในการแสดงออกทางจิตใจมากกว่าอย่างอื่น

ส่วนชาวเขาซึ่งจัดว่าเป็นชนส่วนน้อยของประเทศไทยด้วยเหมือนกันนั้นมีอยู่หลายชาติพันธุ์ แต่ละชาติพันธุ์ต่างแยกกันอยู่ ส่วนใหญ่อยู่กันโดยลำพังในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนห่างไกลจากกลุ่มอื่นชาวเขาส่วนใหญ่มีถิ่นฐานอยู่ทางบริเวณภูเขาอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย ชาวเขากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่ เย้า แม้ว ฮ่อ ละฮู่ ลีฮู่ กะเหรี่ยง ข่า ละว้า และ ผิตองเหลือง เป็นต้น ชาวเขาเหล่านี้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์สังเกตความแตกต่างกันได้ทั้งการแต่งกาย และภาษาพูด นอกจากนี้ยังมีแบบแผนและประเพณีหลายอย่างของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน พวกเขามีสันนิษฐานอย่างหนึ่งซึ่งแตกต่างกับพวกอื่น คือชายชาวเขามักอยู่กันเป็นสามีภรรยา กับหญิงหลายคนได้ในคราวเดียวกัน ส่วนชาวเขาพวกอื่นนั้นมีความสัมพันธ์กันเป็นครอบครัวแบบพัวเดียวเมียเดียว สังคมของชาวเขากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายเหล่านี้จัดอยู่ในประเภทสังคมแบบชาวบ้าน เศรษฐกิจที่สำคัญคือการทำไร่เลื่อนลอย ฝนเป็นพืชที่หารายได้ส่วนใหญ่แก่ชาวเขาบางพวกซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่สูงกว่าสามพันฟุตขึ้นไป บริเวณที่สูงดังกล่าวนี้มีลักษณะทางภูมิประเทศเหมาะแก่การปลูกพืชชนิดนี้ ส่วนชาวเขาที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่ต่ำลงมานั้นมักจะอยู่กันเป็นหมู่บ้าน และมีความเป็นอยู่ที่พอจะเห็นได้ว่าแตกต่างกับพวกที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่สูง อาชีพสำคัญของพวกนี้ได้แก่เพาะปลูกพืชอย่างอื่น แต่ก็ยังคงเป็นแบบทำไร่เลื่อนลอย ชาวเขากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภูมิลำเนาอยู่ในบริเวณที่สูงหรือบริเวณที่ต่ำต่างไม่รู้จักรับใช้สัตว์ลากไถในการเพาะปลูกของตน สัตว์ที่นิยมเลี้ยงกันมากได้แก่หมูและไก่ ชาวเขาที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ต่ำบางพวก เช่น ละว้า ข่า และกะเหรี่ยง มีการติดต่อกับชาวไทย และรับเอาวัฒนธรรมของชาวไทยไป โดยเฉพาะวัฒนธรรมในด้านวัตถุ และการใช้ภาษาไทยในการพูดและเขียน เป็นต้น

๔. กลุ่มคน

ความหมาย

สังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมประกอบด้วยผู้คนจำนวนมาก ซึ่งมีการกระทำต่อกันในทางสังคม การกระทำต่อกันในทางสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้สังคมมนุษย์เป็นอยู่ต่อไปได้ การกระทำต่อกันทางสังคมเป็นการติดต่อเกี่ยวของซึ่งกันและกันของคนเรา และเป็นกระบวนการที่ดำเนินอยู่เรื่อย ๆ ไป การติดต่อเกี่ยวของกันนี้อาจจะเป็นการเกี่ยวของทางร่างกาย เช่นการถูกเนื้อต้องตัวกันหรือการทาบตัวชนกันก็ได้ แต่ส่วนใหญ่นั้นเป็นการติดต่อเกี่ยวของกันทางใช้สัญลักษณ์ที่เข้าใจกันได้ ส่วนใหญ่คือการใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียน หรือแสดงท่าทางกิริยาซึ่งเป็นที่เข้าใจกันได้ สังคมมนุษย์จะดำรงอยู่ได้ในเมื่อผู้คนทั้งหลายในสังคมนั้นมีการกระทำต่อกันทางสังคมต่อกันอยู่บ่อย ๆ และทำเรื่อย ๆ ไป โดยยึดถือพื้นฐานของการคาดคะเนพฤติกรรมของกันและกัน

คนเราเป็นสัตว์ที่อยู่โดยลำพังผู้เดียวไม่ได้ ก็จะต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นเป็นหมู่เป็นพวกหรือเป็นคู่เป็นเกลอ ในกลุ่มที่แต่ละคนมีส่วนร่วมอยู่เอง คนเราได้มีการกระทำต่อกันทางสังคม มีการคาดคะเนพฤติกรรมของกันและกัน และจะต้องปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในลักษณะที่คนอื่น ๆ ในกลุ่มต้องการ หากว่าไม่มีการกระทำต่อกันทางสังคมแล้ว คนเราจะเติบโตขึ้นมาและมีลักษณะที่ไม่เหมือนคนอื่นได้เลย ก็มีลักษณะที่ไม่แตกต่างกับสัตว์

กลุ่มคนหมายถึงการที่คนสองคนหรือมากกว่านั้นได้เข้ามาติดต่อเกี่ยวของกัน และมี การกระทำต่อกันทางสังคมภายในชั่วระยะเวลาหนึ่ง ด้วยความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน ความมุ่งหมายนี้อาจจะเป็นการร่วมมือช่วยเหลือกันได้ หรืออาจเป็นการเป็นศัตรูต่อกันก็ได้ สิ่งที่ทำให้เกิดกลุ่มขึ้นได้ก็คือการกระทำต่อกันทางสังคม กลุ่มคนจึงกล่าวว่าได้เป็น “ระบบการกระทำต่อกันทางสังคม” การกระทำต่อกันทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำกัน

สองฝ่าย คือแต่ละฝ่ายหรือแต่ละคนต่างก็ตระหนักถึงอีกฝ่ายหนึ่งหรืออีกคนหนึ่งของตนติดต่อเกี่ยว
ข้องด้วยและพยายามที่จะคิดว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะทำอะไรต่อไป ทั้งนี้เพื่อว่าตนจะได้แสดงพฤติกรรม
ตอบสนองออกไปให้ตรงกันได้ การกระทำต่อกันในทางสังคมนี้มีได้หลายระดับ คือ กระ
ทำต่อกันระหว่างบุคคลภายในกลุ่มหนึ่ง ๆ ก็ได้ เช่น สมาชิกหรยานั่งสนทนากันอยู่ เด็กกำลัง
เล่นอยู่กับเพื่อน แม่กำลังกล่อมลูก การกระทำต่อกันทางสังคมอีกระดับหนึ่งคือการกระทำ
ต่อกันระหว่างบุคคลกับกลุ่ม เช่น ครูกับนักเรียนในชั้น นายทหารกับพลทหารในกองร้อย
พระกับอุบาสกอุบาสิกาในการแสดงธรรม เหล่านี้เป็นต้น

จำแนกประเภทของกลุ่มคน

สังคมในปัจจุบันนี้ย่อมประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีจำนวนมากมายิ่ง
กว่าจำนวนคนในสังคมนั้น ๆ วันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่าคนเรารวมการกระทำต่อกันทางสังคมกับ
คนนั้นบ้างคนนั้นบ้างอยู่เรื่อย ๆ ไปไม่หยุดยั้ง หมายความว่าเข้ากลุ่มหนึ่งแล้วออกจากกลุ่ม
นั้นไปเข้ากลุ่มอื่นต่อไปอีก ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่ความมุ่งหมายที่เข้าไปร่วมกับคนอื่นในกลุ่มนั้น ๆ
กลุ่มทั้งหลายที่คนเราเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ด้วย นั้นพอจะจำแนกประเภทโดยถือเอาลักษณะที่แตก
ต่างกันของแต่ละกลุ่มเป็นเกณฑ์ ได้ดังนี้ คือ กลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ กลุ่มแบบแผน
และกลุ่มชั่วคราว กลุ่มสมัครใจและกลุ่มไม่สมัครใจ

คนเราย่อมผูกพันอยู่กันเป็นกลุ่มเป็นพวกซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ไม่ว่า
ในสังคมมนุษย์ระดับใด ย่อมมีกลุ่มคนซึ่งผูกพันในกลุ่มนั้น ๆ พบปะเห็นหน้ากันอยู่ จนเป็นที่
คุ้นเคยชอบพอกันเป็นส่วนตัว เช่น ผู้คนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน หรือเป็นเพื่อนเล่นด้วยกัน
หรือผูกพันในละแวกบ้านเดียวกัน เหล่านี้เป็นต้น กลุ่มเช่นนี้มักชื่อเรียกในทางสังคมวิทยาว่า
“กลุ่มปฐมภูมิ” ที่เรียกว่ากลุ่มปฐมภูมิเพราะว่าในกลุ่มประเภทนี้เอง เป็นแหล่งแรกที่คน
เราร่วมประสบการณ์ต่าง ๆ ในการร่วมกันทางสังคม และในกลุ่มประเภทนี้ลักษณะความสัมพันธ์
ต่อกันก็เป็นที่ไปได้อย่างสนิทสนมและเป็นอยู่ได้นานเป็นการถาวร ไม่ใช่ชั่วคราวเท่านั้น

ในสังคมมนุษย์แบบชาวบ้านหรือที่ความอยู่อย่างง่าย ๆ นั้น กลุ่มปฐมภูมิจะมีอยู่สองแบบคือ ละแวกบ้านซึ่งผู้คนในบริเวณนั้นมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันแบบหนึ่ง อีกแบบหนึ่งได้แก่ผู้คนที่เป็นสมาชิกของครอบครัวใหญ่ ในกลุ่มปฐมภูมิทั้งสองแบบ ผู้คนทั้งหลายในกลุ่มนั้น ๆ จะมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันอย่างแน่นแฟ้น ทั้งนี้เป็นด้วยวัฒนธรรมของสังคมมนุษย์แบบนั้นมีลักษณะที่เป็นการส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกเช่นนั้น ผู้คนในสังคมมนุษย์แบบชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ไม่รู้หนังสือ หรือรู้อย่างเพียงงู ๆ ปลา ๆ และผู้คนเหล่านี้หาเลี้ยงชีพด้วยการจับปลาล่าสัตว์หรือการเพาะปลูก การแบ่งงานกันทำที่พบเห็นได้ทั่วไปมีลักษณะเดียว คือการแบ่งกันตามเพศ ในสังคมแบบชาวบ้านสมาชิกทุกคนของสังคมต่างมีส่วนเข้าร่วมในพิธีกรรมทั้งหลายของสังคมของตน คนของสังคมอื่นที่เข้าร่วมด้วยก็มาในฐานะพ่อกับจากถิ่นอื่น หรือในฐานะศัตรูที่ถูกคุมตัวไว้

ส่วนในสังคมที่ซับซ้อนลักษณะของการรวมกลุ่มจะเป็นประเภท “กลุ่มทุติยภูมิ” การเข้าร่วมกลุ่มกันไม่ใช่ด้วยความเกียติงเป็นญาติหรือเป็นมิตรสหายกัน แต่ด้วยข้อตกลงหรือสัญญาที่เพื่อความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง คนของสังคมอื่นเข้าร่วมในฐานะคนต่างด้าว และจะมีฐานะเป็นคนต่างด้าวเรื่อยไป ลักษณะของความสัมพันธ์ของผู้คนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดกันเป็นละแวกบ้านเดียวกันนั้นจะหาได้ยาก คือต่างคนต่างอยู่ไม่ใช่อยู่ร่วมกัน ลักษณะของการอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ก็หาได้ยากเช่นเดียวกัน

ในระยะเริ่มแรกของสังคมมนุษย์นั้น สังคมมนุษย์จะประกอบด้วยกลุ่มปฐมภูมิเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาเมื่ออยู่กันมั่นคงเป็นบ้านเมืองหรือชุมชนเติบโตขึ้น ที่เรียกว่าอารยธรรมมากขึ้น ผู้คนจะมีความเป็นอยู่อย่างสลับซับซ้อนมากขึ้น ลักษณะของสังคมมนุษย์ก็จะเปลี่ยนไป คือสังคมแบบชาวบ้านที่เคยตกอยู่ใต้อำนาจของกลุ่มปฐมภูมิ เปลี่ยนมาเป็นสังคมมนุษย์แบบซับซ้อนที่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของกลุ่มทุติยภูมิ ในสังคมแบบชาวบ้านนั้นผู้คนจะมีความรู้สึกอย่างรุนแรงว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ผู้คนเหล่านี้ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มกันด้วยใจสมัคร แต่เกิดมาในกลุ่มนั้น หรือว่าเติบโตขึ้นมาในกลุ่มเพื่อนเกลอหรือญาติพี่น้องทั้งหลายในสังคมแห่งนั้น บทบาททางสังคมเกิดตามขึ้นมาตามฐานะหรือตำแหน่งตามธรรมชาติในชุมชน ได้แก่ พ่อ แม่

ลูกหลานของนายพราน หลานของผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ เป็นต้น ส่วนในสังคมแบบซับซ้อนนั้น ลักษณะความสัมพันธ์ต่อกันเป็นแบบสมัครใจที่จะเข้ากลุ่มนี้กลุ่มนี้ และจะเข้ากลุ่มใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับความสนใจของแต่ละคน

กลุ่มคนนั้นมีไว้เพื่อแต่การที่คนทั้งหลายคนเข้ามาอยู่ในที่เดียวกัน แต่จะต้องประกอบด้วยลักษณะอย่างอื่นด้วย การที่คนเข้ามาร่วมกลุ่มกันย่อมมีความมุ่งหมายหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่าง บางกลุ่มนั้นไม่ว่าจะเป็นแบบปฐมภูมิหรือแบบทุติยภูมิ การเข้าร่วมกันมีการกำหนดกันไว้เป็นแบบแผน มีชื่อหรือเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ให้บรรดาสมาชิกของกลุ่มรู้และเข้าใจกันได้ หรือมีแบบแผนเกี่ยวกับมรรยาทหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ตลอดจนวัฒนธรรมของกลุ่ม เช่น คำสาบาน เพลง เครื่องแบบ หรือ เครื่องหมายอื่น เช่น เข็มกลัด เป็นต้น กลุ่มประเภทนี้เรียกว่า “กลุ่มแบบแผน” กลุ่มที่จัดกันเป็นแบบแผนไม่ว่าจะเพื่อความมุ่งหมายอย่างใด คือไม่ว่าจะมีความมุ่งหมายเพื่อการค้า หรือเพื่อการเมือง หรือ เพื่อการศึกษา หรือเพื่อการศาสนา หรือเพื่ออื่น ๆ ก็ตาม ต่างก็หวังที่จะให้บรรดาสมาชิกของกลุ่มมีความจงรักภักดีต่อกลุ่ม กลุ่มประเภทนี้โดยปกติดำรงอยู่ยั่งยืนต่อไปได้ในระยะเวลานาน ๆ แม้ว่าบรรดาสมาชิกจะออกไปหรือตายไป ก็จะมีสมาชิกใหม่เข้ามาแทน

ส่วนกลุ่มอีกประเภทหนึ่งคือ “กลุ่มชั่วคราว” กลุ่มประเภทนี้บางทีเรียกว่า “กลุ่มจิตวิทยา” กลุ่มประเภทนี้เกิดขึ้นได้ด้วยการที่บุคคลเพียงคนสองคนเข้ามาทำการกระทำต่อกันทางสังคม ตราบใดที่คนเหล่านั้นยังมีการกระทำต่อกันทางสังคมซึ่งกันและอยู่ กลุ่มก็ยังดำรงอยู่ได้ แต่เมื่อการกระทำทางสังคมยุติลงแล้ว กลุ่มก็หมดสภาพไป กลุ่มประเภทนี้จึงมีอายุสั้นกว่าอายุของสมาชิกของกลุ่ม

กลุ่มที่จัดกันเป็นแบบแผนนั้นเรียกกันทั่วไปว่าองค์กรบ้าง สมาคมบ้าง หน่วยงานต่าง ๆ บ้าง หรืออื่น ๆ อีกหลายชื่อ กลุ่มบางประเภทนี้จะเกิดขึ้นได้ก็จะต้องมีการเตรียมการกันไว้ล่วงหน้า เมื่อมีการก่อตั้งขึ้นแล้วการจะเลิกล้มไปก็ต้องเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนดกัน

ไว้ก่อนแล้ว และใช้เวลาไม่ใช่น้อยได้ทันทีทันใด ส่วนกลุ่มชั่วครู่ยามหรือกลุ่มทางจิตวิทยา นั้นเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้เมื่อมีคนเข้ามาาร่วมกลุ่มกัน และจะเล็ดลอดไปทันทีเมื่อผู้คนเหล่านั้นแยกกัน ไป ส่วนบรรดาสมาชิกของกลุ่มทั้งสองประเภทนี้เป็นไปได้ทั้งโดยสมัครใจและโดยไม่สมัครใจ คือถูกบังคับให้เข้าร่วมในกลุ่ม

บางกลุ่มเราจะเข้าร่วมก็ได้ไม่เข้าร่วมก็ได้ แล้วแต่ความพอใจของเรา กลุ่มที่มีลักษณะ เช่นนี้เรียกว่า “กลุ่มสมัครใจ” แต่บางกลุ่มนั้นเราเลือกไม่ได้ จะต้องเป็นสมาชิกหรือส่วน หนึ่งของกลุ่มนั้น กลุ่มที่มีลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “กลุ่มไม่มีทางเลือก” กลุ่มที่เราเลือก ไม่ได้หรือไม่มีทางเลือกอย่างอื่นนั้น ได้แก่ กลุ่มที่เป็นครอบครัวเดียวกัน กลุ่มที่เป็นเชื้อ สายวงศ์ตระกูลเดียวกัน กลุ่มคนเพศเดียวกัน กลุ่มคนนับถือศาสนาเดียวกัน หรือกลุ่มคนสัญชาติ เดียวกัน เหล่านี้เป็นต้น อย่างไรก็ตามกลุ่มที่บรรดาสมาชิกทั้งหลายไม่มีโอกาสเลือกได้เลย หรือกลุ่มโดยไม่สมัครใจนั้นจะมีลักษณะสมบูรณ์แบบมีอยู่เพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น คือกลุ่มที่คน เป็นเชื้อสายเครือญาติกัน คนเราอาจจะเลือกเพื่อนและเลือกคู่ของตนได้ แต่บรรดาวิชา ญาณยัติทั้งปวง จะเลือกกว่าคนนั้นเป็นญาติคนนั้นไม่ใช่ญาติ ย่อมเป็นไปได้ แม้ว่านายชวด แช่เองจะได้เปลี่ยนชื่อเปลี่ยนสกุลเสียใหม่เป็นนายวัฒนา องกมนตรีศรีสุนทร ก็ตาม แต่ก็ยังคง เป็นลูกของนายชั่ง แช่เอง และเป็น เชื้อสายเดียวกับนายอ่องอวก อยู่นั่นเอง

การแบ่งประเภทของกลุ่มคนที่เป็กลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ กลุ่มแบบแผนและ กลุ่มชั่วครู่ยาม กลุ่มโดยสมัครใจและกลุ่มที่ไม่มีทางเลือก ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จัดว่าเป็นการ แบ่งทำนองวัตถวิสัยคือมีตัวตนของกลุ่มให้มองเห็นด้วยว่าผู้คนเข้าร่วมกลุ่มกันที่ใดเมื่อไรและมีใคร บ้างเป็นสมาชิก ยังมีการจำแนกประเภทของกลุ่มคนได้อีกทำนองจิตวิสัย คือพิจารณาตามความ สำคัญของกลุ่มที่มีความหมายต่อผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ ได้แก่กลุ่มที่เป็นสมาชิกและกลุ่มอ้างอิง กลุ่มพวกเดียวกันและกลุ่มพวกอื่น

เป็นสมาชิกหมายถึงกลุ่มที่เราเข้าร่วมในการพบปะ หรือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับคนอื่น ๆ แต่ว่าเราจะต้องปฏิบัติตามปทัสถาน คือระเบียบแบบแผนหรือคุณธรรมของกลุ่มนั้นมันคงเพียงใดชนอยู่กับตัวเราเอง เป็นต้นว่า เราเป็นสมาชิกอยู่ในพรรคการเมืองคณะหนึ่ง แต่เวลาออกเสียงเลือกตั้งเราอาจจะออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งให้แก่ผู้สมัครในนามพรรคการเมืองคณะอื่นก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพอใจของเรา อย่างไรก็ตาม หากว่าเรายึดถือปฏิบัติตามปทัสถานต่าง ๆ ของกลุ่มที่เราเป็นสมาชิกอยู่นั้นอย่างจริงใจ และเชื่อว่าสิ่งนั้นมันคุณค่าหรือคุณประโยชน์แก่เรา เราจะต้องปฏิบัติตามหรือทำให้ได้ กลุ่มที่เป็นสมาชิกนั้นก็มีลักษณะเป็นกลุ่มอ้างอิงสำหรับผู้ขึ้น

“กลุ่มพวกเดียวกัน” เป็นกลุ่มที่บรรดาสมาชิกทั้งหลายมีความรู้สึกไปในลักษณะเดียวกันและเข้าใจว่ากลุ่มของพวกเขาจะมีอะไรหลายสิ่งหลายอย่างที่เหนือกว่าหรือดีกว่ากลุ่มอื่นหรือกลุ่มพวกอื่น และยังบรรดาสมาชิกมีความรู้สึกเช่นอย่างรุนแรง ก็จะยังมีการกีดกันหรือมีความรังเกียจผู้คนที่เบี่ยงเบนไปจากการที่จะให้พวกเขานั้นเข้าร่วมกลุ่มกับกลุ่มของตน หรือให้เข้าร่วมได้แต่ในฐานะที่ไม่เท่าเทียมกันคือในฐานะต่ำต้อยกว่า กลุ่มพวกเดียวกันและกลุ่มพวกอื่นเกิดขึ้นได้ในทุกระดับ กลุ่มปฐมภูมิมีลักษณะของกลุ่มพวกเดียวกันที่เห็นได้ชัดมากที่สุดอย่างเช่น คนในครอบครัวเดียวกัน แม้จะมีการทะเลาะวิวาทกันอยู่เป็นประจำ ถ้าหากว่ามีบุคคลอื่นภายนอกเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับหรือทำความไม่พอใจให้ ผู้คนในครอบครัวนั้นจะรวมกำลังกันทันที เพื่อต่อต้านผู้คนที่ถือว่าเบี่ยงเบนไปจากพวกเดียวกันและเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องภายในของเขา

ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในกลุ่ม

ผู้ที่สมาชิกของกลุ่มแต่กลุ่มต่างก็มีความสัมพันธ์กันภายในกลุ่มของตน และต่อบรรดาสมาชิกของกลุ่มอื่น ๆ กลุ่มทั้งหลายในสังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกันหาหนึ่งเดียวกัน ความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นภายในกลุ่มด้วยกันเองหรือต่อกลุ่มอื่นย่อมเป็นไปอย่างสลับซับซ้อน

ความสัมพันธ์ต่อกันของบรรดาผู้คนที่เรียกว่า “การกระทำต่อกันทางสังคม” ในสังคมมนุษย์แต่ละแห่งนั้น เมื่อพิจารณาตามลักษณะของความสัมพันธ์ที่เห็นได้ชัดว่าแตกต่าง

กัน อาจจำแนกได้เป็นประเภทต่าง ๆ คือ การขัดแย้งกัน การแข่งขันกัน การทำให้เป็นพวกเดียวกัน การร่วมมือกัน และการผ่อนปรนเข้าหากัน ชื่อของการกระทำต่อกันแต่ละประเภทย่อมแสดงให้เห็นทราบลักษณะของการกระทำประเภทนั้น ๆ ว่าเป็นไปอย่างไรบ้าง การกระทำต่อกันทางสังคมประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นมีชื่อเรียกในทางสังคมวิทยาอีกอย่างหนึ่งว่า “กระบวนการทางสังคม” การกระทำต่อกันทางสังคมของบรรดาสมาชิกทั้งหลายในแต่ละกลุ่มย่อมก่อให้เกิดบรรยากาศของกลุ่มขึ้น จะเห็นได้ว่าบางกลุ่มมีลักษณะเป็นกันเอง สมาชิกแต่ละคนให้ความสนิทสนมกันเคยกันและไม่เอาใจใส่ในเรื่องความสุขหรือไม่สุภาพในบรรดาสมาชิก บางกลุ่มมีลักษณะไปในทางตรงกันข้าม บางกลุ่มจะมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย บางกลุ่มมีลักษณะเป็นเผด็จการ บางกลุ่มก็มีลักษณะปล่อยกันตามสบาย กลุ่มใดจะมีลักษณะเช่นใดนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของการกระทำต่อกันทางสังคมของบรรดาสมาชิกทั้งหลายในกลุ่มนั้น ๆ

การที่ผู้คนมารวมกลุ่มกันนั้นเป็นด้วยเหตุว่าในกลุ่มนั้น ๆ ผู้คนเหล่านั้นจะได้สร้างความพอใจให้แก่ตนได้ตามความต้องการบางอย่างของตน กลุ่มคนแต่ละกลุ่มจะมีผู้คนเข้าร่วมด้วยมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้ คือ บุคคลที่จะเข้าร่วมกับตนนั้นมีบุคลิกภาพเป็นดังใดควรให้เข้ามาติดต่อดูด้วยหรือไม่ การที่เข้าร่วมกันเป็นกลุ่มชนนั้นกลุ่มนั้น ๆ จะมีศักดิ์ศรีหรือเกียรติยศมากน้อยเพียงไร เพราะว่าศักดิ์ศรีของกลุ่มนั้นเป็นกลุ่มหนึ่งที่กำหนดสถานภาพทางสังคมของสมาชิก สาเหตุอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้คนเข้าร่วมกลุ่มกัน ก็เพื่อทำการงานบางอย่างให้สำเร็จลุล่วงไปได้ เพราะว่าถ้าทำไปโดยลำพังผู้เดียวการงานนั้นยากที่จะสำเร็จได้

ตอนที่สอง

การจัดระเบียบของสังคมมนุษย์

๑. การจัดระเบียบทางสังคม
๒. ครอบครัว
๓. เศรษฐกิจ
๔. การปกครองและศาสนา

๑. การจัดระเบียบทางสังคม

ความหมาย

ในสังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมมีผู้คน ที่มีความสัมพันธ์และมีการกระทำต่อกันทางสังคม ซึ่งประกอบกันเข้าเป็นโครงสร้างของสังคมนั้น ๆ ในด้านความสัมพันธ์ต่อกันของคนเรานั้น มีลักษณะบางอย่างโดยเฉพาะที่พบเห็นได้ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ลักษณะใด ลักษณะ โดยเฉพาะดังกล่าวนี้ นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาให้ชื่อว่า “การจัดระเบียบทางสังคม” เป็นการที่ผู้คนเข้ามารวมกลุ่มกันอย่างเป็นแบบแผน เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต การรวมกลุ่มกันอย่างเป็นแบบแผนดังกล่าวนี้มีพื้นฐานแตกต่างกัน คือพื้นฐานเกี่ยวกับที่ทางหรือถิ่นที่อยู่ พื้นฐานทางชีวภาพ และพื้นฐานทางสังคม การที่คนเราเข้ามารวมกลุ่มกันโดยมีพื้นฐานเกี่ยวกับที่ทางหรือถิ่นที่อยู่ ได้แก่การอยู่ร่วมกันเป็น “ครัวเรือน” หรือสถานที่ซึ่งมีผู้คนเข้ามายุ่งร่วมกันเป็นประจำ มีการหุงหาอาหารและกินอยู่หลับนอน ตลอดจนมีความชอบพอกันแก่กัน นอกจากครัวเรือนแล้วการรวมกลุ่มกันโดยมีพื้นฐานอย่างเดียวกันนี้ ได้แก่ “ละแวกบ้าน” และ “ชุมชน” การรวมกลุ่มกันโดยมีพื้นฐานทางชีวภาพได้แก่การรวมกลุ่มของผู้คนในวัยเดียวกัน หรือเพศเดียวกัน หรือเชื้อสายวงศ์วานเดียวกัน การรวมกลุ่มโดยมีพื้นฐานทางสังคม ได้แก่การรวมกลุ่มกันเพื่อให้ความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างบุคคลดำเนินได้เรื่อย ๆ ไป ที่สำคัญได้แก่ “ครอบครัว” การรวมกลุ่มกันเป็นครอบครัวนี้มีความสำคัญมากต่อสังคมมนุษย์ เช่น เพื่อให้การเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตต่อไปได้ เพื่อให้เกิดความรักใคร่ต่อกัน เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบในทางสังคม และเพื่อให้มีการปฏิบัติที่สูงต่ำกว่ากันได้

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจเรื่องการจัดระเบียบทางสังคมของผู้คนในสังคมแต่ละแห่งได้ คือความเข้าใจเรื่อง “สถานภาพ” ซึ่งมีความส่วนเกี่ยวข้องกับ “บทบาท” ในสังคมทุกแห่งย่อมมีการกำหนดตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคมไว้เป็นการแน่นอน ตำแหน่ง

หรือสถานภาพดังกล่าวขึ้นอยู่กับวัย เพศ ความเป็นญาติ อาชีพ และอื่น ๆ ตำแหน่งหรือสถานภาพในบางกลุ่มอาจจะได้มาโดยง่าย และในบางกลุ่มอาจจะได้มาโดยยาก บุคคลหนึ่งอาจจะได้รับสถานภาพบางตำแหน่งมาตั้งแต่ได้กำเนิดมา ส่วนสถานภาพอื่น ๆ จะได้มาก็ต่อเมื่อต้องมีการแข่งขันกับผู้อื่น หรือใช้ความพยายามอย่างมากกว่าจะได้มา

การจัดระเบียบเกี่ยวกับเพศ

ในสังคมมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งเป็นความแตกต่างกันทางร่างกาย ความแตกต่างกันทางเพศเป็นสิ่งจำเป็นต้องมีอยู่ แม้ว่าพยายามลดความแตกต่างกันให้น้อยลงก็ตาม สังคมแต่ละแห่งต่างก็มีระบบความสัมพันธ์ต่างหากโดยเฉพาะระหว่างหญิงและชาย ระหว่างหญิงและหญิง ระหว่างชายและชาย ความเชื่อ คุณธรรม และความรู้สึกต่าง ๆ มีหลายอย่างที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ มีการกำหนดให้เพศหนึ่งมีอำนาจหรือสิทธิต่าง ๆ เหนือกว่าอีกเพศหนึ่ง มีการกำหนดให้กิจกรรมบางอย่างของเพศใดเพศหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งกีดกันการเข้าร่วมของอีกเพศหนึ่ง เช่น พิธีกรรมบางอย่างทางศาสนาและทางการเมือง สังคมมนุษย์แต่ละแห่งมีการควบคุมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหญิงและชาย มีการกำหนดให้การกระทำบางอย่างเป็นสิ่งที่ไม่ได้และบางอย่างจะกระทำมิได้ เรื่องเพศเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนเรามา แม้แต่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ “สิ่ง” ที่มนุษย์บูชานับถือ ก็กำหนดเพศให้ เช่น เทพบุตร เทพธิดา หรือเจ้าพ่อเขาเขียว แม่พระธรณี หรือแม้แต่สัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ตัวหนังสือที่ใช้แทนถ้อยคำ ยังมีลักษณะที่เป็นเพศหญิงก็มี เพศชายก็มี เหล่านี้เป็นต้น

การแบ่งแยกทางเพศในทางสังคม เช่นในการประกอบการทำงาน มีส่วนเกี่ยวข้องกับลักษณะร่างกายอย่างไรบ้าง เป็นเรื่องที่อภิปรายกันมากในสังคมปัจจุบันนี้ ที่จริงนั้นทั้งสองอย่างนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันน้อยมาก หญิงในบางสังคมทำงานหนักมาก ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นงานสำหรับชายในสังคมอื่น งานช่าง เช่นทอผ้าหรือทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งปฏิบัติกันในหมู่หญิงในสังคมหนึ่ง ในสังคมอื่นอาจถือว่างานเช่นนั้นเป็นงานสำหรับเพศชายก็ได้ ชายที่เป็นพ่อบางคนในสังคมปัจจุบันนั้นหน้าตาต้องขงนม บอนข้าวให้ลูก ในขณะที่แม่ของเด็กนั้น

กำลังนอนหลับสบายอยู่ก็ได้ ถึงอย่างไรก็ตาม ย่อมมีการมอบหมายการทำงานที่ต้องใช้แรงกำลังร่างกายมากให้แก่ชายเป็นผู้ทำ ซึ่งเขานั่นแหละที่ต้องใช้แรงกำลังร่างกายมาก ๆ ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ นอกจากนั้นงานของชายย่อมเป็นงานที่ต้องการความตั้งใจนาน ๆ ต้องการความเคลื่อนไหวร่างกายมาก ๆ หรือต้องทำเป็นการรีบด่วนไม่อาจรอช้าช้าไว้ได้ ส่วนหญิงให้ทำงานที่ต้องใช้เวลานานและค่อยทำค่อยไป และต้องการพักตามระยะเวลาที่ตั้งครรภ์หรือมีกิจในรอบเดือน

ในสังคมบางแห่งชายและหญิงบริโภคอาหารร่วมกันได้ แต่ในสังคมบางแห่งชายและหญิงต้องแยกกันบริโภค ในสังคมบางแห่งเรื่องเกี้ยวข้องทางเพศเป็นสิ่งที่พูดถึงกันได้โดยเปิดเผยและถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา รวมทั้งแสดงออกในทางศิลปะ แต่ในบางสังคมถือว่าเป็นเรื่องน่าอายพึงปกปิดไม่ควรนำมาพูดหรือแสดงออกทางด้านศิลปะ

พฤติกรรมที่แสดงต่อกันระหว่างหญิงและชาย ซึ่งถือกันว่าเป็นการเสียหายและผิดศีลธรรมในสังคมหนึ่ง อาจจะถือว่าเป็นสิ่งที่เป็นปกติและถูกต้องในสังคมอื่นก็ได้ ในหมู่ชาวเกาะซามัว ความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหญิงและชายก่อนการสมรสเป็นสิ่งที่สังคมยอมให้ทำได้ แต่ในสังคมอื่นกลับมีจารีตประเพณีห้ามการติดต่อกันโดยเด็ดขาดทางสังคมระหว่างพี่ชายและน้องสาว แม้แต่การพูดจาสนทนากันระหว่างพี่ชายและน้องสาวซึ่งต่างมีอายุเลยสิบขวบไปแล้ว ก็ถือว่าเป็นการเสื่อมเสียอย่างยิ่ง เป็นทาดำหนิดเตียนและรังเกียจของชุมชน ความสัมพันธ์ต่อกันทางเพศระหว่างผู้คนต่างเพศในวัยที่มดลูกโตได้นั้น บางสังคมเปิดโอกาสให้เป็นไปได้อย่างเสรี และให้มีการลองอยู่ร่วมกันก่อนในสถานที่ซึ่งเป็นของกลาง และอยู่ภายใต้การนิเทศของผู้ใหญ่ ในสังคมบางแห่งความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหญิงและชายทำไม่ได้เลย จนกว่าจะมีการสมรสและอยู่กันตามวิธีการที่สังคมรับรอง แม้แต่การไปไหนมาไหนด้วยกัน หรือการถูกต้องเนื้อตัวกันก็ทำไม่ได้เช่นเดียวกัน ในสังคมบางแห่งแม้แต่สามีภรรยาก็ไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านเดียวกัน จะพบกันได้ก็ต้องซ่อนเร้นมิให้ผู้อื่นเห็น และนัดไปพบกันในที่ห่างไกลลับตาคนนอกหมู่บ้านออกไป

การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว

ครอบครัวกับครัวเรือนมีความหมายไม่เหมือนกัน การจัดระเบียบทางสังคมในเรื่องนี้จึงไม่ใช่เรื่องการสมรสและความเป็นญาติกันเท่านั้นยังเป็นเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องอีกด้วย ครอบครัว

ใหญ่ครอบครัวหนึ่งอาจจะประกอบด้วยผู้ที่แยกย้ายกันอยู่ในบ้านหลาย ๆ หลัง และเข้มา
รวมกันเป็นครั้งคราวตามแต่โอกาส ส่วนผู้ที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันนั้นอาจจะไม่ใช่วงศา-
กณาญาติกันก็ได้ เช่น แยกผู้มาเยือน หรือคนรับใช้ภายในบ้านเรือน ลักษณะสำคัญของ
ครัวเรือนคือเป็นหน่วยที่ผู้คนเข้ามาเพื่อบริโภค ทำงาน หรือมีกิจกรรมอย่างอื่นในการดำรงชีวิต
ส่วนครอบครัวนั้นเป็นหน่วยผลิตสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม

อายุหรือวัยเป็นวงจรที่เป็นอยู่ตลอดชีวิตของคนเรา และเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไป
ซึ่งยึดถือเป็นหลักในการจัดระเบียบทางสังคม กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม ได้แก่ ฝรั่งเศส แวก
มอลู ลาว ญวน จีน ญี่ปุ่น เป็นต้น ต่างก็มีวัฒนธรรมและคุณธรรมโดยเฉพาะของแต่ละพวก
เป็นวัฒนธรรมและคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่เจริญวัยขึ้นพ้นจากวัยเด็กมาสู่ความเป็นผู้ใหญ่แล้ว
วงจรชีวิตย่อมดำเนินไปเป็นขั้น ๆ คือ วัยทารกเบาะาะ วัยเด็กซึ่งวิ่งได้เดินได้ วัยเป็นหนุ่ม
เป็นสาว วัยเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่หย่อมเรือนแล้ว วัยกลางคนซึ่งมีลูกเต๋ากันไปแล้ว และวัยสูง
อายุหรือวัยชราซึ่งมีแต่จะตายลงไปเมื่อไรก็ไม่รู้ได้ วงจรชีวิตมีตามลำดับขั้นอายุดังกล่าวนี้ การ
จัดระเบียบทางสังคมย่อมแตกต่างกันไป อายุเท่าไรจัดว่าอยู่ในวัยใดอาจจะไม่เหมือนกันใน
สังคมแต่ละแห่ง อาจจะช้าหรืออาจจะเร็วกว่ากันได้ หรืออาจจะมียาวช่วงเวลาไม่เท่ากันก็ได้ วัย
หนุ่มวัยสาวก็เช่นเดียวกัน บางสังคมอาจจะเห็นเป็นเรื่องธรรมดาที่เด็กเติบโตขึ้นเป็นหนุ่ม
เป็นสาว แต่บางสังคมอาจเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก จะต้องมีการพิธีทองกันเป็นงานใหญ่ การ
เข้าสู่วัยผู้ใหญ่และวัยชราอาจจะแตกต่างกันมากในแต่ละสังคม เกี่ยวกับสถานภาพและบทบาท
ทางสังคม การตายซึ่งเป็นวิกฤตการณ์ของกลุ่มเช่นเดียวกันในวงจรชีวิตของคนเรา ย่อมถือว่าเป็น
เป็นสิ่งที่สำคัญซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในทางศาสนาเช่นเดียวกับในทางสังคม ความ
สัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่กับผู้ที่หาชีวิตไปแล้วย่อมมีอยู่ในสังคมทุกแห่ง

ความเป็นเชื้อสายกันย่อมมีพื้นฐานทางด้านชีวภาพ คนเราแต่ละคนย่อมมีญาติสืบสาย
โลหิตขึ้นไป ได้แก่ ชั้นหนึ่งคือพ่อแม่ สูงขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งคือญาติทางพ่อแม่หนึ่งและญาติ
ทางแม่อีกแขนงหนึ่ง และนับขึ้นไปอีกหลายชั้นหลายแขนง นอกจากญาติสืบสายโลหิตขึ้นไป
แล้ว คนเรายังมีญาติสืบสายโลหิตลงมาก็ได้แก่ ลูก หลาน (ลูกของลูก) และเหลน (ลูก
ของหลานที่เป็นลูกของลูก) เชื้อสายในระดับต่าง ๆ ดังกล่าวต่างก็มีพฤติกรรมที่พึงปฏิบัติต่อ

กันโดยเฉพาะ เป็นต้นว่า มีคุณธรรมอยู่ว่าเด็ก ๆ จะต้องเคารพนับถือพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ แต่การเคารพนับถือพ่อแม่ย่อมไม่เหมือนกันกับการเคารพที่มีต่อพ่าน้ำอา และไม่เหมือนกันกับมีต่อพี่ชายตายาย ความเป็นญาติหรือเชื้อสายเดียวกันเป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดระเบียบทางสังคมในหมู่ผู้คนหลายพวก

การมีอายุนานน้อยกว่ากันซึ่งเป็นเรื่องทางชีวภาพ ก็มีความสำคัญไม่น้อยในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคม ในสังคมมนุษย์หลายแห่ง การเป็นผู้เกิดก่อนหรือลูกคนแรกของครอบครัว จะคู่กันไปกับสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบบางอย่าง ซึ่งลูกคนรอง ๆ ลงไปจะขาดสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบเช่นนั้น ได้แก่ การดำรงตำแหน่งสืบต่อจากบิดา การรับมรดก เป็นต้น

การจัดลำดับชั้นทางสังคม

ในสังคมมนุษย์ทุกแห่ง นอกจากการจำแนกความแตกต่างกันแล้ว ยังถือว่าบางกลุ่มบางพวกมีความไม่เท่าเทียมกัน คือสูงต่ำกว่ากันอีกด้วย ซึ่งเรียกว่า “การจัดลำดับชั้นทางสังคม” การจัดลำดับชั้นทางสังคมเป็นผลของการกระทำต่อกันทางสังคมของผู้คน คือการให้ความสำคัญของแต่ละกลุ่มแต่ละพวกไม่เท่าเทียมกัน โดยยึดถือเกณฑ์ที่สำคัญ คือ คุณสมบัติหนึ่ง งานสมบัติหนึ่ง และทรัพย์สินสมบัติหนึ่ง คุณสมบัติหนึ่งเป็นของประจำตัวแต่ละคนซึ่งไม่อาจจะโยกย้ายสับเปลี่ยนให้คนอื่นได้ เป็นต้นว่า เชื้อชาติ เพศ ความเป็นญาติ งานสมบัตินั้นได้แก่ความสำเร็จที่ผู้หนึ่งผู้ใดทำได้ เช่น การใช้ลาถาอาคม การขับรถประจำทาง การสะสมดวงตราไปรษณียากร การได้รับพระราชทานปริญญากิตติมศักดิ์ ส่วนทรัพย์สินสมบัตินั้นได้แก่บรรดาข้าวของทั้งหลายที่ผู้หนึ่งผู้ใดมีกรรมสิทธิ์

การจัดลำดับชั้นเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมมนุษย์ทุกแห่ง ที่แตกต่างกันอยู่บ้างก็แต่ว่าในสังคมบางแห่งมีการจัดลำดับชั้นเพียงไม่กี่ชั้น ในสังคมบางแห่งมีมากมายหลายชั้น ในบางสังคมมีการจัดขอบเขตของแต่ละชั้นไว้ และถือปฏิบัติกันโดยเคร่งครัด ผู้ใดตกเข้าไปอยู่ในชั้นใดอันดับใดแล้ว ไม่มีโอกาสที่จะหลุดพ้นออกไปได้ ความสัมพันธ์ต่อกัน

ของทุกคนทั้งหลาย โดยเฉพาะในด้านอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ย่อมจำกัดอยู่ในหมู่ผู้คนที่อยู่ในชั้นเดียวและลำดับเดียวกัน การจัดลำดับชั้นเช่นนี้เรียกว่า “ระบบวรรณะ” ในสังคมบางแห่งมีการจัดชั้นและจัดลำดับสูงกว่ากันก็จริง แต่เปิดโอกาสให้ผู้คนแต่ละชนชั้นแต่ละลำดับ มีทางที่จะออกจากชั้นและลำดับหนึ่ง ไปเข้าอยู่ในชั้นและลำดับอื่นได้ การจัดชั้นและลำดับเช่นนี้เรียกว่า “ระบบชนชั้น” ในสังคมมนุษย์หลายแห่งมีการจัดลำดับชั้นทั้งสองระบบ

การจัดลำดับชั้นทางสังคมในสังคมมนุษย์ปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะในสังคมที่ผู้คนมีความเป็นอยู่ซับซ้อนนั้น ถ้าพิจารณาในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน ก็คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการปกครองแล้ว จะเห็นได้ว่าการจัดลำดับสูงต่ำกันในเรื่องเหล่านี้ ได้แก่ฐานะหรือสถานภาพอย่างหนึ่ง ชนชั้นอย่างหนึ่ง และอำนาจอย่างหนึ่ง สถานภาพนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหรือการกระทำตามบทบาทของแต่ละคน เช่น คนขับรถประจำทางย่อมมีสถานภาพที่คนอื่น ๆ ตกหลังรับกันคือ การขับรถประจำทางรับส่งคนโดยสาร และในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของเขา คนขับรถประจำทางแต่ละคนจะได้รับการยกย่องทางสังคมไม่เท่าเทียมกัน บางคนได้รับการยกย่องว่าขยันเรียวร้อยดี มีมรรยาทในการขับรถ บางคนได้รับการตำหนิมากในเรื่องนี้ นี่คือการไม่เท่าเทียมกันโดยถือเอาการปฏิบัติงานเป็นเกณฑ์ นิสิตนักศึกษาบางคนเก่งทางคณิตศาสตร์ ได้ชื่อว่ามีความสามารถสูงในวิชานี้ แต่นิสิตนักศึกษาคนอื่น ๆ นั้นอาจจะมีสถานภาพปานกลางในวิชาวิทยาศาสตร์ และมีสถานภาพต่ำมากในวิชาภาษาไทย ดังนั้นก็เห็นได้ ในด้านเศรษฐกิจความสูงต่ำที่เรียกว่าชนชั้นนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกันกับทรัพย์สินสมบัติเป็นสำคัญ แต่เดิมนั้นความสูงต่ำของชนชั้นอยู่ที่ลักษณะทางชีวภาพ คือเรื่องเชื้อสายวงศ์ตระกูล ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ผู้ที่เกิดมาในตระกูลสูงหรือที่เรียกว่าวงศ์วานกษัตริย์ก็เห็น ย่อมได้รับการยกย่องในระดับสูงกว่าผู้ที่เกิดมาในตระกูลต่ำหรือเชื้อสายวงศ์วานของตระกูลต่ำ ในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของทรัพย์สินสมบัติประกอบกับระดับการศึกษาและอาชีพที่หารายได้สูงต่ำเพียงไรด้วย ส่วนเรื่องอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง ผู้ใดหรือพวกใดมีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง ผู้นั้นพวกนั้นย่อมได้รับการยกย่องในระดับสูงกว่าผู้อื่นหรือพวกอื่นในสังคมเดียวกันนั้น

ในสังคมไทยการแบ่งแยกปฏิบัติกันตามระบบวรรณะไม่มี เท่าที่เห็นมีการปฏิบัติกันมาแต่ครั้งโบราณ ลักษณะของการแบ่งแยกและจัดลำดับชั้นเป็นในลักษณะระบบฐานันดรมากกว่า

ระบบวรรณะ ระบบฐานันดรนี้มีการแบ่งแยกผู้คนออกเป็นพวก ๆ เช่น เจ้านาย ขุนนาง พ่อค้า และราษฎรทั่วไปแต่ละพวกมีสิทธิและหน้าที่ไม่เหมือนกัน และมักจะมีการจำกัดขอบเขตของความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่พวกเดียวกันที่ฐานันดรในระดับเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในสังคมไทยครั้งโบราณก็ยังเปิดโอกาสให้เลื่อนสถานภาพทางสังคมได้ เช่น คนธรรมดาสามัญที่มีสติปัญญาดี และได้รับการฝึกหัดอบรมเล่าเรียนมา อาจจะได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นใหญ่เป็นโตได้ หรือลูกหลานพ่อค้าที่ร่ำรวยอาจจะสมรสอยู่กับเป็นครอบครัวกับลูกหลานของขุนนางหรือเจ้านายได้

ส่วนการแบ่งแยกตามระบบชนชั้นนั้น แต่เดิมในสังคมไทยมีอยู่สองชนชั้นใหญ่ ๆ คือชนชั้นปกครองและชนชั้นอยู่ใต้ปกครอง ชนชั้นปกครองได้แก่ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการบริหาร การปกครองบ้านเมืองและทหาร พวกนี้ได้รับการศึกษาในระดับสูงกว่าพวกอื่น อาชีพรับราชการเคยเป็นที่ยกย่องกันมากในสังคมไทย ข้าราชการที่ดำรงตำแหน่งสูงได้ชื่อว่าเป็นผู้เกียรติยิ่งและมักจะเป็นผู้มีอำนาจในด้านอื่น ๆ ส่วนชนชั้นที่อยู่ใต้ปกครองนั้นได้แก่บรรดาราษฎรทั้งหลาย พวกนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรและการค้าขายเล็ก ๆ น้อย พวกนี้ได้รับการศึกษาในระดับต่ำ ชนชั้นทั้งสองนี้ คือชนชั้นปกครองและชนชั้นอยู่ใต้ปกครองมีความเป็นอยู่แตกต่างกันมาก ไม่ว่าในด้านเศรษฐกิจ ในด้านสังคม หรือ ในด้านอื่น ๆ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้เกิดมีชนชั้นกลางขึ้นระหว่างชนชั้นทั้งสอง และเพิ่มจำนวนมากขึ้น ชนชั้นกลางเป็นผู้มีอำนาจในทางเศรษฐกิจมากกว่าในด้านอื่น ๆ

๒. ครอบครัว

ความหมายและความสำคัญ

ครอบครัวเป็นหัวใจของสังคมมนุษย์ เป็นกลุ่มที่เก่าแก่ที่สุดและมีความสำคัญอย่างยิ่งเหนือกลุ่มอื่นใด คนเราจะอยู่รอดชีวิตตลอดมาไม่ได้หากไม่มีคนอื่น ๆ ให้การเลี้ยงดูและให้ความคุ้มครองตามที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติต่อ ๆ กันมาแต่ไหนแต่ไรแล้วนั้น คนอื่น ๆ เหล่านั้นก็คือผู้คนในครอบครัว

ผู้คนที่มารวมกลุ่มกันเป็นครอบครัวที่สำคัญที่สุดคือแม่และลูก ต่อมาพ่อหรือชายอื่นที่เป็นสามีของแม่ก็เข้ามาอยู่ร่วมด้วยเป็นการถาวร จากกลุ่มที่เป็นศูนย์กลางดังกล่าวนี้ครอบครัวในบางวัฒนธรรมได้ขยายออกไป รวมพี่ ๆ น้อง ๆ ลูกบ้านอา บุยาตายาย เข้ามาอยู่ร่วมด้วย ส่วนหน้าที่ของครอบครัวก็รวมไปถึงหน้าที่ทางศาสนา ทางเศรษฐกิจ ทางการปกครอง และการถ่ายทอดวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ตามระยะเวลาที่ผ่านมา ขณะที่สังคมมนุษย์ขยายตัวออกไปและมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ครอบครัวกลับหดตัวเล็กลง ๆ และหน้าที่ได้ลดน้อยลงเหลือเพียงในด้านจิตวิทยาและด้านชีวภาพเท่านั้น

ครอบครัวคืออะไร มีลักษณะอย่างไรบ้าง เป็นสิ่งที่ให้ความหมายไม่ตรงกันและเห็นได้ไม่ชัดเจน ในสังคมบางแห่งเมื่อเอ่ยถึงครอบครัวย่อมหมายถึงการที่ชายหญิงอยู่กินกันด้วยความผูกพันทาง การสมรสประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก ๆ ซึ่งอยู่ร่วมกันภายในครัวเรือนหนึ่ง แต่ในสังคมบางแห่งคำว่าครอบครัวมิได้ประกอบด้วยพ่อแม่และลูก ๆ เท่านั้น ยังมีญาติอื่นอีกเข้ามาผูกพันเกี่ยวข้องด้วย ครอบครัวแบบแรกนี้นิยมเรียกกันว่า “ครอบครัวเล็ก” แต่ก็เรียกกันอย่างอื่นอีกได้หลายชื่อ เช่น ครอบครัวปฐมภูมิ ครอบครัวที่เป็นหน่วยกลาง หรือ ครอบครัวแบบง่าย ๆ ส่วนครอบครัวแบบหลังนี้นิยมเรียกกันว่า “ครอบครัวใหญ่” แต่ก็เรียกกันอย่างอื่นอีกได้ เช่น ครอบครัวขยาย ครอบครัวสมทบ หรือ ครอบครัวพหุนิยม เป็นต้น

การสมรส

การสืบพันธุ์กับการสมรสเป็นปรากฏการณ์ที่ต่างกัน การสืบพันธุ์เป็นความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหญิงและชาย ส่วนการสมรสนั้นเป็นการอยู่ร่วมกันระหว่างหญิงและชาย ซึ่งเป็นวิธีการที่สังคมรับรองและรับรู้ด้วย การอยู่ร่วมกันนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะถาวร และต่างก็มีความรับผิดชอบที่จะต้องปฏิบัติ คู่สมรสอาจจะไม่เคยพบเห็นกันมาก่อนเลยก็ได้ หรืออาจจะเคยมีความสัมพันธ์ทางเพศกันมาแล้วหลาย ๆ ครั้งก็ได้ หรืออาจจะต้องอยู่ร่วมกันมาก่อนชั่วระยะเวลาหนึ่ง หรือจนกว่าจะมีลูกคนหนึ่งหรือมากกว่านั้น สังคมจึงจะรับรองว่าหญิงชายคู่นั้นเป็นคู่สมรสกันได้ การสมรสนั้นอาจเป็นเรื่องของพิธีการทางศาสนาที่ซับซ้อน หรืออาจจะเป็นพิธีง่าย ๆ เช่น มีการร่วมบริโภคอาหารกันในหมู่วงศ์ญาติ หรือการให้ข้าวของบางอย่างแก่กัน ในหมู่ชาวเมลันนีเซียบางพวกซึ่งหาได้ยากมากมีวัฒนธรรมอย่างหนึ่งคือ ชายหญิงที่จะอยู่กินกันเป็นคู่สมรสต่อไปนั้น จะต้องแสดงความสัมพันธ์ทางเพศต่อกันในเวลากลางวันให้เป็นที่ปรากฏแก่บิดามารดาและชาวบ้านทั้งปวง บุคคลเหล่านั้นจะเป็นพยานในการสมรสของตนเองสาระสำคัญของการสมรสก็คือคู่สมรสจะต้องเป็นตกลงรับของสังคม ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะต้องยอมรับพันธะทั้งหลายที่สังคมกำหนดขึ้นไว้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานภาพทางสมรส คู่สมรสต่างจะต้องรับผิดชอบในเรื่องความเป็นพ่อเป็นแม่คน และมีหน้าที่จะต้องให้การเลี้ยงดูลูก ๆ ของตนให้เติบโตต่อไป และเติบโตขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนอยู่ร่วมด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในสังคมมนุษย์ทุกแห่งหรือแทบทุกแห่งจะให้ความแตกต่างกันระหว่างลูกที่เกิดในสมรส และลูกนอกสมรส

การสมรสยังมีการหน้าที่อย่างอื่นอีก ซึ่งแตกต่างกันไปตามสังคมมนุษย์แต่ละแห่ง การหน้าที่อย่างหนึ่งคือการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินขัด คู่สมรสย่อมมีบ้านซึ่งอาศัยร่วมกัน บริโภคอาหารร่วมกัน ทำงานและพักผ่อนร่วมกัน การสมรสเป็นเครื่องแสดงให้ทราบว่าคุณสมรสนั้นเป็นผู้ใหญ่แล้ว คู่สมรสแต่ละคู่ย่อมชักจูงให้ผู้อื่นอีกจำนวนหนึ่งได้เข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงของทั้งสองฝ่าย การสมรสอาจจะใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมืองหรือในทางเศรษฐกิจก็ได้ ผู้คนที่มีความเป็นอยู่ในระดับสูงมักจะเลือกหาคู่ครองที่มีความเป็นอยู่ในระดับเดียวกับตนให้ลูกหลานของตน เพื่อมิให้ทรัพย์สินสมบัติของตนลดน้อยลงไป ด้วย

เหตุนี้จึงมีประเพณีที่จะต้องมีการหมั้นกันก่อนการสมรส บางสังคมอาจจะให้มีการหมั้นกันตั้งแต่แรกเกิดหรือยังอยู่ในวัยทารกก็ได้ สังคมส่วนใหญ่จะเปิดโอกาสให้คู่หมั้นได้ตัดสินใจอีกครั้งหนึ่งว่าจะสมรสกันหรือไม่ในระยะเวลาต่อมา แต่ในบางสังคมไม่เปิดโอกาสให้ทำเช่นนั้นได้ การที่หญิงหนึ่งตามผู้ชายไปเป็นวิธีหนึ่งที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในสังคมมนุษย์หลายแห่ง เป็นการที่หญิงหาทางออกเพื่อหลีกเลี่ยงการสมรสกับชายที่ผู้ใหญ่มั่นหมายไว้ให้แก่อน และตนไม่พอใจชายนั้น

สังคมทั้งหลายย่อมมีกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นไว้เป็นแบบแผนและยึดถือปฏิบัติต่อกันมาเป็นสถาบันเกี่ยวกับการเลือกคู่ครอง กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการสมรสมักจะมีเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ต่างตอบแทนกัน หรือที่เกี่ยวข้องต่อกัน แบบใดแบบหนึ่ง การสมรสมีลักษณะความสัมพันธ์ต่างตอบแทนกันนั้นได้แก่ กรณีที่ชายสองคนยกน้องสาวของตนให้เป็นคู่ครองของอีกคนหนึ่ง การสมรสมีลักษณะความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันนั้นได้แก่กรณีที่ผู้คนในกลุ่มต่าง ๆ จำนวนมากกลุ่มมีการสมรสระหว่างกลุ่ม ผู้คนในกลุ่มแรกอาจจะได้คู่ครองที่มาจากกลุ่มสุดท้ายดังนี้เป็นต้น

ในหมู่ผู้คนบางพวกจะมีการกำหนดขอบเขตของการสมรสไว้ คือมีการห้ามมิให้มีการสมรสไว้ในบางกรณี เช่น ในหมู่ญาติสืบสายโลหิตที่ใกล้ชิดกัน ได้แก่ พ่อแม่กับลูก หรือน้องที่เกิดแต่พ่อแม่เดียวกัน หรือพ่อหรือแม่เดียวกัน บุคคลใดบ้างที่มีข้อห้ามมิให้ทำการสมรสกันนั้นย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ในหมู่ชาวฮาวายเมื่อครั้งยังเป็นประเทศอิสระอยู่นั้น คู่ครองที่เหมาะสมที่สุดของโอรสองค์ใหญ่ของกษัตริย์แห่งฮาวาย ก็คือราชธิดาของกษัตริย์องค์นั่นเอง ซึ่งได้แก่นิษฐาของราชโอรสนั่นเอง ทั้งนเพราะทั้งสององค์ต่างก็เป็นเชือกษัตริย์และสืบเชื้อสายโดยตรงมาจากเทพเจ้า การสมรสระหว่างพี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกันนั้นปฏิบัติกันอยู่ในราชตระกูลของหลายประเทศในสมัยโบราณ เช่น อียิปต์ เปอร์เซีย และ เปอร์ ประเทศไทยเราก็คงเคยปฏิบัติกันทำนองเดียวกันเช่นนี้

ในสังคมมนุษย์ทุกแห่งก็ย่อมมีการกำหนดบุคคลที่จะสมกันได้ไว้เช่นเดียวกัน คือเป็นบุคคลที่ไม่อยู่ในข้อห้ามการสมรสกัน เช่น ลูกพี่ลูกน้องย่อมสมรสกันได้ ซึ่งอาจจะเป็นลูกพี่ลูกน้องฝ่ายเดียวกัน คือเป็นญาติของฝ่ายพ่อด้วยกันหรือฝ่ายแม่ด้วยกัน หรืออาจจะเป็นลูกพี่ลูก

ลูกน้องต่างฝ่ายกัน ผู้ที่^{๖๔}เป็นลูกพี่ลูกน้องกันดังกล่าว^{๖๕}นี้อาจจะแยกกันอยู่ก่อนการสมรส หรืออาจจะอยู่ร่วมกันในครัวเรือนเดียวกันมาก่อนก็ได้ ในหมู่ชาวอาหรับเผ่าเบดูอิน มีประเพณีว่าชายหนุ่มทุกคนมีสิทธิ์ที่จะสมรสกับลูกสาวของน้องชายของพ่อของตน เป็นสิทธิ์ที่ฝ่ายพ่อของหญิงนั้นจะต้องปฏิบัติตาม หากขัดขึ้น ผู้เป็นพ่อของหญิงจะต้องจ่ายเงินค่าสินไหมทดแทนให้แก่ฝ่ายชาย ในสังคมบางแห่งหญิงม่ายจะต้องตกไปเป็นภรรยาของน้องชายของสามีของตนที่ตายไปนั้น หรือเป็นภรรยาของญาติคนสนิทศักดิ์เป็นน้องชายของผู้ตาย กรณีดังกล่าวข้างต้น^{๖๖} คือชายที่มามีภรรยาแล้วจะต้องได้น้องสาวของภรรยามาเป็นภรรยาของตนอีกคนหนึ่ง ไม่ว่าภรรยาของตนจะตายไปแล้วหรือยังมีชีวิตอยู่ก็ตาม

ที่อยู่อาศัยของกลุ่มสมรสก็ไม่เหมือนกันในสังคมแต่ละแห่ง แบบที่พบเห็นได้มากที่สุดคือการที่หญิงไปพำนักอาศัยอยู่ในบ้านหรือในละแวกบ้านของฝ่ายชาย หรือไม่ก็เป็นแบบที่ฝ่ายชายไปอยู่กับฝ่ายหญิง ในสังคมบางแห่งชายจะต้องไปอยู่ร่วมกับฝ่ายหญิงเสียก่อนชั่วระยะเวลาหนึ่ง ต่อจากนั้นจึงพาภรรยาของตนไปอยู่ร่วมกับญาติพี่น้องฝ่ายตน หรือไม่ก็ให้กลุ่มสมรสไปพำนักอยู่กับญาติของฝ่ายชาย ในสังคมปัจจุบันนี้ส่วนมากกลุ่มสมรสมักจะไปมีที่อยู่อาศัยของตนเองต่างหาก ไม่อยู่ร่วมกับญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ระบบการสมรสของผู้คนในสังคมทั้งหลายพอจะจัดได้เป็นสองประเภทคือ “การสมรสนอกวงศ์วาน” ประเภทหนึ่ง และ “การสมรสในวงศ์วาน” อีกประเภทหนึ่ง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มสมรสคือบุคคลที่จะเป็นคู่สมรสกันนั้นก็มีอยู่สองประเภทเช่นเดียวกัน คือ “ตัวเดียวเมียเดียว” ประเภทหนึ่ง และ “มากตัวมากเมีย” อีกประเภทหนึ่ง ประเภทหลังยังแยกได้เป็นสองแบบ แบบหนึ่งคือการที่ชายคนหนึ่งเป็นสามีของหญิงหลายคนได้ในคราวเดียวกัน แบบนี้ปฏิบัติกันอยู่ในสังคมมนุษย์หลายแห่ง ประเทศไทยก็เคยมีประเพณีที่ปฏิบัติกันมาเช่นนั้น กลุ่มสมรสประเภทมากตัวมากเมียอีกแบบหนึ่ง คือการที่หญิงคนหนึ่งเป็นภรรยาของชายหลายคนในคราวเดียวกัน แบบนี้เวลานี้หาได้ยาก พอจะมีอยู่บ้างในอินเดียตอนใต้และในทิเบต บรรดาสามีของหญิงนั้นส่วนใหญ่เป็นพวกพี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกัน ซึ่งมีสมรสอยู่กันกับหญิงคนเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการสมรสอีกประเภทหนึ่งคือการที่ชายหลายคนอยู่กันเป็นสามีภรรยากับหญิงหลายคนในคราวเดียวกันโดยไม่เจาะจงว่าผู้ใดเป็นสามีภรรยาของใคร กรณีดังกล่าวนี้ใน

ปัจจุบันนี้หาได้ยากมาก อาจจะอยู่บ้างในบริเวณเทือกเขาหิมาลัย โดยมากเป็นบรรดาผี ๆ น้อย ๆ ของฝ่ายชายอยู่กินกันเป็นครอบครัวกับบรรดาผี ๆ น้อยของฝ่ายหญิง

ความเป็นเครือญาติกัน

ในสังคมมนุษย์ทุกแห่งความสัมพันธ์ต่อกันของคนเราในทางสังคม และในทางชีวภาพ ทำให้คนเรามีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นกับบางคนและห่างเหินกับบางคน ระบบความสัมพันธ์ที่ทำให้คนเรามีความผูกพันกันเป็นญาติพี่น้องกันนั้นเรียกว่า “ระบบเครือญาติ” การนับถือเกี่ยวดองกันเป็นเครือญาติกันระหว่างผู้คนทั้งหลายของสังคมมนุษย์ แต่ละคนมีแตกต่างกันอยู่ไม่น้อย สังคมไทยเรานั้นความเป็นเครือญาติกัน ยึดถือตามความสัมพันธ์ทางด้านชีวภาพเป็นสำคัญ และยึดถือความเป็นเครือญาติกันทางสังคมคือความเป็นญาติพี่น้องกันด้วยการสมรสด้วย

เราเข้าใจกันว่าเด็กเป็นลูกของพ่อแม่ ดังนั้นพ่อแม่จึงมีความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูเด็ก แต่ที่เป็นจริงในสังคมมนุษย์หลายแห่ง ไม่ได้เป็นไปในลักษณะตามที่เราเข้าใจกัน เด็กอาจจะไม่เป็นของพ่อแม่เด็กนั้นแต่เป็นของญาติคนอื่น หรือเป็นของเผ่าพงศ์ หรือเป็นของชุมชนก็ได้ ในหมู่ผู้คนชาวบาคนดาในทวีปแอฟริกา ลูกไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ เว้นแต่ลูกของหัวหน้าเผ่าเท่านั้นที่อยู่กับพ่อแม่ของตน เด็กอื่น ๆ นั้นถ้าเป็นชายจะต้องแยกจากพ่อแม่ของเด็กไปอยู่กันผู้ชายคนโตของพ่อ ถ้าเป็นหญิงจะต้องแยกไปอยู่กับพี่ชายของพ่อซึ่งมีครอบครัวแล้ว ในประเทศอิสราเอล เมื่อมีลูก พ่อแม่ของเด็กนั้นจะต้องมอบให้ชุมชน คือสถานเลี้ยงดูเด็กของหมู่บ้านเป็นผู้เลี้ยงดู พ่อเด็กอายุห้าขวบก็จะไปรวมอยู่กับพวกวัยเดียวกันในสถานฝึกอบรม เด็กจะได้อยู่ร่วมกันกินร่วมกัน เล่น และเรียนหนังสือด้วยกัน สถานภาพของเด็กไม่ได้มาจากครอบครัวแต่มาจากชุมชนที่ตนได้รับการเลี้ยงดูมา

ในสังคมมนุษย์บางแห่ง ความเป็นเครือญาติกันยึดถือความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าทางด้านชีวภาพ เช่นในสังคมของมนุษย์ดั้งเดิมในออสเตรเลียที่เรียกว่าพวกแอบบอริจินีส ผู้ที่ใคร่ขอว่าเป็นพ่อของเด็กของสามีของแม่ของเด็กนั้น พ่อของเด็กอาจจะแยกจากภรรยาของตนก็อาจจากบ้านไปนับเป็นปี ๆ แต่ว่าบรรดาเด็กที่เกิดจากภรรยาของตนในระหว่างที่ตนไม่อยู่นั้น ถือว่าเป็นลูกของตนทั้งหมด ที่เป็นเช่นนั้นเพราะวัฒนธรรมของผู้คนพวกแอบบอริจินีสเข้าใจว่าการตั้งครรภ์ของหญิงนั้นไม่ใช่เพราะความสัมพันธ์ทางเพศคือการสมสู่ระหว่างหญิงชาย พ่อไม่

ไม่มีส่วนช่วยให้กำเนิดเด็กขึ้นได้แต่อย่างใด การที่หญิงตั้งครรภ์นั้นเพราะมีวิญญาณหรือสิ่งบางอย่างที่อยู่ในธรรมชาติรอบตัว เข้าไปสู่ครรภ์ของหญิงและให้กำเนิดทารกได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กที่คลอดหญิงผู้เป็นแม่และชายผู้เป็นพ่อจึงไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางชีวภาพ แต่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม

การนับความเป็นเครือญาติกันนั้น โดยที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้คนที่จำนวนหนึ่ง และเรียกไม่ตรงกัน เช่น คนที่เราเรียกว่า “ลุง” พ่อเรากลับเรียกว่า “พี่” เป็นต้น ดังนั้น นักวิทยาศาสตร์ทางสังคม เมื่อต้องการแสดงแผนผังความเป็นเครือญาติกันของผู้คนในสังคมใด สังคมหนึ่งหรือของผู้คนพวกใดพวกหนึ่ง ก็จะต้องกำหนดลงไปว่าพิจารณาความเป็นเครือญาติกันขึ้นไป หรือลงมาจากผู้ใด ผู้นั้นให้ชื่อว่า EGO โดยปกติที่ปฏิบัติกันมานั้น ถือเอาชายผู้เป็นใหญ่แล้วเป็นตัวศูนย์กลาง

พวกเราในสังคมไทยนับความเป็นเครือญาติกันทั้งฝ่ายพ่อและทางฝ่ายแม่ คือนับด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่ในบางสังคมผู้คนนับความเป็นเครือญาติกันเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ในกรณีที่นับความเป็นเครือญาติกันเพียงฝ่ายเดียวนั้น ผู้คนที่เบญจาทันเหล่านั้นจัดว่าเป็น “เผ่าพงศ์” เดียวกัน เผ่าพงศ์จึงหมายถึงผู้คนพวกหนึ่งๆ ที่ถือว่าเป็นเครือญาติกัน และนับการสืบสายโลหิตต่อ ๆ ลงไปโดยเฉพาะฝ่ายเดียวหรือเพศเดียวนั้น พวกที่เป็นสมาชิกของเผ่าพงศ์เดียวกันได้รับการอบรมสั่งสอนให้เชื่อว่าบรรพบุรุษร่วมกัน แม้ว่าจะนับสายโลหิตขึ้นไปไม่ถึง คือขาดตอนกันแล้วก็ตาม ผู้ที่เป็นสมาชิกของเผ่าพงศ์เดียวกันไม่ยอมให้สมรสกัน ดังนั้นการสมรสของแต่ละเผ่าพงศ์จึงเป็นการสมรสนอกวงศ์วาน

ผู้ที่เป็นสมาชิกของเผ่าพงศ์เดียวกันนั้น ในหมู่ผู้คนที่ดั้งเดิมในทวีปอเมริกา มีการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจจะเป็นพืช สัตว์ สิ่งของ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติก็ได้ อย่างเดียวกันในหมู่สมาชิกของเผ่าพงศ์หนึ่งๆ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้จะทำขึ้นไว้เป็นรูปแกะสลัก หรือสักไว้ตามตัวหรือทำไว้ที่วัตถุอย่างอื่นก็ได้ นอกจากนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้ซึ่งเรียกว่า “โทเท็ม” แล้วผู้คนที่เบญจาทันเดียวกันจะต้องไม่ทำร้ายหรือฆ่าฟันสิ่งที่เบญจาทันของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น เช่นบรรดาสมาชิกของเผ่าพงศ์ที่นับถือกระต่าย จะต้องไม่สมรสกันในหมู่พวกของตนที่

เป็นเผ่าพงศ์เดียวกัน และจะเข้าใจว่าบรรดากระต่ายทั้งหลายในบ้านนั้นเป็นญาติหรือเกี่ยวข้องกับพวกตน ในพิธีการต่าง ๆ จะต้องตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องหมายกระต่าย และงดเว้นการล่ากระต่ายรวมทั้งไม่บริโภคเนื้อกระต่าย ดังนี้ เป็นต้น

ในสังคมมนุษย์บางแห่ง โดยเฉพาะในสังคมมนุษย์ในระดับดั้งเดิมนิยมเรียกชื่อผู้อื่นโดยแสดงความเป็นเครือญาติของตน ในสังคมไทยส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติทำนองเดียวกันนี้ เช่น หลานพี่สามแล้ว เมื่อต้องการจะถามผู้อื่นว่าสามของตนไปไหน แทนที่จะระบุชื่อหรือถามว่าสามของตนอยู่ที่ไหน กลับถามว่า “เห็นพ่ออ้ายแดงไหม” หรือเด็ก ๆ บอกพ่อแม่ว่า “หนูไปเล่นกับน้องของนิด” แทนที่จะบอกว่าไปเล่นกับหน่อ (ซึ่งเป็นน้องของนิด)

๓. เศรษฐกิจ

ความหมาย

การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจเป็นวัฒนธรรมที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมมนุษย์ทุกแห่ง การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจเป็นการกระทำร่วมกันทางสังคมแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เป็นประโยชน์ได้ในการดำรงชีวิตร่วมกันของคนเรา นักวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับสังคมมนุษย์ได้สร้างทฤษฎีขึ้นพวกหนึ่ง ซึ่งนำมาอธิบายพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของคนเรา ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันมุ่งหนักไปในด้านที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการเลือกวิธีการต่าง ๆ ที่จะนำทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ วัฒนธรรมทางวัตถุและการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเลือกดังกล่าวนี้ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับข้าวของและบริการในสังคมมนุษย์แต่ละแห่ง ในแต่ละสังคมเมื่อผู้คนประสบปัญหาการเลือกดังกล่าวข้างต้น ก็สร้างระบบคุณธรรมหรือค่านิยมซึ่งเกี่ยวกับความต้องการที่เกิดขึ้นจากการเลือกนี้ระบบดังกล่าวจะเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมนั้น

การเลือกอาจจะเกี่ยวกับการตัดสินใจในด้านการผลิตก็ได้ เช่น จะทำงานอย่างไร จะทำนานสักเท่าใด หรือจะเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริโภคก็ได้ เช่น จะซื้อของชนิดใดมาจำนวนที่มากน้อย ในราคาเท่าใด และควรจะซื้อเมื่อใดของชนิดนั้นจึงจะให้ประโยชน์แก่ตนและครอบครัวได้มากที่สุด ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการผลิตอาจจะนำคุณค่าทางด้านบริโภคมาประกอบการพิจารณาด้วยก็ได้ เป็นต้นว่า ควรจะทำงานพิเศษล่วงเวลาเพื่อให้ได้รายได้จำนวนเท่านั้นเท่านั้น เมื่อได้รายได้พิเศษมาแล้วควรจะนำไปซื้อหาอะไรบ้าง ของที่ซื้อมานั้นจะคุ้มกับที่ต้องทำงานล่วงเวลาเพิ่มขึ้นนั้นหรือไม่ การเลือกของคนเรานั้นแม้จะมีให้เลือกได้หลาย ๆ อย่างแทนกันได้ก็ตาม แต่ก็ย่อมจำกัดอยู่ด้วยปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ ลักษณะของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ความรู้และเทคนิคต่าง ๆ ขนาดของกลุ่มคน และระบบคุณธรรมของท้องถิ่น

ในการศึกษาเพื่อให้เข้าใจระบบเศรษฐกิจของผู้คนแต่ละพวกนั้น ไม่ว่าจะเป็นในด้าน การผลิต การแลกเปลี่ยน การมีกรรมสิทธิ์ และการบริโภค จะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจ ย่อมผูกพันอยู่กับการจัดระเบียบทางสังคม และพฤติกรรมทั้งหลายของผู้คน ในด้านการเมือง ศาสนา และอื่น ๆ ข้าราชการและบริกรทั้งหลายที่ผู้คนแต่ละพวกต้องการนั้นย่อมแตกต่างกัน อย่างมาก ตลอดจนการเลือกและวิธีการที่จะให้ได้ข้าราชการและบริกรเหล่านั้นมา แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า “มาตรฐานการครองชีพ” ของผู้คนแต่ละพวก ก็ยังไม่เหมือนกันได้เลย ดังนั้นในการ วัดระดับความเป็นอยู่ของผู้คนพวกก่อนที่มิใช่พวกเดียวกับเรา จึงต้องระมัดระวังในเรื่องนี้ สิ่งใด ที่พวกเราคิดว่าเป็นความมั่งมีหรือความยากจน ความมั่นคง ความสุขสบาย ความมั่งคั่งดี หรืออื่น ๆ ไม่จำเป็นจะต้องสอดคล้องกับแนวความคิดของผู้คนพวกอื่น

ระบบการผลิต

สังคมมนุษย์ทั้งหลายต่างก็มีการแบ่งงานกันทำแบบใดแบบหนึ่ง คือแต่ละคนต่างทำ งานที่ตนทำได้ถนัดและทำได้ดีที่สุด การแบ่งงานกันดังกล่าวนี้ย่อมถือตามลักษณะต่าง ๆ เช่น อายุ เพศ สถานภาพของครอบครัว การจัดลำดับชั้นทางสังคม และความชำนาญหรือฝีมือ แม้แต่สังคมมนุษย์ที่มีการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจอย่างง่ายหรือธรรมดา ก็มีการแบ่งงานกันทำ โดยถือเรื่องเพศเป็นเกณฑ์ คืองานสำหรับหญิงและงานสำหรับชาย อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจ ของสังคมมนุษย์ในระดับเริ่มแรกนั้นเป็นเศรษฐกิจเพื่อการดำรงอยู่เท่านั้น การดำรงชีวิตของ ผู้คนในสังคมระดับดังกล่าวนี้เป็นการเสาะหาอาหารที่มีย่อยทั่วไปในธรรมชาติ สังคมมนุษย์ใน ระดับสูงขึ้นไปจึงจะมีการผลิตอาหาร ในสังคมมนุษย์ในปัจจุบันนี้ซึ่งเป็นยุคเครื่องจักรเครื่องกล การแบ่งงานกันทำโดยถือเรื่องเพศเป็นเกณฑ์อาจจะพบเห็นได้ยาก หญิงในสังคมของเราอาจจะ ทำงานใด ๆ ก็ได้ ซึ่งในสมัยแรกของหญิงนั้นจะทำงานเช่นนั้นไม่ได้เลย แต่ในสังคมส่วนมาก ก็ยังมีการเห็นได้ว่าเป็นงานเฉพาะของหญิงและงานเฉพาะของชาย สิ่งอันที่มีย่อยต่อการ แบ่งงานกันทำได้แก่ ชนชั้นและอายุ ระบบชนชั้นอาจจะมีย่อยน้อยมากและไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญ ในสังคมบางแห่ง และก็มีอยู่มากและถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในสังคมบางแห่ง และก็มีอยู่มาก และถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในสังคมบางแห่ง ส่วนการแบ่งงานกันทำตามอายุนี้ย่อมมีความแตกต่าง กันทางร่างกายเป็นพื้นฐาน แต่ก็แตกต่างกันอยู่ในสังคมแต่ละแห่งตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น ความชำนาญทางเศรษฐกิจย่อมมีอยู่ในระบบเศรษฐกิจทั้งหลาย อาจจะเป็นเอกลักษณ์ อย่างหนึ่งของผู้คนพวกใดพวกหนึ่งหรือเพศใดเพศหนึ่ง ที่ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นประเพณีอย่าง

นั้น หรืออาจจะมพื้นฐานมาจากสถานภาพทางครอบครัว หรืออายุ หรือชนชั้น หรือระดับของการผูกมัดอบรมมาเพื่ออาชีพอย่างนั้น ความเป็นผู้นำในทางเศรษฐกิจในสังคมบางแห่ง อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงกันได้ เช่น เปลี่ยนตัวบุคคล หรือเปลี่ยนกลุ่มคนกันก็ได้ แต่ในสังคมบางแห่งอาจจะเป็นลักษณะถาวรอยู่ทุกยุคทุกเวลา หรือกลุ่มคนพวกใดพวกหนึ่งโดยเฉพาะก็ได้ ผู้เป็นผู้นำนั้นอาจจะทำงานในส่วนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจเท่านั้น เป็นต้นว่า ลงมือทำงาน หรือสั่งงาน หรือบริหารงาน หรืออาจจะทำงานในส่วนอื่น ๆ พร้อม ๆ กันไปด้วย เช่น รับผิดชอบทางการเมือง การปกครอง ทางศาสนา และอื่น ๆ

ความชำนาญชำนาญในงานและลักษณะของงานบางอย่างจะเห็นได้ว่าให้สถานภาพแก่ผู้ทำงานนั้นแตกต่างกันในสังคมแต่ละแห่ง งานช่วงประเภทหนึ่งที่ได้รับการยกย่องมากในสังคมหนึ่งอาจจะถือว่าต่ำต้อยในสังคมอื่นก็ได้ ในหมู่ผู้คนชาวเกาะโปลินีเซียบางพวก เช่น พวกเมารี และพวกชาวเกาะมาร์เกซาส์ ต่างถือว่าอาชีพการประมงมีเกียรติกว่าอาชีพการเพาะปลูก ส่วนชาวเกาะตาสีและชาวเกาะซามัวกลับตรงกันข้าม คือถือกันว่าการเพาะปลูกมีเกียรติกว่าการประมง ทั้งนิยมขึ้นอยู่กับคุณธรรมที่ยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีกันมากอย่างนั้น ในหมู่ผู้คนบางพวกคนงานบางประเภทอาจจะได้รับการยกย่องเป็นฝีมือเกียรติสูงในสังคมนั้นก็ได้ หากว่าผู้นั้นมีความสำเร็จในการงานของตน แต่ในบางสังคมก็กลับไว้เฉพาะบางตระกูลหรือบางอาชีพเท่านั้น

ระบบการแลกเปลี่ยนและทรัพย์สินสมบัติ

ในสังคมขนาดเล็กที่อยู่โดดเดี่ยวห่างไกลผู้คนพวกอื่น ผู้ใดผลิตของใด ๆ ขึ้นมาก็เพื่อนำไปใช้ในครอบครัวของตนเอง คือเป็นการทำขึ้นเพื่อใช้เอง ในสังคมมนุษย์ดังกล่าวนี้ย่อมมีการแบ่งปันข้าวของของตนทำขึ้นให้ผู้อื่นใช้บ้าง แต่ก็เป็นเรื่องต่างตอบแทนทำนองมิตรจิตมิตรใจ หรือเพื่อเหตุอื่น ๆ ที่มิใช่ทางเศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยนข้าวของต่าง ๆ ตามความหมายทางเศรษฐกิจย่อมมีขึ้นเมื่อผู้คนต่างพวกได้เข้ามาติดต่อกัน การแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่มผู้คนพวกเดียวกันหรือต่างกลุ่มกันย่อมก่อให้เกิดสถาบันเกี่ยวกับการค้าขาย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมหรืออารยธรรมของผู้คนในสังคมมนุษย์ในสมัยปัจจุบันนี้ ผู้คนที่อยู่โดดเดี่ยวบางพวกไม่มีแนวความคิดเกี่ยวกับการค้าที่มิใช่เป็นไปในเรื่องส่วนบุคคลเสียเลย จนกระทั่งผู้คนพวกนั้นโดยเฉพาะชาวตะวันตกเข้าไปถึงดินแดนของผู้คนพวกนั้น การแลกเปลี่ยนข้าวของระหว่างผู้คนในสังคมนั้นมีการให้ข้าวของส่วนตัวกันหรือเป็นของขวัญของกลุ่ม ส่วนการแลกเปลี่ยนกันนั้น

เป็นเรื่องของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ต่อกันหรือเป็นเรื่องของประเพณี เช่น เพื่อให้ง่ายเป็นญาติกัน หรือในงานแต่งงาน หรือเพื่อระงับกรณีวิวาทกัน และเพื่อเป็นไมตรีจิตต่อกันไปเรื่อย การแลกเปลี่ยนซึ่งเป็นการค้าขายต่อกันนั้น แต่เดิมมาเป็นแบบของการแลกของ ส่วนการใช้เงินเป็นสื่อกลางนั้น แต่เดิมทำกันอยู่ส่วนใหญ่เฉพาะในเอเชียภาคกลางและในยุโรป เพิ่งจะเป็นที่แพร่หลายทั่วไปเมื่อไม่นานมานี้เอง การแลกของกันนั้นอาจจะทำกันในระหว่างผู้คนที่เป็นศัตรูกันก็ได้ ในเมื่อความจำเป็นบังคับให้ต้องการสิ่งของบางอย่าง เช่น ข้าวป่า และชาวทะเลในหมู่เกาะเมลันนีเซียแลกเปลี่ยนของป่าและของทะเลต่อกัน ด้วยวิธีการที่เรียกว่า “แลกจับ” คือ พวกหนึ่งนำข้าวของไปวางไว้ ณ ที่ใดที่หนึ่งตรึง แล้วถอยกลับไปไม่ให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นหน้า อีกฝ่ายหนึ่งจะเข้าไปพิจารณาดู หากเป็นสิ่งที่ตนต้องการ ก็จะนำข้าวของตนไปเปลี่ยนเอาข้าวของเหล่านั้นมา

ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมทั้งหลาย ผู้คนที่เสาะหาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้และเพื่อให้เกิดความมั่นคงและใช้ทรัพยากรนั้นได้เรื่อย ๆ ไป ย่อมจำเป็นจะต้องสร้างความเข้าใจกันในเรื่องกรรมสิทธิ์ คือสิทธิในการเป็นเจ้าของและการใช้ข้าวของของตน ในสังคมทุกแห่งจะเห็นได้ว่ามีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการยึดถือเป็นเจ้าของการส่งมอบให้แก่กัน และการใช้ประโยชน์ในบรรดาทรัพย์สินทั้งหลายของตน และในสังคมทั้งหลายนั้นจะเห็นได้ว่ามีเรื่องเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ส่วนรวมอยู่ด้วยเช่นเดียวกัน

การเป็นเจ้าของที่ดินและทรัพยากรอื่น ๆ มักจะเป็นพื้นฐานของการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจ นอกจากความสำคัญในด้านเศรษฐกิจแล้ว การเป็นเจ้าของที่ดินยังเกี่ยวข้องกับเรื่องทางการเมือง ทางศาสนา และทางจิตใจอีกด้วย โดยเฉพาะเมื่อที่ดินนั้นเป็นของบรรพบุรุษที่ได้รับมรดกตกทอดกันมาย่อมให้ความสำคัญทางจิตใจแก่ผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้น ในภูมิภาคที่มีทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในลักษณะจำกัดและประชากรขยายตัวอยู่เรื่อย ๆ ไป จะมีการกำหนดขอบเขตของที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลไว้เป็นการแน่นอน และมีการดูแลมิให้ผู้อื่นล่วงล้ำเข้าไปในเขตของตน ในภูมิภาคบางแห่งซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติเหลือเฟือหรือที่ไม้อาจแบ่งแยกกันเข้าครอบครองได้ ก็จะถือว่าที่ดินนั้นเป็นของกลาง เป็นของทุกคนใช้ร่วมกัน คือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวมไม่ใช่ส่วนบุคคล ตัวอย่างของการมีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลได้แก่ในหมู่ผู้คนที่มีการเพาะปลูก ซึ่งมีพัฒนาการในด้านวัฒนธรรมจากผู้เสาะหาอาหารมาเป็นผู้ผลิตอาหาร ส่วนการมีกรรมสิทธิ์ส่วนรวมนั้นพบเห็นได้ในหมู่ผู้คนที่เป้นพวกคนจร ตัวอย่างพวก

อินเดียแดงในแถบที่ราบในทวีปอเมริกาเหนือ และผู้คนชาวประมง เช่นชาวไอนุในญี่ปุ่น เป็นต้น

เมื่อมีคนเข้าไปเกี่ยวข้องกับอำนาจในการปกครองบ้านเมือง ทดินก็จะมีความสำคัญทางการเมืองขึ้นมา บรรดาผู้ครอบครองที่ดินทั้งหลายจะต้องชำระสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้เป็นเครื่องบรรณาการแก่ผู้มีอำนาจทางการเมืองผู้นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างที่ดินกับการเมืองจะซับซ้อนยิ่งขึ้นเมื่อเกิดมีประเทศหรือรัฐขึ้นมาพร้อม ๆ กับแนวความคิดเรื่องอธิปไตย ในหมู่ผู้คนบางพวกการครอบครองที่ดินเป็น Thema แห่งความมีหน้ามีตาและมีความสำคัญทางสังคม ดังนั้นเรื่องทรัพย์สินสมบัติจึงไม่ใช่เรื่องทางเศรษฐกิจเท่านั้น ตำแหน่งศักดินาต่าง ๆ ที่เคยยึดถือปฏิบัติกันในสังคมไทยเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ในเรื่องนี้

ส่วนทรัพย์สินสมบัติที่คนเราสร้างขึ้นและถ่ายทอดเปลี่ยนมือกันได้ นั้น บางอย่างจะมีได้ทั้งกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและกรรมสิทธิ์ส่วนรวม ข้าวของบางอย่างอาจจะใช้ได้เหมือนกันทุกคน หรืออาจจะใช้ได้เฉพาะบางพวกบางกลุ่มเท่านั้นในสังคมหนึ่ง ๆ ตัวอย่างเช่น พานสำหรับใส่ของ แต่เดิมมาในสังคมไทยถ้าเป็นของใช้สำหรับเจ้านายหรือบุคคลชั้นสูงใช้ทำด้วยโลหะที่เป็นทอง ส่วนใช้กับบุคคลทั่วไปนั้นทำด้วยโลหะอย่างอื่น เช่น เงินลงยา หรือไม้ เป็นต้น เครื่องมือเครื่องใช้บางชนิดบรรดาญาติพี่น้องจะหยิบฉวยเอาไปใช้ได้โดยไม่ถือว่าเป็นการลักขโมย โดยที่ทรัพย์สินสมบัติไม่ว่าจะเป็นที่ดินหรือสิ่งของที่คนเราสร้างขึ้นและถ่ายทอดเปลี่ยนมือกันได้ ยังคงมีอยู่แม้ว่าผู้เป็นเจ้าของจะล้มตายเป็นไปแล้ว ดังนั้นในสังคมทุกแห่งจึงมีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องมรดก บางพวกมีวิธีการให้ทรัพย์สินสมบัติของผู้ตายตกทอดไปยังลูกคนโตของผู้ตาย บางสังคมให้เฉพาะลูกที่เป็นหญิง บางสังคมให้เฉพาะลูกที่เป็นชาย และบางสังคมให้บรรดาลูก ๆ ของผู้ตายได้รับมรดกนั้นโดยเท่าเทียมกันทุกคน บางพวกก็มีวิธีปฏิบัติด้วยการเผาหรือฝังบรรดาทรัพย์สินสมบัติของผู้ตายไปพร้อม ๆ กับศพเสียเลย

ระบบการบริโภค

ผู้บริโภคได้ข้าวของมาด้วยกลไกแห่งการแจกแจง การแจกแจงเป็นวิธีการเชื่อมโยงการผลิตและการบริโภค ในสังคมบางแห่งซึ่งมีวัฒนธรรมเน้นหนักไปทางด้านการร่วมมือกัน และแนวความคิดด้านส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว บรรดาข้าวของทั้งหลายที่ผลิตได้จะนำมาจัดสรรแบ่งปันกันตามส่วนของผู้คนในครัวเรือนหนึ่ง ๆ หรืออย่างน้อยที่สุดให้แต่ละคนมีชีวิตอยู่

ต่อไปได้ ในสังคมเช่นนั้นจะไม่มีใครอดอยากเว้นแต่ทุกคนจะอดอยากด้วยกัน ในยามอุดมสมบูรณ์ทุกคนก็จะสนุกสนานและมั่งคั่งมั่งคั่งกัน ในสังคมบางแห่งจะมีลักษณะตรงกันข้าม คือบุคคลบางคนหรือบางครอบครัวหรือบางชนชั้นจะได้รับส่วนแบ่งจากบรรดาข้าวของทั้งหลายที่ผลิตได้ในสังคมนั้นเป็นปริมาณมากกว่าคนอื่น ๆ การมีอำนาจดังกล่าวนั้นอาจจะเป็นด้วยการดำรงตำแหน่งสูงที่ตกทอดต่อ ๆ กันมา หรือด้วยการเข้ากุมอำนาจนั้นด้วยการใช้กำลัง หรือด้วยความสำเร็จในการแข่งขัน ในหมู่ชาวเมารีคนที่เกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกัน จะร่วมมือกันกระทำการกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ โดยมีผู้เป็นหัวหน้าคอยควบคุมดูแล ผู้เป็นหัวหน้าจะต้องบริหารการผลิตให้ได้ข้าวของต่าง ๆ มากพอที่จะเก็บเข้ายุ้งฉางของตระกูลหรือเผ่าของตน หัวหน้าคนใดทำไม่ได้ดังนั้นก็จะเป็นการเสื่อมเสีย ตัวหัวหน้าและบรรดาลูกหลานจะได้รับการเหยียดหยามจากผู้อื่น ดังนั้นจึงจะเป็นหน้าที่ของเครือญาติจะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพื่อสร้างยุ้งฉางของพวกตนให้เต็มขึ้นมาให้ได้ หากหัวหน้าคนใดทำไม่ได้ลูกน้องก็จะเข้ารับหน้าที่แทนหรือไม่ก็พากันไปสวามิภักดิ์ต่อหัวหน้าคนอื่น

สังคมมนุษย์ทุกแห่งจะให้ความแตกต่างกันระหว่างของที่มีไว้เพื่อดำรงชีวิตและของที่มีไว้เพื่อแสดงความมั่งคั่งหรือเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ครอบครอง ในสังคมบางแห่งการประหยัหรือความระมัดระวังในการใช้เพื่อการบริโภคเป็นคุณธรรมที่พึงปรารถนาและยกย่อง ในสังคมบางแห่งเมื่อได้มากก็น้อยก็ใช้ให้หมดไป ผู้ใดสะสมทรัพย์ไว้เป็นส่วนตัวมาก ๆ แทนที่จะได้รับการยกย่องในสังคม กลับเป็นผู้ได้รับการติฉินว่าเป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น ซึ่งผู้อื่นไม่พอใจที่จะคบหาสมาคมด้วย

อาหารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของเรา คนเราไม่เพียงแต่ต้องการอาหารที่เป็นเนื้อเป็นหนังเท่านั้น ยังต้องการอาหารประเภทเครื่องคั้นต่าง ๆ ด้วย อาหารมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องอื่นอีกมากนอกเหนือไปจากความต้องการของร่างกาย เช่น ทางสังคม ทางการเมือง ทางศาสนา เป็นต้น คนเราไม่ได้ดับความกระหายน้ำด้วยน้ำอย่างเดียว ยังมีเครื่องดื่มอีกมากมายซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์จากสัตว์ เช่น นมและเลือด เป็นต้น การดื่มนมเลือดสัตว์นั้นในหมู่ผู้คนบางพวกถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งทำกันในพิธีกรรมบางอย่าง นอกจากผลิตภัณฑ์จากสัตว์แล้ว ยังมีเครื่องดื่มที่เป็นผลิตภัณฑ์จากพืชอีกมากมาย ของเหลวที่ได้มาจากสัตว์และพืชนั้น นอกจากบริโภคโดยตรงแล้ว คนเรายังมีวิธีการนำมาหมักให้เป็นเครื่องดื่มใช้ในโอกาสต่าง ๆ ได้อีกมาก

มาย นอกจากอาหารและเครื่องดื่มแล้ว คนเรายังมีเครื่องนุ่งห่ม เหตุใดคนเราจึงใช้เครื่องนุ่งห่ม มีผู้อธิบายไว้หลายทาง เป็นต้นว่า เพื่อการป้องกัน เพื่อความสุภาพเรียบร้อย และเพื่อแสดงสถานภาพทางสังคม ทว่าการสวมเครื่องนุ่งห่มเพื่อความสุภาพเรียบร้อยนั้น มีผู้กล่าวว่าไม่ใช่เช่นนั้นก็ได้ ถือเป็นผลไม่ใช่เป็นเหตุ เป็นต้นว่าพวกแอมบอริจินส์ในออสเตรเลีย พวกนี้ตามปกติไม่ใช่เครื่องนุ่งห่มกันเลย การแสดงความเรียบร้อยของคนพวกนี้ไม่ใช่ด้วยสวมเครื่องนุ่งห่มแต่เป็นวิธีอื่น ความสำคัญของการนุ่งห่มนั้นอยู่ที่การใช้เพื่อแสดงสถานภาพ เสื้อผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มที่เห็นได้ง่าย จึงเป็นสื่อแสดงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้ ที่พบเห็นในสังคมทั้งหลายการใช้เครื่องนุ่งห่มแตกต่างกันระหว่างหญิงและชาย เครื่องนุ่งห่มอาจจะแสดงให้เห็นได้ว่าผู้ใดเป็นหัวหน้าและผู้ใดเป็นลูกน้อง เครื่องนุ่งห่มบางชนิดควรจะใช้ได้เฉพาะในโอกาสพิเศษบางเวลา ซึ่งไม่ใช่กันในเวลาปกติ

๔. การปกครองและศาสนา

การปกครอง

ผู้คนมารวมกลุ่มกันเป็นสังคมมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็สังคมในระดับใด ต่างก็มีการจัดระเบียบเกี่ยวกับการปกครองกันตัวและการโจมตีพวกอื่น แต่ละสังคมต่างก็มีหัวหน้าซึ่งเป็นผู้มีอำนาจที่จะสั่งการหรือบังคับให้ผู้คนในกลุ่มของตนทำตามที่ต้องการได้ ในกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่งจะมีบุคคลผู้หนึ่งซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นใหญ่เหนือผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวทั้งหลาย บุคคลเช่นนี้ย่อมมีลักษณะบางประการที่แตกต่างกับคนอื่น ๆ อาจจะเป็นลักษณะที่เด่นอย่างเดี่ยวหรือหลาย ๆ อย่างประกอบกันได้ เป็นต้นว่า อายุ เชื้อสายวงศ์ตระกูล ทรัพย์สินสมบัติ ความกล้าหาญในการสู้รบ ได้รับการฝึกฝนมาโดยเฉพาะในงานบางอย่าง หรือเป็นผู้ได้รับการยกย่องว่ามีอำนาจทางเวทมนต์คาถาหรืออื่น ๆ แม้แต่ผู้คนที่มีความเป็นอยู่ในระดับเสาะหาอาหารเช่นพวกเอสกีโมพวกแอบบริจินส์ในออสเตรเลียและชาวเกาะอันดามัน เป็นต้น ต่างก็มีดินแดนที่พวกนั้นตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นอาณาเขตที่เห็นได้แน่นอน ผู้คนพวกนี้ซึ่งแยกย้ายอยู่กันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่ละกลุ่มต่างก็มีดินแดนที่พวกตนมีอำนาจปกครองอยู่ ซึ่งเกี่ยวพันกับการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ ความผูกพันทางจิตใจและความเชื่อทางศาสนา ส่วนผู้คนที่อยู่ในระดับผลิตอาหาร คือตั้งหลักแหล่งนั้นคงมีการเพาะปลูกกันแล้วนั้น ขนาดและความมั่นคงถาวรของกลุ่มมีความสำคัญยิ่งขึ้น จะพบเห็นผู้คนพวกนี้ตั้งถิ่นฐานอยู่มีลักษณะคล้ายกับหมู่บ้านเมืองและประเทศ แต่ว่ามีขนาดเล็กกว่า เป็นกลุ่มผู้คนที่ยรวมกันอยู่ในอาณาเขตที่ไม่เล็กนัก ที่เรียกกันว่าเป็นผู้คน “เผ่า” หนึ่ง ผู้คนเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้ผูกพันกันอยู่ด้วยความจงรักภักดีต่อกัน และอยู่ร่วมกันภายในอาณาเขตที่ชัดเจน ผู้คนพวกอื่นผ่านเข้าไปในอาณาเขตดังกล่าวนี้ จะถือว่าเป็นคนแปลกหน้าที่เป็นศัตรูมากกว่าเป็นมิตร ถิ่นฐานของผู้คนเหล่านี้อาจจะไม่รวมกันเป็นการแน่นอนและยังยื่นตลอดไป คืออาจจะแยกกระจายกันอยู่เป็นหย่อม ๆ หรือเป็นชุมชนขนาดเล็กหลาย ๆ แห่งก็ได้

การที่ผู้คนในสังคมมนุษย์แต่ละแห่งอยู่ร่วมกันได้เป็นปกติ นั้น ขึ้นอยู่กับการยึดถือปฏิบัติตามปทัสถานทางสังคม ได้แก่ วิถีประชาชน จารีต กฎหมาย และสถาบัน ในสังคมมนุษย์ระดับก่อนมีตัวหนังสือใช้การปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามปทัสถานของสังคมนั้นขึ้นอยู่กับการมีวินัยของแต่ละคน และโดยทั่วไปนั้นสมาชิกทั้งหลายของสังคมมนุษย์ในระดับนี้ มักจะควบคุมพฤติกรรมของของตนให้สอดคล้องกับความรับผิดชอบต่อกลุ่ม คือการรู้สำนึกถึงความสำคัญของกลุ่มอยู่มากในหมู่ผู้คนเหล่านี้ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะว่าในสังคมระดับก่อนมีตัวหนังสือใช้นั้นผู้คนมีอยู่กันไม่มาก ผู้ที่เข้าร่วมในกลุ่มหนึ่ง ๆ มีจำนวนน้อย และความพันธุต่อกันเป็นความสัมพันธ์ทางตรง การลงโทษซึ่งเป็นการบังคับให้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนหรือปทัสถานทางสังคม ทำได้ทันทีทันควัน ไม่เหมือนในสังคมระดับที่มีตัวหนังสือใช้แล้วซึ่งการบังคับเช่นนั้นทำได้ช้ากว่า

พัฒนาการของรัฐบาล

การที่ชุมชนหลายแห่งเข้ามารวมกันย่อมต้องการ สถาบันการ ปกครองที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น หน่วยงานของท้องถิ่นแต่ละแห่งจะต้องมีโครงสร้างที่กำหนดไว้แน่นอนรวม ทั้งอำนาจความรับผิดชอบและอื่น ๆ การที่หน่วยงานสังคมและการเมืองหรือการปกครองมีพัฒนาการใหญ่โตขึ้น รัฐบาลที่มีหน้าที่ปกครองหน่วยงานดังกล่าวนี้ ย่อมห่างไกลออกไปจากความสัมพันธ์ต่อกันส่วนบุคคล และมีการใช้อำนาจในการบังคับบัญชามากขึ้น ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างหัวหน้าหรือผู้ปกครองกับลูกน้องหรือผู้อยู่ใต้การปกครองยิ่งห่างเหิน กันออกไป ในชุมชนขนาดใหญ่ มาก ๆ ผู้คนจะพบปะหรือเห็นหน้ากับผู้เป็นหัวหน้าของตนได้ยากยิ่งขึ้น พิธีการต่าง ๆ จะเพิ่มความสำคัญมากขึ้น ส่วนงานในด้านการปกครองก็จะแยกเป็นแขนงออกไปอีกมากมาย

รัฐบาลย่อมเป็นผู้ “อาณัติ” หรืออำนาจตามหน้าที่ในด้านการบริหารงานของส่วนรวม ในสังคมส่วนมากนั้นรัฐบาลย่อมบริหารงานไปตามกระบวนการทางการปกครอง กระบวนการทางด้านการตรากฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ และกระบวนการทางด้านการให้ความยุติธรรมแก่บรรดาผู้คนทั้งหลายในสังคมนั้น ๆ ในสังคมที่ผู้คนมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ หรือระดับก่อน

มีตัวหนังสือใช้นั้น รัฐบาลย่อมประกอบด้วยหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ในด้านสถาบันต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ชุมชนตั้งอยู่ได้เป็นปกติ แผ่นดินจัดใหม่อาหารและข้าวของต่าง ๆ ตลอดจนการรักษาสันติทั้งภายในอาณาเขตปกครองของตนและภายนอก อาณาเขตออกไป ในสังคมขนาดเล็กที่มีการปกครองไม่สลับซับซ้อนมากนัก จะเห็นว่าอำนาจในการปกครองบ้านเมืองซึ่งได้แก่อำนาจบริหาร อำนาจบัญญัติกฎหมาย และอำนาจตุลาการ จะตกอยู่ในมือของบุคคลหรือกลุ่มคนคณะเดียว แต่เมื่อสังคมขยายตัวใหญ่ขึ้น อำนาจดังกล่าวนั้นก็แยกกระจายออกไป และผู้ใช้อำนาจนั้นแต่ละสาขา จะกลายเป็นหน่วยงานหรือสำนักงาน ไม่ใช่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลดังแต่ก่อนเมื่อสังคมยังมีขนาดเล็กอยู่

รัฐบาลของสังคมมนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้พอจะจัดจำแนกออกได้หลายแบบดังต่อไปนี้ คือ “รัฐบาลแบบเทวธิปไตย” ได้แก่รัฐบาลที่ปกครองด้วยการเชื่อถืออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงเป็นการปกครองของพวกนักบวชหรือพรตในศาสนา ตามความเชื่อถือและศรัทธาของผู้คนในสังคมนั้น ๆ “รัฐบาลแบบพฤษธิปไตย” ได้แก่รัฐบาลที่ผู้สูงอายุเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง รัฐบาลอีกแบบหนึ่งได้แก่ “รัฐบาลแบบคณาธิปไตย” คือรัฐบาลที่บุคคลเพียงไม่กี่คนเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง “รัฐบาลแบบประชาธิปไตย” ได้แก่รัฐบาลที่ให้อำนาจในการปกครองบ้านเมืองเป็นของราษฎรส่วนใหญ่ รัฐบาลแบบหนึ่งคือ “รัฐบาลแบบราชาธิปไตย” ได้แก่รัฐบาลที่มอบอำนาจการปกครองให้แก่บุคคลผู้เป็นกษัตริย์เป็นผู้ปกครองแต่ผู้เดียว

ลักษณะสำคัญที่เห็นได้ของรัฐบาลทั้งหลายในปัจจุบันนี้คือการมีอาณาเขตที่กว้างขวางและแน่นอน การมีหน่วยงานทางการปกครองหลายหน่วยต่าง ๆ กัน ทำหน้าที่ร่วมกันอยู่ภายในอาณาเขตที่กว้างขวาง ซึ่งมีผู้คนอยู่กันเป็นจำนวนล้าน ลักษณะการปกครองที่ลดหลั่นกันลงไปตามลำดับมีความจำเป็นมากขึ้น อำนาจของส่วนกลางมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ในกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ การปกครองของรัฐต่าง ๆ ทั่วไปเป็นไปในด้านการปราบปรามที่เรียกว่า “รัฐตำรวจ” การปกครองแบบนั้นมุ่งไปทางด้านปล่อยให้ราษฎรดำเนินชีวิตไปตามความสะดวกและสบายความพอใจของตน ต่อมาในสมัยปัจจุบันนี้การปกครองของรัฐทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่รัฐบาลเข้าไปส่งเสริมความเป็นอยู่ การศึกษา และกิจการด้านต่าง ๆ ของราษฎร เป็นลักษณะของรัฐที่เรียกว่า “รัฐให้บริการทางสังคม”

ศาสนา

ผู้คนทั้งหลายในโลกไม่ว่าจะเป็นผู้คนพวกใดเผ่าพันธุ์ใด ต่างก็ผูกพันอยู่กับศาสนาใดศาสนาหนึ่งหรือหลายศาสนา ศาสนาเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นสากล คือพบเห็นได้ในสังคมมนุษย์ทุกแห่ง เช่นเดียวกับการอยู่ร่วมกันระหว่างหญิงและชายเป็นครอบครัว ศาสนาก็อะไรก็ทำให้คำอธิบายไว้แตกต่างกันไป นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาเข้าใจว่าศาสนาหมายถึงความเชื่อถือและศรัทธาในสิ่งที่เป็นวิญญานทั้งหลาย หมายความว่าคนเราให้ความแตกต่างกันระหว่างโลกที่เป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน และโลกที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์หรือมีความสำคัญเป็นพิเศษ การปฏิบัติต่าง ๆ ตลอดจนความเชื่อถือศรัทธาต่อโลกแห่งความศักดิ์สิทธิ์หรือในสิ่งที่เป็นวิญญาน เหล่านี้ย่อมประกอบกันเข้าเป็นศาสนา

ส่วนความเชื่อถือและศรัทธา ในสิ่งที่มีความยิ่งใหญ่เหนือคนอื่นนั้น ไม่มีหลักฐานยืนยันว่ามีอยู่ในหมู่ผู้คนทั้งหลายทั่วไปในโลก ก็ยังมีผู้คนบางพวกที่ไม่มีความเชื่อดังกล่าวนี้ ชาวอินเดียนแดงเผ่าหนึ่งทางแถบตอนเหนือของภาคกลางในรัฐแคลิฟอร์เนียประเทศสหรัฐอเมริกา พวกบูชแมนในแอฟริกา พวกแอบบอริจินีสในออสเตรเลีย และพวกเอสกีโมเหล่านั้นทั้งหมดเป็นพวกเสาะหาอาหารจึงย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างเห็นได้ชัดระหว่างการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของผู้คนเหล่านั้นและวิญญานบางชนิด ที่ผู้คนเหล่านั้นนับถือ ส่วนผู้คนพวกอื่น ที่มีความเป็นอยู่ในระดับผู้ผลิตอาหารนั้น ย่อมมีพัฒนาการในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจยิ่งใหญ่ได้โดยเฉพาะเมื่อสังคมนั้นเกิดมีชนชั้นสูง เช่นพระหรือพราหมณ์ขึ้นมา ชนชั้นสูงดังกล่าวนี้มีโอกาสที่จะสร้างสรรค์สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์ขึ้นมาได้ แม้ในสังคมที่ผู้คนมีการผลิตอาหาร เช่นการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์แล้วก็ตาม หากว่าสังคมนั้นการจัดลำดับชั้นและความแตกต่างกันทางสังคมมีอยู่น้อยมาก ความเชื่อถือศรัทธาในพระเจ้าหรือเทวะย่อมหาได้ยากในสังคมนั้น ดังเช่นในหมู่ผู้คนชาวหมู่เกาะเมลานีเชียและในหมู่ผู้คน หลายพวก ในอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ พระเจ้าหรือเทวะในสังคมดังกล่าวนี้แม้จะมี ก็มีลักษณะที่จำเพาะลงไป ส่วนสิ่งที่เป็นวิญญานซึ่งเป็นที่เชื่อถือศรัทธาของผู้คนในระดับเสาะหาอาหารนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ แต่ไม่ใช่พระเจ้าหรือเทวะ

สิ่งที่เบญญาณดังกล่าวนี้ขาดลักษณะที่จำเพาะ และทั่วๆ ไปนั้นก็บอกไม่ได้ว่าเป็นอย่างไรแน่ ตัวอย่างเช่นพวกอรันตาในออสเตรเลีย เชื่อกันว่าผู้สร้างโลกนั้นมาคือสิ่งที่ไม่มีรูปร่างสองสิ่งด้วยกัน เป็นสิ่งที่เบญญาณก่อเกิดขึ้นได้เอง สิ่งดังกล่าวนี้เคยอยู่ในท้องฟ้าแต่ก็สูญสิ้นไปนานแล้ว ดังนั้นสิ่งที่เบญญาณซึ่งสร้างมนุษย์ขึ้นมา นั้นนอกจากจะเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนแล้วยังสูญหายไปแล้วด้วย

ในสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือ ใช้นั้นพวกหมอผีเป็นบุคคลที่เข้าใจกันว่ามีความสมบัติหรืออำนาจพิเศษที่ช่วยให้ผู้นั้นติดต่อและทำความเข้าใจกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ได้ คุณสมบัติหรืออำนาจพิเศษนั้นอาจจะมาได้ด้วยการรับถ่ายทอดออกมา หรือด้วยการฝึกฝนอบรมเพื่ออาชีพอย่างนั้น หรือด้วยเหตุอื่นก็ได้ ดังนั้นในบรรดาสังคมมนุษย์ทั้งหลายที่ยังไม่มีการจัดเขียนศาสนามีสาระสำคัญอยู่ที่พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นพิธีกรรมเพื่อให้อาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น เพื่อให้ผู้คนทั้งหลายอยู่ร่วมกันด้วยสวัสดิภาพความมั่นคง ผู้ที่เป็นพ่อมดหมอผีนั้นจะเห็นได้ว่ามีบุคลิกภาพในลักษณะที่เห็นได้ว่าผิดแปลก ว่าคนธรรมดาสามัญทั้งหลายในสังคมนั้น ๆ ลักษณะผิดแปลกดังกล่าวนี้ เข้าใจกันว่ามีความสำคัญซึ่งทำให้สามารถติดต่อกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ได้ เมื่อพ่อมดหมอผีคนใดตายลงหรือจากโลกนี้ไปวิญญาณของพ่อมดหมอผีคนนั้นจะเข้าไปรวมอยู่กับบรรดาสิ่งที่เบญญาณทั้งหลายที่มีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจเหนือมนุษย์

ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์นั้นจะมีได้ก็แต่ในสังคมที่มีความเป็นอยู่ในระดับผู้ผลิตอาหาร ในสังคมดังกล่าวนี้จะมีชนชั้นนักบวชที่มีอภิสิทธิ์เหนือผู้คนชนชั้นอื่น ๆ ชนชั้นดังกล่าวนี้จะเป็นผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคม และมีหลักฐานยืนยันได้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าหรือเทวะซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์นั้น มีพัฒนาการขึ้นในหมู่ผู้คนชนชั้นนักบวชดังกล่าวนี้ตัวอย่างที่นำมาอ้างอิงได้เช่นในหมู่ชาวอินเดียนแดงเผ่าดาโกตาและเผ่าวินเนบาโก ในหมู่ชาวหมู่เกาะโพลินีเซียและในหมู่ผู้คนในแอฟริกาตะวันตกความเชื่อและนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์เป็นที่รับกัน และถือว่าเป็นเรื่องปฏิบัติโดยเฉพาะของบรรดานักบวชทั้งหลาย และพวกนักบวชเท่านั้นที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมทั้งหลายที่จะพึงปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเหล่านั้น

ผู้คนทบทวนความเป็นอยู่ในระดับก่อนมีตัวหนังสือใช้นั้น มีบางบางพวกทบทวนนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามอำนาจเหนือมนุษย์ แต่ความเชื่อ ถอดดังกล่าวนั้นมีลักษณะเป็นปรัชญา มากกว่าเป็นศาสนา เพราะว่าไม่มีพิธีกรรมใด ๆ ที่ปฏิบัติกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามอำนาจเหนือมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้ไม่ใช่เป็นผู้สร้างสรรค์หรือให้กำเนิดสิ่งทั้งหลายในโลก การสวดมนต์สรรเสริญต่าง ๆ ก็ไม่ได้มีการเอ่ยถึงสิ่งศักดิ์ดังกล่าวนี้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโลกของมนุษย์เลย สิ่งที่ต้องถึงเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมดังกล่าวนี้เพียงสิ่งหนึ่งเท่านั้น คือความดีและความถูกต้อง สังคมนมนุษย์ดังกล่าวนี้ได้แก่ ผู้คนดั้งเดิมในออสเตรเลียทางบริเวณภาคตะวันออกเฉียงใต้ ชาวเกาะอันดามัน ผู้คนเผ่านิกริต ในฟิลิปปินส์ และชาวอินเดียนแดงในบริเวณภาคใต้สุดของทวีปอเมริกาใต้

ผู้คนในระดับที่ยังไม่มีตัวหนังสือใช้หลายพวก เชื่อกันว่าโลก เรานั้นขึ้นอยู่กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ อำนาจดังกล่าวนี้ใน หมู่เกาะเมลันนีเซียแห่งแปซิฟิกเรียกกันว่า “มานา” เป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทำนองเดียวกับที่พวกเขาใจเกี่ยวกับเรื่องโชค มานาเป็นพลังที่ไม่มีตัวตนซึ่งสิงอยู่ในบรรดาข้าวของสิ่งปวง เว้นแต่คนเท่านั้นไม่มานาสังอยู่ มานาเป็นพลังศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยให้สิ่งของทั้งหลายดำรงอยู่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งนอกเหนืออำนาจของมนุษย์ แต่คนเรารู้ทางที่จะได้พลังศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้ได้ ด้วยการขดล่อเอาสิ่งของบางอย่างที่มีมานาสังอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนชาวเกาะโพลินีเซียนมีความเชื่อว่ามานานั้นอาจจะอยู่กับคนก็ได้และถ่ายทอดให้กันได้ แต่เป็นผู้คนจำพวกชนชั้นสูงเท่านั้น ปริมาณของพลังศักดิ์สิทธิ์หรือมานาที่สิงอยู่ในตัวคนจะมีมากน้อยลดหลั่นกันตามลำดับชนชั้น เช่น กษัตริย์และบรรดาหัวหน้าของชาวเกาะทั้งหลายจะมีอยู่มาก ส่วนคนธรรมดาสามัญมีอยู่น้อย และจะมีอยู่ในหญิงเป็นปริมาณน้อยกว่าที่อยู่ในชาย ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามอำนาจเหนือมนุษย์ดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาของเรา อย่างไรก็ตามความเชื่อดังกล่าวนี้ไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำคัญที่แท้จริงที่ก่อให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาขึ้นมา คือเป็นเพียงแต่ปรากฏการณ์ทางศาสนาที่น่าจะเป็นขึ้นมาโดยสืบเนื่องมาจากความเข้าใจดังกล่าวนี้

ในสังคมซับซ้อนปัจจุบันนี้ ศาสนามีความสำคัญต่อทุกคน ในสังคมหนึ่งอาจจะมีผู้คนที่นับถือศาสนาเดียวกันทั้งหมดก็ได้ หรือมีผู้คนที่นับถือศาสนาแตกต่างกันอยู่ร่วมกันก็ได้ ทั้งขึ้นอยู่กับความเชื่อ สรีรภาพของแต่ละกลุ่มแต่ละพวก ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของศาสนาทั้งหลายที่เห็นได้ในปัจจุบันนี้คือ จะต้องมีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา และมีหน่วยงานซึ่งจัดตั้งขึ้นเป็นแบบแผนเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ เรื่องของศาสนาอาจจะรวมเป็นส่วนเดียวกันเรื่องความของปกครองบ้านเมืองก็ได้ หรืออาจจะแยกกันต่างหากออกจากกันเป็นฝ่ายบ้านเมืองก็ได้ อย่างไรก็ตามแม้จะแยกกันเป็นสองฝ่ายแต่ก็ยัง ต้องมีความ สัมพันธ์เกี่ยวข้อง ต่อกันอยู่เสมอไป

ตอนที่สาม

พฤติกรรมของบุคคลในสังคม

๑. ความแตกต่างกันของคนและสัตว์
๒. การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
๓. การปฏิบัติตามปทัสถานของสังคม
๔. พฤติกรรมของหมู่ชน

๑. ความแตกต่างกันของคนและสัตว์

มนุษย์และสัตว์

มนุษย์มีลักษณะหลายสิ่งหลายอย่างทางร่างกายซึ่งคล้ายคลึงกับสัตว์ ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงว่าเป็นมาก่อนพัฒนาการของมนุษย์ในด้านวัฒนธรรม การศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาจึงมักจะศึกษาเรื่องพัฒนาการของมนุษย์ด้วยการศึกษาสัตว์บางชนิด ซึ่งเข้าใจกันว่าพัฒนาการมาก่อนมนุษย์ และสัตว์อื่นอีกหลายชนิดที่เข้าใจกันว่ามีการพัฒนาการเคียงคู่กับมนุษย์ ได้แก่ สัตว์จำพวกที่เรียกว่า “กล้ายคน” หรือแอนโทรปอยด์ นักชีววิทยา นักสัตววิทยา และนักวิทยาศาสตร์สาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของมนุษย์ ได้ให้ความรู้ที่ได้จากการสังเกตพิจารณาของตนว่า สิ่งมีชีวิตหลายจำพวก แม้สัตว์ชั้นต่ำที่สุด ก็มีลักษณะทางร่างกายหลายอย่าง ซึ่งมนุษย์ก็มีลักษณะเช่นว่านั้นด้วย เป็นต้นว่า มีวงจรชีวิต มีการสืบพันธุ์ มีความรู้สึก มีการใช้พลังงาน และต้องบริโภคอาหาร

ลักษณะที่คล้ายคลึงกันอย่างหนึ่งของมนุษย์และสัตว์ คือการอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ๆ อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมดังกล่าวของสัตว์เป็นไปตามความโน้มน้าวทางพันธุกรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ด้วยการเรียนรู้และการสั่งสมของวัฒนธรรมดังเช่นของเรา สัตว์ทำสิ่งต่าง ๆ ได้เองตามธรรมชาติของมัน แต่คนเราทำตามที่ได้เรียนรู้มา มีอยู่บ้างเหมือนกันที่สัตว์นั้นมันสอนให้ทำอะไรกันได้ เช่น แม่นกสอนลูกให้หัดบิน ให้อูฐจืดต่อสู หรือแม่แมวสอนลูกแมวให้จับหนู แต่การสอนเช่นนั้นของสัตว์มีขอบเขตจำกัดมาก คือเพื่อให้มันพฤติกรรมได้เหมาะสมที่จะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้มากกว่าอื่น เช่น จะกินอะไร ชนิดใด จะเลือกคู่อย่างไร หรือจะลงตา สัตว์อื่นที่เป็นศัตรูของตนได้ด้วยวิธีใด จริงอยู่เราอาจจะฝึกสัตว์ให้เรียนรู้อะไรได้หลาย ๆ อย่างตามแบบอย่างวัฒนธรรมของคน แต่สัตว์เหล่านั้นก็ทำไปอย่างนั้นเอง โดยไม่เข้าใจความหมาย เพราะการหาเหตุผล ความจำ และคุณสมบัติอื่น ๆ ทางสมองของสัตว์ไม่อยู่ในระดับสูงเท่าคน

ลักษณะสำคัญที่แสดงว่าคนแตกต่างกับสัตว์คือการที่คนมีมันสมองซึ่งเทียบส่วนกับร่างกายแล้วมีขนาดใหญ่มากกว่าสมองของสัตว์ คนมีพัฒนาการในด้านการถ่ายทอดแนวความคิดกันได้ด้วยระบบสัญลักษณ์ คือคนมีภาษาส่วนสัตว์อื่น ๆทั้งหลายนั้นไม่มีภาษา หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า คนเรามีวัฒนธรรม สัตว์ไม่มีวัฒนธรรม คนเรายังมีลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่แตกต่างกับสัตว์ คือเรื่องอาหาร คนกินอาหารได้แทบทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นพืชผักผลไม้หรือเนื้อปลาเนื้อสัตว์ต่าง ๆ จะมีอยู่บ้างเป็นบางพวกที่งดการบริโภคอาหารบางชนิด เช่นบางคนกินแต่อาหารประเภทผัก บางคนกินแต่เนื้อสัตว์และเนื้อปลา ผู้คนบางพวกไม่บริโภคอาหารบางชนิด เช่น ชาวเกาะแทสเมเนียไม่บริโภคปลาที่มีเกล็ด ชาวมุสลิมและชาวยิวไม่บริโภคเนื้อหมู เป็นต้น

สังขารของมนุษย์

“สังขาร” หมายถึงลักษณะรวมทั้งหมดของคนเรา ซึ่งเป็นลักษณะชีวภาพและทางจิตภาพ เป็นลักษณะที่เรียกว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งปรากฏให้เห็นได้เช่นนั้นไม่ว่าเวลาใด ร่างกายของเราที่เป็นอยู่ให้เห็นได้ทุกวันนี้ย่อมมีพัฒนาการมาด้วยระยะเวลายาวนานนัก และจะเห็นได้ว่าลักษณะบางอย่างทางชีวภาพและทางจิตภาพของคนเรานั้น มีส่วนคล้ายคลึงกับสัตว์ประเภทอื่น ๆ ก็ยังมีอยู่ แต่ที่แตกต่างกันเป็นลักษณะโดยเฉพาะของคนเราก็คือ นักชีววิทยานักจิตวิทยา และนักมานุษยวิทยาทางกายภาพ ต่างก็พยายามสร้างคำขึ้นมาอธิบายเกี่ยวกับลักษณะทางชีวภาพซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์

การอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ที่ทำกันมา เก่าแก่ ดั้งเดิมได้แก่ การอธิบาย ด้วย ทฤษฎี “สัญชาตญาณ” คืออธิบายว่าพฤติกรรมของคนเรานั้นย่อมเป็นไปตามสัญชาตญาณต่าง ๆ สอดคล้องกับความโน้มแน่วทางสังคมและทางวัฒนธรรม สัญชาตญาณดังกล่าวนี้ ได้แก่ สัญชาตญาณเกี่ยวกับการหาอาหาร สัญชาตญาณทางเพศ สัญชาตญาณรวมหมู่ สัญชาตญาณเป็นแม่ สัญชาตญาณกลัว เหล่านี้เป็นต้น นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยามีความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า บัจฉัยทางด้านชีวภาพดังกล่าวนี้แต่เพียงด้านเดียวไม่สามารถนำมาอธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรม

และสังคมได้ เพราะถ้าจะอธิบายประเด็นต่าง ๆ ของผู้คนในสังคมมนุษย์ทั้งหลายในโลก ก็จำเป็นต้องมีสัญชาตญาณย่อย ๆ อีกมากมายนักจึงจะนำมาอธิบายได้ครบถ้วน จะต้องมีสัญชาตญาณแต่ละชนิดมาอธิบายว่าทำไมคนจึงโค้งกายเป็นการเคารพ ทำไมคนจึงดมแก้มกันในบางสังคม และจุมพิตกันในบางสังคม และอื่น ๆ บัจฉัยทางชีวภาพดังกล่าวนี้ไม่ว่าจะเรียกชื่อสัญชาตญาณหรือเรียกอย่างอื่นก็ตาม ซึ่งนำมาอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์นั้นยังไม่แจ่มแจ้งพอ ดังนั้นนักวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์จึงไม่ยอมรับฟังทฤษฎีนี้

ยังมีคำอื่น ๆ อีกหลายคำที่นำมาใช้อธิบายในด้านความกระตุ้นทางชีวภาพที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนเรา เป็นต้นว่า “ความต้องการที่จำเป็น” “ความสนใจ” “แรงขับ” “แรงกระตุ้น” คำเหล่านี้มาใช้กันมากในทางจิตวิทยา ในด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาที่ใช้มากคือ “ความต้องการที่จำเป็น” และ “แรงขับ” ที่จริงนี้นักมานุษยวิทยาก็พยายามปล่อยให้เป็นหน้าที่ของนักจิตวิทยาและนักวิชาการสาขาอื่น ๆ สร้างคำและอธิบายให้ความหมายด้านชีวภาพและจิตภาพ ที่นำมาใช้นั้นโดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องที่อยู่ในวงการศึกษาค้นคว้าของนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ได้แก่ แรงขับเกี่ยวกับการหาอาหาร ที่อยู่อาศัยและข้าวของต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ หรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับการให้กำเนิดของคน ซึ่งจะต้องอาศัยเพศหญิงและเพศชาย ความเป็นญาติกันทางสายโลหิต ความจำเป็นที่จะต้องให้การเลี้ยงดูเด็ก และอื่น ๆ สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ก่อให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคมขึ้นมา

ความโน้มถ่วงทางชีวภาพของมนุษย์ในปัจจุบันนี้ นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาเข้าใจว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับพันกันอย่างซับซ้อนกับบัจฉัยทางด้านวัฒนธรรม มือของคนเราเป็นอวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกาย แต่ถ้าพิจารณาคุณลักษณะของมือของคนแต่ละคนโดยละเอียดแล้วจะเห็นว่ามือที่พลของวัฒนธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ซึ่งจะแสดงให้เห็นได้ว่าผู้เป็นเจ้าของมือนั้นมีการกินอยู่ในระดับใด อาชีพอะไร นิ้วมือบางคนก็เอาสี่ไปเติมไปทาไว้ บางคนก็แบนรอยไหม้หรือเป็นคราบน้ำมัน ศีรษะของคนเราก็คงจะเปลี่ยนแปลงรูปร่างให้สอดคล้องกับสิ่งที่คิดกันว่าสวยงามซึ่งเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ความหิวเป็นแรงขับของคนเรา แต่คน

เรากินอาหารตามเวลาและอาหารแต่ละมื้อไม่เหมือนกัน ส่วนมากจะเห็นได้ว่าอาหารมื้อหนักคืออาหารมื้อเย็น การหายใจเข้าหายใจออกของคนเราก็น่าจะขึ้นอยู่กับความเคยชินที่สร้างขึ้นใหม่ได้ดังเช่นโยคีบางคนสามารถกลั้นหายใจไว้ได้นาน ๆ การที่วัฒนธรรมเข้ามามีส่วนดัดแปลงความโน้มแน่วทางชีวภาพของคนเราดังกล่าวนี้เอง จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวภาพและทางจิตภาพ (หรือสังขาร) ของมนุษย์นั้น ย่อมผูกพันอยู่โดยใกล้ชิดและซับซ้อนกับปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและสังคม

ความแตกต่างกันทางสังขาร เป็นต้นว่า เชื้อชาติ ลักษณะของร่างกาย และเพศมีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนเราได้มาก ความแตกต่างกันในทางเชื้อชาตินั้นโดยมากพิจารณาในด้านชีวภาพและจิตภาพของผู้คนพวกใดพวกหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้แก่ รูปร่าง ลักษณะทางสรีระบางประการ เช่น ถิ่นเดิมอาหารหรือมื้อช้าย ดิถีโรคภัยหรือยาก ตาบอดสี และความแตกต่างทางเพศระหว่างหญิงและชาย ความแตกต่างทางเชื้อชาติที่เข้าใจกันนั้นยึดถือลักษณะทางร่างกายที่ปรากฏให้เห็นได้ชัดบางประการ การศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ที่ทำการไม่นานมานี้ ทำให้ความเข้าใจที่มนุษย์มีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติได้ลดน้อยลงไปมากแล้ว ความคิดที่เคยเชื่อกันว่าเชื้อชาติที่มีลักษณะแตกต่างกันอยู่นั้นเป็นความเชื่อในอดีต ในปัจจุบันนี้ขอเท็จจริงที่นำมาหักล้างได้

มนุษย์ในสมัยแรก ๆ อยู่กันเป็นกลุ่มเป็นพวกขนาดเล็ก ซึ่งอาจจะมียังเพียงสองสามครอบครัวเท่านั้น และมีการโยกย้ายที่อยู่กันเรื่อย ๆ ไป เพื่อเสาะหาอาหาร ผู้คนในสมัยนั้นไม่มีทางที่จะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ได้ เพราะคนมาก ๆ จะหาอาหารได้ไม่เพียงพอ ดังนั้นเมื่อกลุ่มใดมีจำนวนคนเพิ่มขึ้นก็จะแยกออกเป็นกลุ่มเล็ก และย้ายไปอยู่ในถิ่นอื่นที่พอจะหาอาหารได้ ผู้คนในระยะเริ่มแรกที่อยู่กันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ดังกล่าวนั้น เข้าใจว่ามีอยู่ทั่วไปในบริเวณที่มีภูมิอากาศอบอุ่นในเอเชีย แอฟริกา และยุโรป ถิ่นที่อยู่ซึ่งแตกต่างกันดังกล่าวนั้นเองทำให้คนเรามีสังขารแตกต่างกันไป และการที่ผู้คนแต่ละพวกในสมัยนั้นมีการอยู่กันเป็นครอบครัวการสมรสภายในวงศ์วานเดียวกันมากกว่าการสมรสต่างวงศ์วานกัน ดังนั้นลักษณะบางอย่างโดยเฉพาะจึงปรากฏออกมาให้เห็นได้เด่นชัดในช่วงลูกชั่วหลานต่อมา เป็นลักษณะทางพันธุกรรมของแต่ละพวก ด้วยเหตุนี้เองผู้คนบางพวกจึงมีลักษณะร่างกายสูงใหญ่ บางพวกเตี้ยแคระ บางพวกผิวคล้ำ บางพวกสีจาง บางพวกผมหยิก และบางพวกผมหยิก เป็นต้น

ชาลส์ ดาร์วิน ได้อธิบายไว้ในทฤษฎีเกี่ยวกับวิวัฒนาการของมนุษย์ และได้เน้นถึงอิทธิพลของพลัทธิธรรมชาติ เป็นต้นว่า ภูมิอากาศ โรคภัยไข้เจ็บ และการดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งอาหารมาเลี้ยงชีวิต รวมทั้งความต้องการทางเพศในการหาคู่ครอง เหล่านี้มียุทธวิธีในสิ่งที่เป็นอันตรายทั้งหลาย คนเรานั้นนอกจากขึ้นอยู่กับอิทธิพลของธรรมชาติดังที่ดาร์วินนำมาอ้างข้างต้นนั้นแล้ว ยังขึ้นอยู่กับอิทธิพลของวัฒนธรรมอีกด้วย ซึ่งมีผลไปถึงพัฒนาการทางชีวภาพของคนเราด้วย การที่คนเรามาอยู่รวมกันอยู่ในขอบเขตของวัฒนธรรมซึ่งมีลักษณะโดยเฉพาะของพวกตน และมีวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่สั่งสมเข้าไปในหลาย ๆชั่วอายุคนต่อ ๆ มา ย่อมทำให้ลูกหลานในระลอก ๆ มีลักษณะทางสังขารที่เห็นได้ชัดว่าแตกต่างกับผู้คนพวกอื่น ๆ ได้ อิทธิพลทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ได้แก่ เช่น อาหาร ความรู้ทางการแพทย์ วิธีการเลี้ยงดูเด็ก ความเชื่อทางศาสนาซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ วิธีการต่อสู้ เป็นต้น ประเพณีการสมรสเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญไม่น้อยเกี่ยวกับเป็นผลให้คนเรามีลักษณะทางร่างกายแตกต่างกัน การสมรสกันในหมู่ผู้คนที่เชื่อศาสนาย่อยเดียวกันหรือเป็นญาติใกล้ชิดกัน ดังเช่นที่นิยมปฏิบัติกันในหมู่ผู้คนบางพวก จะทำให้ลักษณะบางอย่างที่การถ่ายทอดทางพันธุกรรม มีแนวทางแคบลงกว่าการสมรสในหมู่ผู้คนที่เชื่อศาสนาย่อยเดียวกัน กระบวนการดังกล่าวข้างต้นนี้กล่าวได้ว่าเป็นพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์เราในโลกนี้มีรูปร่างหลายแบบแตกต่างกันไป และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแก่สัตว์ที่คนนำมาเลี้ยงไว้ด้วยเหมือนกัน สัตว์เลี้ยงที่เห็นได้ชัดกว่ามีลักษณะแตกต่างกันในจำพวกเดียวกันคือสุนัข

ดังนั้นพอจะกล่าวได้ว่าเชื้อชาติตามที่เข้าใจกันอยู่ในปัจจุบันนี้มิได้มีมาแต่ดั้งเดิม คือมิใช่ว่าแต่ละเชื้อชาติต่างก็มีลักษณะทางร่างกายและทางจิตใจเป็นแบบหนึ่งแบบใดโดยเฉพาะของเชื้อชาตินั้น ๆ ติดตัวมาแต่ดั้งเดิม ความหมายของเชื้อชาติตามนัยชีววิทยาที่น่าจะอธิบายได้จึงถือเอาลักษณะหลาย ๆ อย่างทางสังขารของมนุษย์ที่จัดเข้าพวก และเป็นลักษณะที่พบเห็นบ่อย ๆ ในหมู่ผู้คนที่พวกใดพวกหนึ่งเป็นเกณฑ์ในการจัดจำแนกเชื้อชาติต่าง ๆ ของมนุษย์ เชื้อชาติจึงเป็นภาพความคิดที่สร้างขึ้นโดยถือเอาข้อมูลตัวเลขทางสถิติมากกว่าอย่างอื่น

ภาษา

ภาษาเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้ด้วยการเรียนรู้ เป็นพฤติกรรมแบบหนึ่งซึ่งจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ภาษาจะเป็นคำพูดที่ได้รับการแสดงท่าทางประกอบด้วยก็ได้ เช่น การโบกมือ สั่นศีรษะ หรือการแสดงออกทางใบหน้า เช่น เลิกหัวหรือหัวเราะ เป็นต้น การแสดงท่าทางดังกล่าวนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามสังคมมนุษย์แต่ละแห่ง ภาษาทำให้คนเราเข้าร่วมกลุ่มกันได้ด้วยการใช้เสียงและสัญลักษณ์อย่างอื่น ซึ่งมีความหมายเป็นทักทายใจกันได้ คนเราเป็นสัตว์จำพวกเดียวเท่านั้นที่ภาษา คำพูดเป็นพฤติกรรมที่สำคัญที่สุด เพราะว่าเสียงที่เปล่งออกมานั้นย่อมแตกต่างกันมากมายและให้ความหมายต่าง ๆ ได้มากมายเช่นเดียวกัน สัตว์เลือดอุ่นอย่างอื่นและนก ต่างก็สามารถส่งเสียงแสดงความรู้สึกของมันได้ แต่ก็เป็นเพียงแสดงให้เห็นลักษณะของอารมณ์บางอย่างเท่านั้น ความหมายของถ้อยคำที่คนเราเปล่งออกมานั้นย่อมเป็นที่ตกลงรับกันในหมู่คนที่ใช้ภาษาเดียวกัน ส่วนตัวหนังสือที่ใช้จดเขียนแทนคำพูดนั้น มีความสำคัญในด้านที่ช่วยให้พัฒนาการในทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ได้ เพราะการใช้ตัวหนังสือทำให้คนเราเก็บความคิดและสิ่งที่ค้นพบหรือสร้างขึ้นไว้ได้ต่อไปอีกนาน

การถ่ายทอดแนวความคิดด้วยระบบสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่คุณเท่านั้นจึงจะทำได้ ส่วนสัตว์มีการถ่ายทอดแนวความคิดกันได้เหมือนกัน แต่ด้วยระบบที่ไม่ใช่สัญลักษณ์ การพูดเป็นศูนย์รวมของการถ่ายทอดแนวความคิดของคน ส่วนการเขียนนั้นเป็นเพียงวิธีการช่วยให้เก็บรวบรวมสิ่งที่พูดกันนั้นดำรงไว้ต่อไปนาน ๆ การเขียนจะมีไม่ได้หากไม่มีการพูด การแสดงท่าทางย่อมช่วยให้การพูดเข้าใจความหมายได้ชัดเจน แต่การแสดงท่าทางอย่างเดียวย่อมไม่เข้าใจความหมายกันได้หากไม่มีภาษาพูด

ผู้คนพวกหนึ่งซึ่งใช้ระบบเสียงเป็นสัญลักษณ์อย่างเดียวกัน ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้อยู่ใน “ชุมชนวาทการ” เดียวกัน หมายความว่าผู้คนเหล่านั้นย่อมเข้าใจถ้อยคำที่ใช้ต่อกัน เมื่อเป็นดังนี้ การหาขอบเขตของชุมชนวาทการแต่ละชุมชนน่าจะทำได้ง่าย แต่ที่เป็นจริงนั้นทำไม่ได้ง่าย เพราะว่าผู้คนแต่ละชุมชนต่างก็มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางภาษาต่อกัน โดยเฉพาะในบริเวณที่ผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่ติดต่อกันทางภูมิศาสตร์ ขอบเขตของภาษาจึงพิจารณาได้ยาก ผู้คนในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ติดต่อกัน แม้จะพูดภาษาแตกต่างกัน แต่ก็อาจจะมีบรรพชนเดียวกันมานานดังเดิม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้จะแยกกันแต่ก็ยังมออะไรหลายอย่างที่เราเห็นได้ว่าคล้าย

คลึงกันอยู่ ยิ่งไปกว่านั้น ภายในชุมชนชนวาการเดียวกัน ก็อาจจะแบ่งออกไปเป็นกลุ่มย่อย ๆ อีกมาก ที่เรียกว่า “ภาษาถิ่น” และยังมีแตกต่างกับอีกระหว่าง ภาษาพูดและภาษาเขียน (เช่น เขียน “ฉัน” แต่พูด “ชัน”) ระหว่าง ภาษาของผู้คนในเมืองและภาษาของผู้คนในชนบท ระหว่าง ภาษาของผู้คนชั้นสูงและของผู้คนชั้นต่ำ นอกจากนี้ ยังมี ภาษาของผู้คนเฉพาะพวกหรืออาชีพ เช่น ภาษากฎหมาย ภาษาหมอ ภาษาพระ ภาษาที่ใช้เฉพาะแต่ละเพศและอื่น ๆ ภาษาแรก ๆ ของผู้คนในโลกคือภาษาอะไรไม่มีทางทราบ แต่ก็เข้าใจกันว่ามีภาษาแรกในโลกอยู่หลายภาษา ซึ่งแยกย้ายกันอยู่ในที่ต่าง ๆ ภาษาทั้งหลายของผู้คนในโลกปัจจุบันนี้ต่างก็พัฒนาการมาจากภาษาเก่าแก่โบราณ ซึ่งไม่มีหลักฐานให้ทราบได้แน่นอน เป็นแต่เพียงคาดคะเนเอาเท่านั้นว่าคงมีภาษาเก่าแก่โบราณนี้เป็นแน่

การเขียนซึ่งหมายถึงการใช้อักษร เป็นวิธีการที่เพิ่มพัฒนาการขึ้นในสังคมมนุษย์เมื่อไม่กี่พันปีมานี้เอง ผู้คนที่ยังไม่มีตัวหนังสือใช้ย่อมไม่มีการใช้อักษรกัน แต่ก็มีวิธีการใช้สัญลักษณ์อย่างอื่นแทน เช่น การควั่นกิ่งไม้เป็นรอยไว้ การผูกหรือขุดเชือกให้เป็นปม การขุดขีดหินให้เป็นรอย เหล่านี้เป็นวิธีการที่ใช้กันเพื่อถ่ายทอดแนวความคิดให้เข้าใจกันได้ พัฒนาการของการใช้อักษร เห็นจะได้แก่การเขียนรูปภาพเพื่อถ่ายทอดแนวความคิด ซึ่งเริ่มขึ้นก่อนระบบตัวอักษรของผู้คนที่มีตัวหนังสือใช้พวกแรกมีลักษณะ เป็นรูปภาพ หรือดัดแปลงมาจากรูปภาพ เป็นการให้ทราบความหมายตามรูปภาพที่เขียนขึ้นนั้นโดยตรง ต่อมาจึงเป็นระบบที่ใช้เขียนรูปสิ่งของหรือท่าทางแทนเสียงคำพูดที่มาประกอบเป็นถ้อยคำ เป็นการสร้างความเข้าใจตามเสียง พัฒนาการต่อมาคือการใช้อักษร ได้แก่สระและพยัญชนะ ซึ่งเป็นที่แพร่หลายกันทั่วไปในสังคมมนุษย์ทั้งหลายในปัจจุบันนี้

๒. การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ความหมาย

สังคมมนุษย์แต่ละแห่งจะดำรงอยู่ต่อไปได้ นานตราบเท่าที่ยังมีผู้คน อยู่ร่วมกันเป็นสมาชิกของสังคมนั้นอยู่ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่สังคมมนุษย์แต่ละแห่งจะต้องหาวิธีการใหม่ สมาชิกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ วิธีการดังกล่าวนี้สังคมได้มอบหมายให้เป็นหน้าที่ของครอบครัว เด็กที่เกิดมาในแต่ละครอบครัวย่อมเติบโตขึ้นมาในสังคมนั้นแทนที่สมาชิกเก่าแก่ที่ล้มหายตายจากไป วิธีการต่างๆ ในการเลี้ยงดู ในการอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เรียนรู้และยึดถือปฏิบัติตามให้ได้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของผู้นั้นในสังคมของพวกเขา ไม่ว่าจะในด้านความคิด ในด้านการปฏิบัติ หรือการใช้ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้ค่อยเป็นค่อยไปพร้อม ๆ กับความเจริญเติบโตหรือวุฒิภาวะของเด็ก เรียกว่า “การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม” กระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเป็นกระบวนการที่ดำเนินอยู่เรื่อย ๆ ไป และดำเนินไปพร้อม ๆ กับความเจริญทางด้านสังขารของเด็ก

เด็กเรียนรู้เรื่องการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้ด้วยการเข้าร่วมกลุ่มต่าง ๆ กลุ่มคนแต่ละกลุ่มต่างก็ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจทางใดทางหนึ่งหรือหลาย ๆ ทางให้แก่เด็ก และเป็นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของพวกเขา ความรู้ความเข้าใจดังกล่าวนี้รวมทั้งให้รู้จักกินอาหาร รู้จักการขับถ่าย การมีความรู้สึกและทัศนคติต่าง ๆ ไปจนถึงการเคารพบูชาตามความเชื่อถือศรัทธาของพวกเขาในสังคมนั้น ๆ การอบรมสั่งสอนเพื่อสมาชิกรุ่นใหม่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้นั้น ในตอนแรกจะทำอย่างเป็นกันเองภายในครอบครัว ต่อไปจึงจะมีหน่วยงานที่เป็นแบบแผนเข้าร่วมด้วย เช่น วัด โรงเรียน เป็นต้น

สิ่งต่าง ๆ ที่เด็กจะค่อย ๆ เรียนรู้จากการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือระเบียบวินัยพื้นฐานของสังคม โดยเฉพาะเป็นเรื่องเกี่ยวกับร่างกาย เช่น จะกินอะไร ใ้บ้าง กินกันอย่างไร จะขับถ่ายเมื่อไรที่ไหนและในโอกาสอะไรจึงจะทำได้หรือทำไม่ได้ จะ

ต้องเข้าใจเรื่องการควบคุมการกระทำตลอดจนความรู้สึกและอารมณ์ ไม่ปล่อยให้ไปตามความต้องการหรือแรงขับทางด้านสังขาร สิ่งอื่นที่สังคมถ่ายทอดให้บุคคลได้เรียนรู้ด้วยกระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้แก่คุณธรรมต่าง ๆ ของสังคม คุณธรรมหมายถึงสิ่งซึ่งผู้คนยึดถือว่า เป็นสิ่งดีหรือสมควรทำได้อย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของผู้คน เมื่อผู้ใดมีได้อย่างนั้นก็ได้รับการยกย่อง ในส่วนตัวผู้ที่ได้มานั้นก็จะมีความภาคภูมิใจและเกิดความสุข นอกจากเรื่องคุณธรรมต่าง ๆ แล้ว เด็กยังจะต้องเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมของตน เช่น ให้อภัย รู้จักใช้ถ้อยคำที่จะถ่ายทอดแนวความคิดของตนให้ผู้อื่นเข้าใจได้ แรกทีเดียวอาจจะเป็นการใช้คำพูด ต่อไปจึงเป็นการขีดเขียนหรือการใช้สัญลักษณ์แทนคำพูด สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับเด็กจะต้องเรียนรู้ได้แก่การมีบทบาทต่าง ๆ ทางสังคม ได้แก่ การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสถานภาพของตน เช่น ชายหรือหญิง สามหรือภรรยา พ่อแม่หรือลูก ๆ นักเรียนหรือครู นักบวชหรือฆราวาส คนงานหรือนายจ้าง เหล่านี้เป็นต้น บทบาทดังกล่าวนี้เด็กจะค่อย ๆ เรียนรู้ได้ด้วยกระบวนการดังกล่าวนี้

กระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่จัดทำกันอย่างเป็นแบบเป็นแผน และทำโดยผู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนนั้นได้เรียนรู้ด้วยการรู่สันทนเป็นส่วนใหญ่ที่เรียกว่า “การศึกษา” นั้น ในสังคมมนุษย์แบบชาวบ้านยังไม่มี ในสังคมแบบชนอยู่นั้นเป็นชุมชนและห่างไกลกันเป็นส่วนใหญ่ ผู้คนเหล่านั้นมีน้อยคนที่จะรู้หนังสือ ดังนั้นวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ผู้คนเหล่านั้นได้เรียนรู้ จะได้จากกระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่จัดทำกันอย่างไม่เป็นแบบแผน คือเรียนรู้ได้จากกลุ่มปฐมนิคม โดยเฉพาะจากภายในครอบครัวและภายในละแวกบ้านเดียวกัน ในสังคมแบบชาวบ้านการศึกษาและการดำรงชีวิตแยกกันไม่ออก คือการศึกษาเป็นเพียงกระบวนการเรียนรู้เพื่อดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ ส่วนในสังคมที่ผู้คนมีความเป็นอยู่ซับซ้อนมากขึ้น การศึกษาเป็นสถาบันสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งมีหน่วยงานจัดตั้งขึ้นเป็นแบบแผนเพื่อการนี้โดยเฉพาะ ได้แก่ โรงเรียนหรือหน่วยงานที่จัดขึ้น เพื่อให้การศึกษาควบคู่กันไปกับกิจกรรมอย่างอื่น ได้แก่ วัตถุประสงค์ การศึกษาช่วยสร้างบุคคลซึ่งมีทักษะและการหยั่งรู้จำเป็นในการมีบทบาทภายในสังคมโดยเฉพาะ การศึกษายังจัดให้ สังคมได้มี คนงานที่จำเป็นเพื่อให้ สังคมดำรงอยู่ต่อไปได้ ในสังคมแบบชาวบ้านนั้นงานและชีวิตแยกกันไม่ออก เมื่อสังคมมนุษย์พัฒนาการจากสังคมแบบชาวบ้านมาเป็นแบบซับซ้อน ในระยะแรก ๆ งานส่วนใหญ่ใช้คนงานที่ไม่รู้หนังสือ และต้องการทักษะง่าย ๆ ต่อมาอีกระยะหนึ่งเมื่อสังคมซับซ้อนมากขึ้น ต้องการช่างเทคนิคและ

บุคคลที่มีทักษะอย่างอื่น โดยเฉพาะในด้านการวิจัย ในอุตสาหกรรมที่ให้บริการ ในงานรัฐบาล และในการศึกษา อย่างไรก็ตามโดยที่วัฒนธรรมของผู้คนในแต่ละสังคมแตกต่างกัน การศึกษาซึ่งเป็นการถ่ายทอด วัฒนธรรมอย่างมีแบบแผนจึงมีอิทธิพลต่อ พฤติกรรม ของคนเราเป็นอย่างมาก บุคลิกภาพของผู้คนในสังคมแต่ละแห่ง จะเห็นได้ว่ามีลักษณะบางอย่างที่แตกต่างกับผู้คนในสังคมอื่น ๆ เช่นในสังคมบางแห่งเด็ก ๆ ได้รับการอบรมให้เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ให้ทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่โดยไม่ต้องซักถามเหตุผล โดยถือว่าคำสั่งของผู้ใหญ่นั้นถูกต้องดีแล้ว แต่ในสังคมบางแห่งยินยอมให้เด็กซักถามและโต้แย้งได้

บุคลิกภาพของบุคคล

ในการศึกษาผู้คนของสังคมต่าง ๆ นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาจะเน้นหนักไปในเรื่องอิทธิพลทั้งหลายที่มีต่อมนุษย์ เป็นอิทธิพลซึ่งเกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันในวัฒนธรรม หรือประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ได้แก่วัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นลักษณะโดยเฉพาะที่เป็นปกติหรือเป็นธรรมดาทั่วไปของผู้คนชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง หรือของสังคมใดสังคมหนึ่ง ในเวลาเดียวกันนี้นักทฤษฎ์ถึงลักษณะของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มชาติพันธุ์หรือในสังคมนั้น ว่ามีลักษณะอย่างใดโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของปัจจัยทางชีวภาพ (หรือสังขาร) ปัจจัยทางวัฒนธรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมที่บุคคลได้รับมา ลักษณะโดยเฉพาะดังกล่าวนี้เรียกว่า “เอกัตภาพ”

ในสังคมมนุษย์แต่ละแห่ง เมื่อกล่าวถึงลักษณะอันเป็นเอกัตภาพของบุคคล ซึ่งเป็นผลมาจากการ เรียนรู้และการได้รับการฝึกฝนอบรม มาในสิ่งแวดล้อมทาง สังคมและ วัฒนธรรม ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “บุคลิกภาพ” และก็มีอยู่ไม่น้อยที่ใช้คำว่า “อุปนิสัย” “บุคลิกลักษณะ” ในความหมายเดียวกับบุคลิกภาพ อุปนิสัยหรือบุคลิกลักษณะที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้หมายถึง บุคลิกภาพของผู้คน ซึ่งเป็นลักษณะของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่เห็นได้ว่าแตกต่างกับกลุ่มอื่น เช่น เด็กไทยย่อมได้รับการฝึกฝนและอบรมสั่งสอนให้เติบโตขึ้นมีลักษณะเป็นคนไทย เด็กจีนพอเติบโตขึ้นมีลักษณะเป็นคนจีน ลักษณะเช่นนี้จะเรียกว่าลักษณะประจำชาติก็ได้ เช่น ผู้คนบางชาติเป็นคนมักเกรงใจ บางชาติมักตระหนี่ บางชาติมักสำรวย บางชาติเกรงเกรียงไกร เป็นต้น

คนเราแต่ละคนจะมีบุคลิกภาพอย่างไรนั้นย่อมเป็นไปตามที่ได้เรียนรู้ และได้รับการฝึกฝนอบรมมาด้วยกระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และภายในกรอบของประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมแต่ละแห่ง บุคลิกภาพของบางคนอาจจะไม่ได้พัฒนาการมาในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกันได้ ได้แก่ บุคคลซึ่งมีพ่อแม่หรือบรรพบุรุษเป็นคนต่างชาติ ต่างภาษา หรือต่างวัฒนธรรมกัน การเรียนรู้และการอบรมสั่งสอนที่ผู้หนึ่งผู้ใดได้รับมาเช่นนั้น นักมานุษยวิทยาเรียกว่า “กระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม” การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมกับการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมสองคำนี้มักจะใช้แทนกัน แต่ที่จริงนั้นสองคำนี้มีความหมายไม่เหมือนกันทีเดียว คำแรกมุ่งหนักไปทางการได้มาซึ่งนิสัยต่างๆ อันเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ส่วนคำหลังนั้นมุ่งหนักไปทางสถานภาพภายในระบบสังคม

การที่ผู้คนในสังคมมนุษย์แต่ละแห่งเข้าร่วมกับกลุ่มต่าง ๆ และได้เรียนรู้ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมของพวกตน ซึ่งจะเป็นไปตามกระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ทักษะคติของคนเราก็มพัฒนาการขึ้นได้ ทั้งที่เป็นทักษะคติต่อผู้อื่นและทักษะคติต่อตัวเอง ทักษะคติหมายถึงถึง ความโน้มน้าวที่จะกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดไปตามนิสัยของแต่ละคน เป็นการกระทำที่มุ่งตอบบุคคลใดหรือต่อสถานการณ์ใดก็ได้ และผู้กระทำนั้นพร้อมที่จะกระทำไปตามที่ได้เตรียมการอยู่พร้อมแล้วที่จะกระทำเช่นนั้น คือผู้ที่มีทักษะคตินั้นพร้อมที่จะกระทำเช่นนั้นอยู่แล้ว รอแต่ให้บุคคลหรือสถานการณ์มาปรากฏเท่านั้น แล้วก็จะกระทำออกไปทันที ตัวอย่างเช่นผู้หนึ่งผู้ใดอาจจะไม่ชอบผู้คนชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง เช่น คนบางคนเกลียดแขก โดยเข้าใจว่าผู้คนชาติพันธุ์แขกมีลักษณะบางอย่างที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของพวกเรา เช่น มักแต่งกายรุ่มร่าม หรือปล่อยให้เนื้อตัวสกปรก ไม่เรียบร้อยเหมือนที่เข้าใจกันในวัฒนธรรมของไทย คนบางคนเหล่านี้อาจมีทักษะคติที่ไม่ดีต่อแขก และพร้อมที่จะกระทำอย่างใดเมื่อแขกมาปรากฏให้เห็น เช่น เดินหนีไปเสียให้พ้น หรือแสดงความไม่เป็นมิตรด้วยประการต่าง ๆ ดังนั้นเป็นต้น ส่วนทักษะคติต่อตัวown นั้นมีพัฒนาการขึ้นด้วยการเข้าร่วมกลุ่มต่าง ๆ เช่นเดียวกับทักษะคติต่อผู้อื่น ทักษะคติต่อตัวเองและทักษะคติต่อผู้อื่นต่างก็มีการพัฒนาการขึ้นได้เป็นส่วนใหญ่จากกลุ่มปฐมภูมิ ในกลุ่มที่คนเราเข้าร่วมอยู่ด้วยแต่ละกลุ่มนั้น แต่ละคนต่างก็จะตระหนักว่าตนมีความเกี่ยวข้องกับผู้อื่นเช่นเดียวกับที่ผู้อื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับตนความตระหนักหรือการรับรู้สำนึกในด้านความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกันนั้นเริ่มตั้งแต่คนเรายังอยู่ในวัยทารก จะเห็นตัวอย่างได้เช่นเด็กเล็ก ๆ ที่ยังนอนเบาะเบาะอยู่จะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยการกระทำเช่นนั้นหลาย ๆ ครั้ง จนเข้าใจได้ว่า การเปล่งเสียงร้องออกดัง ๆ ของตนจะ

ทำให้ผู้อื่นสนใจดังนั้นเด็กจะส่งเสียงร้องบ่อย ๆ เมื่อต้องการให้พี่เลี้ยงหรือผู้ใหญ่เข้าไปดูแลตัว เมื่อเด็กค่อย ๆ เติบโตขึ้น ความรู้เกี่ยวกับตัวเองว่าเป็นอย่างไรจะเพิ่มมากขึ้น และความรุกรานกับตัวเองก็เพิ่มมากขึ้น ส่วนหนึ่งได้มาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ในแต่ละกลุ่มที่เด็กเข้าร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วยเด็กจะทราบได้ว่าเด็กอื่น ๆ มีทัศนคติต่อตนเองอย่างไร เด็กจะค่อย ๆ เรียนรู้ว่าตนเองนั้นคือใครและเป็นอย่างไร ในที่สุดเด็กก็จะสร้างความรู้จักตัวเองมากขึ้นและสร้างภาพความคิดว่าตัวนั้นคือใครซึ่งเรียกว่า “อัตตา”

ทารกยังไม่มียัตตา หมายความว่าแรกที่เดียนั้นทารกยังไม่เข้าใจว่าตัวเองนั้นแตกต่างกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อย่างไร จึงยังไม่มีทัศนคติต่อตัวเอง เมื่อเด็กค่อย ๆ เจริญเติบโตมากขึ้น ซึ่งต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่าเด็กจะรู้ถึงความแตกต่างของตน ของส่วนต่าง ๆ ของร่างกายของตน ว่าแตกต่างกับข้าวของอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ส่วนของร่างกาย แม่หรือพี่เลี้ยงเด็กจะพบเห็นบ่อย ๆ ว่าเด็กดึงนิ้วเท้าของตัวเองจนเจ็บปวดร้องไห้ว่า ทุเบเนเนเนนเพราะเด็กยังไม่เข้าใจ ต่อ ๆ มาเด็กจะค่อย ๆ เข้าใจถึงความแตกต่างของอวัยวะของตนกับของอื่น ๆ ความเข้าใจเช่นนี้เด็กจะค่อย ๆ เรียนรู้ไปและต้องใช้เวลานาน ต่อจากนั้นเด็กจะค่อย ๆ สร้างทัศนคติต่อส่วนต่าง ๆ ของร่างกายของตนขึ้นมา อย่างไรก็ตามทัศนคติต่อตัวเองหรืออัตตายังไม่มี จนกว่าเด็กจะได้เรียนรู้ถึงความแตกต่างระหว่างตัวเองกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลานานและอาศัยประสบการณ์ที่เกิดขึ้นหลาย ๆ ครั้ง

การที่เด็กจะเข้าใจตัวเองได้ว่าแตกต่างกับสิ่งอื่น ๆ อย่างไร นอกจากต้องการประสบการณ์หลาย ๆ ครั้งแล้วยังต้องอาศัยการติดต่อเกี่ยวข้องกับผู้อื่นด้วย การที่เด็กเรียกตัวเองว่า “หนู” หรือ “ลูก” ทั้งนัยยะแล้วแต่ผู้ใหญ่จะเรียกเด็กนั้นอย่างไร ในตอนแรก ๆ เด็กคงไม่เข้าใจ แต่เมื่อผู้ใหญ่ใช้คำนั้นหลาย ๆ ครั้งเข้า เด็กก็จะเริ่มเข้าใจได้ และเริ่มเรียกตัวเองอย่างนั้นบ้าง อัตตาจึงเป็นผลของการกระทำทางสังคมต่อกันจะหว่างผู้อื่นกับผู้อื่น โดยที่ภาษาพูดเป็นสื่อสำคัญในเรื่องการกระทำต่อกันทางสังคม ดังนั้นพัฒนาการของอัตตายังไม่มีจนกว่าเด็กจะเริ่มเข้าใจภาษาและพูดได้บ้างแล้ว

อัตตาของคนเราประกอบด้วยส่วนทั้งสอง คือ สิ่งที่เกิดตัวมาตามธรรมชาติของคนเรา อันได้แก่สังขารส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งได้มาด้วยการสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ และกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ส่วนประกอบทั้งสองนี้ ส่วนที่เป็นสังขารคือลักษณะด้านชีวภาพและด้านจิตภาพรวมกันนั้น เป็นลักษณะที่เกิดตัวมาแต่กำเนิด นักจิตวิทยาทางสังคมเรียกส่วนนี้ว่า I ได้แก่พฤติกรรมที่กระทำไปตามความต้องการทางร่างกายและจิตใจ ส่วนประกอบของอัตตาอีก

ส่วนหนึ่งซึ่งได้มาด้วยการกระทำทางสังคมต่อกันกับผู้อื่นนั้นเรียกว่า me พฤติกรรมที่เข้าไปตาม
 ส่วนประกอบของอัตตาส่วนนี้ จะต้องเป็นไปในลักษณะที่คาดหวังว่าผู้อื่นต้องการให้ทำเช่นนั้น
 การที่บุคคลมีทัศนคติต่อตนเองว่าเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ เช่น เป็นคนเก่ง เป็นคนสวย เป็นคน
 ขฉลาด เป็นคนขรวิ ฯลฯ คือส่วนประกอบส่วนหนึ่งของอัตตา มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตประเภทเดียว
 เท่านั้นที่มีทัศนคติต่อตนเองได้ ส่วนประกอบทั้งสองซึ่งรวมกันเข้าเป็นอัตตาคนเรานเอง ทำให้
 คนเรามีพฤติกรรมไปได้อย่างนั้นอย่างนี้ และเป็นพฤติกรรมที่เป็นไปในแนวทางที่ผู้อื่นหรือที่
 สังคมหวังจะให้มันได้อย่างนั้น พฤติกรรมทั้งหลายที่บุคคลแต่ละคนแสดงออกไปในการเข้าร่วม
 กลุ่มกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้ปรากฏภายนอกได้แก่ิริยาบถต่าง ๆ หรือ
 พฤติกรรมที่อยู่ภายในได้แก่ความรู้สึกและทัศนคติต่าง ๆ แสดงให้ทราบได้ถึงบุคลิกภาพโดยเฉพาะ
 ของแต่ละคน โดยที่วัฒนธรรมของสังคมส่วนใหญ่เป็นแบบเดียวกัน และวิธีการอบรมสั่งสอน
 ถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการกระบวนกรเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเป็นไปตามแบบแผนของวัฒนธรรม
 เดียวกัน ดังนั้นผู้คนในสังคมแต่ละแห่ง จึงมีลักษณะของบุคลิกภาพหลายประการที่เห็นได้ว่า
 คล้ายคลึงกันอยู่ เช่น บุคลิกภาพของผู้คนในสังคมไทยโดยทั่ว ๆ ไป มีลักษณะเช่นนั้น คือเป็น
 คนมักเกรงใจ เป็นผู้ขาดความคิดริเริ่มและคอยรับฟังแต่คำสั่ง ทังนี้เป็นผลของการอบรมเลี้ยงดู
 มาแต่เยาว์วัย คือเลี้ยงไม่รู้จักโตต้องคอยพึ่งพาอาศัยผู้อื่น ชาวไทยมักใช้ความรู้สึกส่วนตัวมากกว่า
 อาศัยหลักวิชาเป็นหลักในการวินิจฉัยหรือตัดสินปัญหาใด ๆ ชาวไทยยึดถือความสะดวกสบาย
 มากกว่าอย่างอื่น บุคลิกภาพอีกอย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้ทั่วไปในหมู่ชาวไทย คือการต้องการได้ชื่อว่า
 เป็นคนหน้าใหญ่ใจกว้าง และชาวไทยเป็นผุมไม่ตรงต่อผู้อื่น

๓. การปฏิบัติตามปทัสถานของสังคม

การเรียนรู้พฤติกรรมที่สังคมรับรอง

ด้วยกระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เด็กได้ค่อย ๆ เรียนรู้วัฒนธรรมต่าง ๆ ของกลุ่มที่ตนเข้าร่วมเป็นสมาชิก และของสังคมส่วนรวมซึ่งกลุ่มเหล่านั้นเป็นส่วนร่วมอยู่ด้วย เด็กจะสร้างพฤติกรรมของตนไปตามปทัสถานต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดขึ้นให้บุคคลถือเป็นแนวปฏิบัติ วิธีการที่ใช้ในการเรียนรู้รวมทั้งการให้รางวัลและการลงโทษ การให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติได้สอดคล้องกับสิ่งที่สังคมต้องการ ได้แก่ การยกย่องชมเชย หรือให้เกียรติยศชื่อเสียง เป็นต้น ส่วนการลงโทษได้แก่การตำหนิตะเยิน ทำให้อาย หรือขู่ว่าจะเป็นอันตรายจากสิ่งที่น่ากลัวบูชา หรือแม้แต่บอกว่าพ่อแม่จะไม่รัก ดังนั้น เป็นต้น วิธีการให้รางวัลและการลงโทษนั้นย่อมแตกต่างกันในสังคมทั้งหลาย นอกจากนั้นการเรียนรู้ยังเกิดได้ด้วยการเลียนแบบและการจำลองแบบ จะเห็นได้ว่าเด็ก ๆ มักจะเลียนแบบอย่างผู้ใหญ่ เช่น พ่อแม่หรือพี่เลี้ยงหรือครูอาจารย์ ไม่ว่าจะเป็นในด้านท่าทาง สัมผัสและวาจาที่กล่าวออกมา เด็กเล็ก ๆ ที่เล่นกับสุนัข จะเห็นได้ว่าเมื่อสุนัขทำอย่างไรเด็กจะทำอย่างนั้นบ้าง ส่วนการจำลองแบบนั้นเด็กจะทำด้วยความเลื่อมใสในตัวผู้เป็นแบบด้วยความรู้สึกว่าเขาได้รับความปลอดภัย เด็กก็จะจำลองแบบบุคคลที่ตนเลื่อมใสนั้น เช่น พ่อแม่หรือผู้ใหญ่บางคนการเรียนรู้หรือวิธีหนึ่งเกิดด้วยการอบรมสั่งสอนให้เข้าใจโดยตรง เป็นต้นว่า พ่อแม่สอนลูกให้รู้จักตัดข้าวใส่บาตร ให้รู้จักประณมมือ และให้ว่าตามตนในเวลากรวดน้ำ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคมแต่ละแห่ง ที่สำคัญที่สุดของพวกเราตามวิธีการทั้งหลายที่กล่าวมาแล้วคือการเข้าร่วมกลุ่มต่าง ๆ การเข้าร่วมกลุ่มต่าง ๆ ทำให้พวกเราเรียนรู้ได้ ไม่ว่าจะเป็นด้วยการให้รางวัลหรือการลงโทษ การเลียนแบบหรือการจำลองแบบหรือการอบรมสั่งสอนโดยตรงก็ตาม เป็นวิธีการของกระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทั้งสิ้น ถึงกระนั้นก็ตาม ยังมีบุคคลบางคนที่ไม่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทำไปไม่ได้ผล บุคคลเหล่านั้น

มีพฤติกรรมไปในลักษณะที่เบี่ยงเบนไปจากปทัสถานหรือข้อตกลงปทัสถานของสังคม พฤติกรรมดังกล่าวนี้ถ้าหากว่ามีลักษณะรุนแรงก็จะทำให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นได้ในการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม เมื่อเป็นเช่นนั้นสังคมก็จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยตามวิธีการที่เรียกว่าการควบคุมทางสังคม

พฤติกรรมที่ขัดต่อปทัสถานทางสังคม

คนบางคนฝ่าฝืนคือไม่ปฏิบัติตามปทัสถานของสังคม ทั้ง ๆ ที่คนอื่น ๆ ยึดถือปฏิบัติตาม การฝ่าฝืนคือไม่ปฏิบัติตามดังกล่าวนี้เรียกว่าการมี “พฤติกรรมที่ขัดต่อปทัสถานทางสังคม” ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าการอบรมสั่งสอนและการถ่ายทอดวัฒนธรรมตลอดจนคุณธรรมต่าง ๆ ของสังคมนั้น ซึ่งผู้คนเหล่านั้นได้รับมาด้วยกระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดำเนินไปไม่ได้ดีเท่าที่ควร จึงมีผลให้บุคคลเหล่านั้นมีพฤติกรรมไปในลักษณะที่ผิดแปลกกับคนอื่น ๆ กระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นดำเนินไปได้ในอัตราเร็วมากเมื่อคนเรายังอยู่ในวัยเด็ก และอัตราความเร็วจะลดลงตามระดับอายุที่สูงขึ้น พฤติกรรมที่ขัดต่อปทัสถานทางสังคมจึงจะพบเห็นได้มากในเด็กวัยรุ่นและวัยหนุ่มสาว มากกว่าในวัยเด็กและวัยสูงอายุ

พฤติกรรมที่ขัดต่อปทัสถานทางสังคมจัดได้เป็นสองประเภท ประเภทหนึ่งได้แก่พฤติกรรมที่เป็น “ปฏิปักษ์ต่อสังคม” และอีกประเภทหนึ่งได้แก่พฤติกรรมที่เป็นการ “แยกออกไปจากสังคม” พฤติกรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมได้แก่พฤติกรรมเหล่านั้น คือ พฤติกรรมของเด็กที่ผู้ใหญ่เห็นว่าไม่ถูกต้อง (หรือ “ทุรกรรม”) พวกหนึ่ง และพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่ถือว่าเสียหายต่อสังคม (หรือ “อาชญากรรม”) อีกพวกหนึ่ง

ทุรกรรมของเด็กเป็นพฤติกรรมที่ผู้ใหญ่เห็นว่าไม่สมควร โดยเห็นว่าไม่สอดคล้องกับระเบียบแบบแผนหรือแบบอย่างผู้ใหญ่เคยได้รับการฝึกฝนอบรมมา พฤติกรรมของเด็กดังกล่าวนี้กำลังแพร่ระบาดอยู่ในหมู่เด็กและเยาวชนของสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานของคนต่างด้าวและของผู้ที่ได้รับการศึกษาในระดับต่ำ ส่วนอาชญากรรมนั้นถือว่าเป็นการเสียหายต่อสังคมส่วนใหญ่ เป็นศัตรูของความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองจึงต้องมีการลงโทษตามทางการบ้านเมือง ระดับการลงโทษจะหนักเบาเพียงไรขึ้นอยู่กับลักษณะของพฤติกรรม ซึ่งสังคมเห็นว่าผลเสียหายร้ายแรงมากน้อยเพียงไรต่อการอยู่ร่วมกันของผู้คนทั้งหลาย พฤติกรรมที่เป็นอาชญากรรมนั้นโดยปกติไม่มีความแตกต่างกันทางเพศ คือไม่ว่าหญิงหรือชายอาจจะ

พฤติกรรมซึ่งถือว่าเป็นความผิดทางอาญาได้เช่นเดียวกัน เว้นแต่ความผิดเกี่ยวกับเรื่องเพศบางประเภท โดยที่ธรรมชาติของหญิงนั้นสามารถที่จะมีความสัมพันธ์ทางเพศได้เสมอ ไม่ว่าจะมี ความปรารถนาหรือไม่แต่ชายทำไม่ได้เช่นนั้น ดังนั้นระบบกฎหมายของทุกสังคม จะมีการรับรู้ ในการกระทำความผิดอาญาฐานข่มขืนกระทำชำเรา ซึ่งผู้ที่กระทำความผิดนั้นได้ต้องเป็นเพศชาย เท่านั้น

พฤติกรรมที่แยกออกไปจากสังคมนั้นมีลักษณะเป็นการก้าวร้าวหรือทำให้เกิดความเสียหายด้วยกันทั้งคู่ ผิดกันแต่ว่าพฤติกรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมนั้น ทำความเสียหายต่อสังคม ส่วนพฤติกรรมที่แยกออกไปจากสังคมนั้นทำความเสียหายต่อตัวเอง ซึ่งอาจจะเป็นผลทางอ้อม ให้ผู้อื่นเสียหายด้วยก็ได้ พฤติกรรมที่แยกออกไปจากสังคมนั้นหมายถึงแยกออกไปจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมหรือโลกที่เป็นจริง ไปเข้าอยู่ในโลกอีกโลกหนึ่งที่แตกต่างไป เป็นโลกแห่งความเพ้อฝันหรือโลกของตนเองตามที่ผู้นั้นเข้าใจว่าเป็นเช่นนั้น ตัวอย่างของการมีพฤติกรรมที่ขัดต่อปทัสถานทางสังคมแบบนั้น ได้แก่ โรคประสาท โรคจิต การติดยาเสพติดให้โทษ และการเสพสุราเป็นอาณัติจนเป็นโรคพิษสุราเรื้อรัง เป็นต้น

ผู้คนที่มีความผิดเป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมนั้นย่อมเป็นผู้ที่สังคมรังเกียจ ส่วนผู้ที่แยกออกไปจากสังคมเป็นผู้ที่รังเกียจสังคม สังคมในที่นี้หมายถึงผู้คนส่วนใหญ่ที่มีพฤติกรรมเป็นปกติ ก่อปฏิบัติตนสอดคล้องกับปทัสถานของสังคมส่วนใหญ่ ผู้ที่สังคมรังเกียจและผู้ที่รังเกียจสังคม ทั้งสองพวกดังกล่าวมา มักจะรวมกลุ่มเข้าด้วยกันแต่ละพวกหรือทั้งสองพวกก็ได้ และสร้างสังคมขึ้นใหม่ของตน เป็นสังคมย่อย ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ และมีวัฒนธรรมของพวกตนเป็นวัฒนธรรมย่อยอยู่ในวัฒนธรรมใหญ่ ผู้คนเหล่านี้มีผลต่อการดำรงชีวิตปทัสถานทางสังคมเป็นของพวกตนโดยเฉพาะ ซึ่งแตกต่างกับของสังคมส่วนใหญ่ ผู้คนเหล่านี้ทั้งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมและที่แยกตัวออกไปจากสังคม ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการร่วมมือของผู้คนบางกลุ่มในสังคมส่วนใหญ่ เช่น นักการเมือง เจ้าหน้าที่ตำรวจ และนักธุรกิจ เป็นต้น พวกนี้ถือเอาประโยชน์ด้วยการกระทำที่มิชอบ เช่น ลักลอบขายยาเสพติดให้แก่บรรดาผู้เสพติดทั้งหลาย ขาอาวรุทให้แก่พวกโจรผู้ร้าย รับซื้อของโจร เก็บเงินพวกมิจฉาชีพเพื่อถือเอาเป็นประโยชน์ส่วนตัว ดังนั้นเป็นตัวอย่างที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมปัจจุบัน

การที่กระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมดำเนินไปไม่ได้ผล ทำให้บุคคลส่วนหนึ่งมีพฤติกรรมไปในลักษณะที่ขัดต่อปทัสถานทางสังคม กล่าวได้ว่าเป็นเพราะความบกพร่องของหน่วยงานทั้งหลาย ซึ่งหน้าที่เกี่ยวกับการฝึกฝนอบรม และถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยกระบวนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่ว่าจะเป็นโดยเป็นแบบแผนหรือไม่เป็นแบบแผนก็ตาม หน่วยงานเหล่านั้นไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้โดยสมบูรณ์ตามที่สังคมมอบหมายไว้ อย่างไรก็ตามการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไป หรือขัดต่อปทัสถานของสังคมนั้น ในบางกรณีถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย บางกรณีถือว่าเป็นเรื่องร้ายแรงมาก และกรณีใดเป็นเรื่องราวร้ายแรงกรณีใดเป็นเรื่องเล็กน้อยในสังคมทั้งหลายก็ไม่เหมือนกัน การเบี่ยงเบนไป หรือขัดต่อปทัสถานทางสังคมในบ้านเมืองของเราในปัจจุบันนี้อาจจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมเหล่านี้ เช่น เรื่องเกี่ยวกับเพศ เรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สิน เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในครอบครัว และเรื่องความรักภักดีต่อรัฐบาล ผู้คนที่ทำพฤติกรรมดังกล่าวนี้โดยถือว่าเป็นผู้ที่สังคมรังเกียจ และถูกตัดรอนการคบหาสมาคมตามปกติกับคนอื่น ๆ การที่มีพฤติกรรมขัดต่อปทัสถานทางสังคมนั้นมิใช่เป็นสิ่งชั่วร้ายไปเสียทั้งหมด ในระหว่างที่สังคมส่วนใหญ่ยึดถือตามปทัสถานที่ใช้อยู่ในขณะนั้น ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามก็ย่อมเป็นการฝ่าฝืน แต่ในระยะภายหลังต่อมา ปทัสถานของสังคมส่วนใหญ่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปมาก และการมีพฤติกรรมที่เคยถือว่าขัดต่อปทัสถานแต่เดิมนั้นก็จะกลับมาเป็นพฤติกรรมปกติคือ เป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องไปกับวิถี ทั้งสิ้นขึ้นด้วยการเปลี่ยนแปลงของสังคม

การควบคุมทางสังคม

สังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมมีมาตรฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ และคุณธรรมทั้งหลาย เพื่อความเป็นระเบียบและความเป็นปกติมั่นคงของสังคม สังคมทั้งหลายย่อมต้องการให้บรรดา สมาชิกของ สังคม ปฏิบัติตนให้ สอดคล้องกับ แบบแผนพฤติกรรม ดังกล่าวนั้น หากผู้ใดปฏิบัติได้ก็ย่อมเป็นที่ยกย่องชมเชย หากผู้ใดฝ่าฝืนก็ย่อมมีการดำเนินคดีลงโทษลงทัณฑ์ พฤติกรรมทั้งหลายของผู้คนในสังคมแต่ละแห่งมิใช่จะมีการบังคับให้กระทำอย่างนั้นอย่างนี้ หรือห้ามการกระทำอย่างนั้นอย่างนี้ โดยเท่าเทียมกัน แต่จะมีลักษณะของการบังคับที่แตกต่างกันไป คือมีการบังคับอย่างเบาบางและรุนแรง ตั้งแต่ “ควร” หรือ

“นำ” จะทำ ไปถึง “ต้อง” หรือ “ไม่ต้อง” กระทำ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้คนในสังคมแต่ละแห่งนั้น ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ ทรัพย์สินสมบัติ หรือความปลอดภัย

การที่คนเราปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนอันเป็นปทัสถานทางสังคมของสังคมที่เราเป็นส่วนหนึ่งร่วมอยู่ด้วยกันกับคนอื่น ๆ นั้น เหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือ ตลอดชีวิตของคนเรานั้น โดยเฉพาะตั้งแต่เกิดมาจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ย่อมได้รับการฝึกฝนอบรมมาให้มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับสิ่งที่สังคมเห็นว่าดีงามหรือถูกต้อง จนสร้างเป็นนิสัยขึ้นมาอย่างนั้น การที่คนเราปฏิบัติตามโดยไม่ฝ่าฝืนระเบียบแบบแผนของสังคมเป็นผลของการฝึกฝนอบรม และประสบการณ์ที่เป็นมาในระยะเวลายาวนานดังกล่าวนี้ นอกจากนั้นยังมีเหตุผลอื่น ๆ อีกมากที่ทำให้คนเราอยู่ในกรอบของสังคม เป็นต้นว่า ถ้าพึงเพย สุภาษิต นิทานที่เป็นคติสอนใจ ความเชื่อเก่าแก่ดั้งเดิม และอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้ย่อมปลูกฝังให้คนเราเข้าใจเรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องผิดเรื่องถูก และยึดถือเป็นแบบอย่างทำตามหรือไม่ทำตามอย่างนั้น นอกจากนั้นการที่สังคมเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับการมีพฤติกรรมต่าง ๆ รวมกับความคิดเห็นที่เป็นไปในแนวเดียวกันของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมหรือมติมหาชน ย่อมมีอำนาจเป็นการบีบบังคับให้คนเราปฏิบัติให้สอดคล้องกับระเบียบแบบแผนของสังคม พลังดังกล่าวนี้ใช้ได้ผลมากในกลุ่มที่ผู้คนมีความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัว เป็นต้นว่า ครอบครัว ละแวกบ้าน และหมู่มิตรสหายด้วยกัน การซุบซิบนิทานว่าร้ายกันนั้น แม้ว่าผู้ใดจะทำเฉยเสียไม่สนใจก็ย่อมทำได้ แต่มีผลกระทบกระเทือนถึงผู้ฟังได้เสมอ เพราะว่าผู้ใดก็ตามที่ปฏิบัติตนสอดคล้องกับปทัสถานของสังคมย่อมได้รับการยกย่องสรรเสริญ ผู้ใดฝ่าฝืนย่อมได้รับการตำหนิต่อ

เหตุผลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามปทัสถานของสังคมของคนเรา ก็คือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของผู้ประพฤตินั้นเอง เด็กที่กำลังเจริญวัยย่อมจะต้องค่อย ๆ เข้าใจได้ว่าการปฏิบัติให้สอดคล้องกับปทัสถานของสังคม ทำให้ตนสุขสบายใจและสร้างสถานภาพของตนได้ดีกว่าการปฏิบัติไปในลักษณะที่เป็นการฝ่าฝืน คือในข่ายไยของความสัมพันธ์ต่อกันของคนเรานั้น ผู้ใดปฏิบัติตนสอดคล้องกับปทัสถาน ผู้นั้นย่อมได้รับผลตอบแทนเป็นที่น่าพึงพอใจ ผู้ใดฝ่าฝืนผู้นั้นย่อมเสียประโยชน์ การได้รับมาและการสูญเสียไปทางสังคมดังกล่าวนี้ย่อม

ดำเนินอยู่เรื่อย ๆ ไปตลอดชีวิตของเรา ผลน่าพอใจนั้นบางครั้งอาจจะเห็นได้ง่าย แต่บางครั้งก็อาจจะต้องรอคอยไปอีกนาน

การควบคุมทางสังคมจะดำเนินไปได้ผลมากน้อยเพียงไร ขึ้นอยู่กับขวัญของกลุ่ม ตราบใดที่ขวัญของกลุ่มยังอยู่ในระดับสูง เป็นการยืนยันได้ว่าตราบนั้นสมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่ม ยังเป็นผู้ยึดถือปฏิบัติตามปทัสถานอยู่ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าสมาชิกทุกคนจะปฏิบัติตาม พันธะของตนที่ต่อกลุ่มได้โดยสมบูรณ์ การควบคุมทางสังคมในสังคมปัจจุบันนี้จำแนกได้ สามวิธี คือเกี่ยวกับร่างกายหนึ่ง เกี่ยวกับสถานภาพเศรษฐกิจหนึ่ง และเกี่ยวกับจิตใจอีกหนึ่ง การให้ผู้คนปฏิบัติตามปทัสถานในส่วนที่เป็นการควบคุมทางร่างกายเป็นการลงทัณฑ์ ไม่ใช่การ ให้อภัย คือผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม กลุ่มหรือสังคมจะลงโทษ แต่การลงโทษนั้นก็มีใช้ ว่าจะได้ผลดีเสมอไป การลงทัณฑ์เพื่อให้ตั้งใจทำงานเป็นต้น ย่อมไม่ได้ผล วิธีการควบคุมทางสังคมด้วยการลงทัณฑ์จึงใช้ได้ผลน้อยที่สุด การควบคุมทางสังคมส่วนที่เกี่ยวกับร่าง กาย นอกจากการลงทัณฑ์แล้ว ก็มีการขับไล่ไปเสียจากกลุ่มและการกำจัด หรือทำลายเสีย การขับไล่ไปจากกลุ่มทำกันมาก การที่พ่อแม่ตัดขาดลูก ๆ ในกรณีบางอย่างที่ลูกไม่ปฏิบัติตาม ปทัสถานของครอบครัว ก็เป็นการลงทัณฑ์หนึ่ง การกำจัดหรือทำลายให้สิ้นไปนั้นส่วนใหญ่ เป็นการขู่หรือคุกคามหรือจะเป็นการกระทำจริง ๆ ก็ได้ แต่ในสังคมปัจจุบันนี้ไม่ค่อยได้ทำกัน ผู้คนในสังคมใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นคนมั่งมีหรือยากจน ต่างก็ดำรงชีวิตอยู่ได้ ด้วยการมีข้าวของและบริการมาเพื่อเลี้ยงชีวิต และได้รับการคุ้มครองจากภัยพิบัติต่าง ๆ สิ่ง เหล่านี้จะได้มาด้วยการร่วมมือของผู้อื่น และขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้อื่นด้วย หากว่าผู้ อื่นไม่พอใจที่จะร่วมมือด้วย บรรดาข้าวของและบริการตลอดจนความปลอดภัยจะได้รับก็ย่อม ลดน้อยลง การควบคุมทางสังคมด้วยการลดปริมาณข้าวของและบริการแก่ผู้ใด จึงเท่ากับ ว่าเป็นการลงโทษแก่ผู้นั้น เป็นการควบคุมทางสังคมในด้านเศรษฐกิจ ส่วนการควบคุมที่ เกี่ยวกับจิตใจนั้นได้แก่การใช้สื่อระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่นการพูดจาหักทลายกัน การต้อนรับ เมื่อเข้ากลุ่มเป็นวิธีการเพื่อการยกย่อง การไม่คบค้าสมาคมด้วยเป็นวิธีการเพื่อการลงโทษ อาจจะเป็นการแสดงกิริยาการธรรมดา ๆ ก็ได้ เช่น แทนที่จะชมหัวด้วย กลับทำเฉยเสีย วิธี การทั้งหลายเหล่านี้เป็นการควบคุมทางสังคม เพื่อให้บุคคลทำตนให้สอดคล้องกับปทัสถาน ของสังคม

๔. พฤติกรรมของหมู่ชน

ความหมาย

พฤติกรรมของหมู่ชนเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง ที่พบเห็นได้เสมอในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงในสังคมจะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้คนจำนวนมากในสังคมนั้นมีปฏิกิริยาตอบสนองสถานการณ์ใหม่ ๆ เป็นปฏิกิริยาที่เป็นไปในลักษณะที่ไม่เหมือนเดิม พฤติกรรมของหมู่ชนเป็นทั้งสาเหตุและเป็นทั้งผลที่เกิดตามมาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตามปกติแล้วคนเราแต่ละคนย่อมมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับปทัสถานของสังคมที่ตนเป็นส่วนร่วมอยู่ด้วย แต่เมื่อมีผู้คนจำนวนมากเข้ามารวมกัน พฤติกรรมของแต่ละคนจะเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น ซึ่งจะเห็นได้ว่าในบางกรณีนั้นโดยลำพังผู้เดียวจะไม่ทำหรือไม่กล้าทำเช่นนั้น พฤติกรรมของหมู่ชนเป็นทั้งผลและเครื่องมือของการเปลี่ยนแปลง ในส่วนที่เป็นผลของการเปลี่ยนแปลง จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของหมู่ชนจะมีกันบ่อยครั้ง ในเมื่อบ้านเมืองหรือชุมชนตกอยู่ในภาวะคับขันหรือวุ่นวาย การมีพฤติกรรมไปตามปทัสถานปกติของสังคมหรือชุมชนนั้น ทำไปไม่ได้ ผลตามที่คาดหมายไว้ เมื่อปทัสถานที่ได้เคยเรียนรู้กันมาทำหน้าที่ให้แก่บุคคลหรือกลุ่มคนไม่ได้ สังคมนั้นก็จะวุ่นวาย เพราะผู้คนไม่ทำตามปทัสดาดังกล่าวนี้อีกต่อไป ในส่วนที่เป็นเครื่องมือของการเปลี่ยนแปลงนั้น พฤติกรรมของหมู่ชนจะเป็นวิธีการที่นำมาแก้ไขปัญหาที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ที่เคยพบเห็นร่วมกันมา พฤติกรรมของหมู่ชนเป็นหลายแบบ แบบที่พบเห็นได้บ่อย ๆ และเกิดขึ้นก่อน ได้แก่ ฝูงชนและมวลชน แบบที่ซับซ้อนและจัดให้มันกันอย่างเป็นแบบแผนได้แก่ การเคลื่อนไหวทางสังคมและมหาชน พฤติกรรมของหมู่ชนแบบต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับอารมณ์ของคนเราทั้งสิ้น ทุกแบบเป็นผลของการเปลี่ยนแปลง และในเวลาเดียวกันก็เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของหมู่ชนมีลักษณะแตกต่างกับพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเป็นไปตามปทัสถานของกลุ่ม คือ พฤติกรรมของบุคคลนั้นเกิดด้วยการเรียนรู้ แต่พฤติกรรมของหมู่ชนเกิดด้วยผู้ทำให้เกิดขึ้น

ฝูงชนและมวลชน

ฝูงชนตามความหมายในทางสังคมวิทยา เป็นการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งเข้ามาอยู่ร่วมกันในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง และผู้คนเหล่านั้นมีการกระทำต่อกัน มีความสนใจอย่างเดียวกัน และมีอารมณ์ร่วมกัน การที่ผู้คนจำนวนหนึ่งยื่นคอยสัญญาณไฟแดงให้รถหยุดเพื่อจะข้ามถนน ไม่ใช่ฝูงชนตามนัยสังคมวิทยา การที่ผู้คนไปยืนออกันอยู่นั้นเป็นด้วยเหตุบังเอิญเท่านั้นเอง แต่ถ้าเป็นกรณีต่อไปนี้ คือไฟเกิดชุลกชลักไม่เปลี่ยนสัญญาณขึ้นมา ผู้คนก็จะหันหน้าเข้าพูดจากัน หรือว่ามีใครคนหนึ่งรอไม่ไหว ก้าวข้ามถนนไปทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีไฟสัญญาณให้รถหยุด รถจึงชนเอาผู้ชนเข้า ผู้คนอื่น ๆ บริเวณนั้นก็จะกลายเป็นฝูงชนทันที คือเป็นกลุ่มคนที่มีการกระทำต่อกันทางสังคมแต่ละคนมีอารมณ์ร่วมกับคนอื่น ๆ และมีความสนใจอย่างเดียวกัน

ฝูงชนมิได้มีลักษณะเป็นแบบเดียวกัน คือมีอยู่หลายแบบ แต่ละแบบต่างก็มีลักษณะโดยเฉพาะ ซึ่งมีความสำคัญตามนัยสังคมวิทยา กรณีคนข้ามถนนถูกรถชน คนอื่น ๆ ที่อยู่บริเวณนั้นพากันมุงดูเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นฝูงชนประเภทหนึ่ง เรียกได้ว่าเป็นฝูงชนที่เกิดขึ้นด้วยเหตุบังเอิญ ฝูงชนอีกแบบหนึ่งได้แก่บรรดาผู้ที่เข้าชมการแข่งขันต่าง ๆ ต่างคนต่างมีเสรีที่จะส่งเสียงตะโกนสนับสนุนฝ่ายใดก็ได้ที่ตนพอใจ แต่ทั้งนี้ก็ต้องอยู่ในแบบแผนของสังคมส่วนใหญ่ ฝูงชนประเภทนี้อาจจะไม่ใช่ว่าเพื่อการแสดงออกทางอารมณ์ คือเพื่อความเพลิดเพลินและปล่อยอารมณ์ได้ตามสบายใจ แต่อาจเป็นการที่ผู้ใดจัดให้มีขึ้นเพื่อหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สมัยหนึ่งทางการจัดให้มีการส่งเสียงโห่ร้อง เป็นการต้อนรับท่านผู้นำด้วยความยินดี ฝูงชนแบบนี้อาจจะเปลี่ยนไปเป็นแบบที่สามที่จะกล่าวถึงต่อไปได้โดยง่าย เพราะว่าการแสดงความคิดเห็นคือจิตใจนั้น อาจก่อให้เกิดการกระทำอย่างใดต่อไปได้อีก ฝูงชนที่มีการกระทำอาจเรียกได้ว่าเป็นแบบก้าวร้าว ฝูงชนแบบนี้มีลักษณะไปในทางที่จะก่อเหตุร้าย หรือทำความเสียหายให้แก่ผู้อื่น และเป็นไปในลักษณะที่ไม่ยึดถือปฏิบัติตามปทัสถานทางสังคมของสังคมส่วนใหญ่ ฝูงชนแบบนี้มีจุดสนใจหรือตั้งใจจ่อต่อบุคคลหรือสิ่งภายนอก ฝูงชนอีกแบบหนึ่งคือแบบที่สี่ ฝูงชนแบบนี้มีลักษณะแตกต่างกับแบบที่สาม โดยที่แต่ละคนมีความตั้งใจจ่อต่อสิ่งภายใน ได้แก่ความรู้สึกของตัวเอง โดยมากฝูงชนแบบนี้เกิดขึ้นในพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา และถ้าหากว่าฝูงชนแบบนี้เกิดมีอยู่ต่อไปชั่วระยะเวลานาน ๆ เข้าและมี

การแพร่ระบาดทางอารมณ์ไปยังบุคคลอื่นกว้างขวางออกไป ก็จะกลายเป็นการตื่นหรือเห่อที่จะแสดงหรือเป็นอย่างนั้น

มวลชนเป็นการรวมกันของผู้คนซึ่งไม่รู้จักกัน และมีพื้นฐานแตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นทางสังคมทางเศรษฐกิจหรือทางการเมือง ผู้คนเหล่านั้นมาเกี่ยวข้องกับกันด้วยความสนใจร่วมกันมากกว่าอย่างอื่น ในสังคมขนาดใหญ่มาก กลุ่มปฐมภูมิมีความสำคัญน้อยลง ความผูกพันที่สมาชิกมีต่อกัน และการปฏิบัติตามปทัสถานของกลุ่มปฐมภูมิลดหย่อนลง แต่กลุ่มมวลชนกลับมีความสำคัญมากขึ้น ทั้งนี้เป็นด้วยอิทธิพลของสื่อสารการถ่ายทอดแนวความคิดไปสู่ผู้คน ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ เป็นต้น สิ่งต่างๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดนั้น มิใช่เฉพาะเพื่อการพักผ่อนหรือนันทนาการเท่านั้น ยังเกี่ยวกับสิ่งอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวกับข้อความเพื่อเผยแพร่ความรู้ หรือแนวความคิด หรืออื่น ๆ ในประเทศซึ่งมีการปกครองแบบเผด็จการ เช่นคอมมิวนิสต์ เป็นต้น รัฐบาลพยายามทำลายอิทธิพลของกลุ่มปฐมภูมิ โดยเฉพาะครอบครัวให้ลดน้อยลง ด้วยการส่งเสริมหรือสนับสนุนมวลชนให้เป็นไปในลักษณะที่รัฐบาลต้องการ มวลชนต่างกับฝูงชนในกรณีฝูงชนนั้นปฏิกิริยาของผู้คนมีต่อความตื่นตื่นของผู้อื่น ส่วนในกรณีมวลชน ปฏิกิริยาของผู้คนมีต่อสิ่งเร้าร่วมกัน พฤติกรรมมวลชนที่พบเห็นอยู่เสมอ ได้แก่ เช่น การตื่นภัย ได้แก่ภัยจากไฟไหม้ ภัยจากสงคราม เป็นต้น พฤติกรรมมวลชนอย่างอื่นได้แก่ เช่น สมัยนิยม และการเห่อเป็นพัก ๆ เป็นต้นว่า การแต่งกาย ทรงผม กีฬาบางชนิด จำนวนภาษาพูดบางอย่าง

มหาชนและการเคลื่อนไหวทางสังคม

มหาชนเป็นการที่ผู้คนมีอารมณ์ร่วมกันที่เป็นปฏิกิริยาต่อประเด็นขัดแย้ง ซึ่งประเด็นขัดแย้งที่ผู้คนเหล่านั้นมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ประเด็นขัดแย้งนั้นมีลักษณะรุนแรงกว่าการไม่เห็นด้วยตามธรรมดา แต่ว่าเป็นประเด็นซึ่งผู้คนรู้สึกว่าเป็นสิทธิและพันธะของตนที่เห็นด้วยกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยตัวของมันเองมหาชนจึงประกอบด้วยส่วนทั้งสองที่แตกต่างกัน และจะต้องใช้วิธีการถกเถียงหรืออภิปรายกันเพื่อให้ยุติลงได้ ด้วยความมีความคิดเห็นคล้อยจองกันไปในแนวเดียวกันได้ ตัวอย่างเช่น จะเลือกตั้งหรือจะคัดเลือกตั้ง มีสภาเดียวดี หรือมีสองสภาดี มีการสอบเข้ามหาวิทยาลัยดี หรือเปิดรับโดยไม่ต้องการสอบคัดเลือกดี ฯลฯ ประเด็น

ที่ผูกพันมาดลเกลี้ยงอภิปรายกันนั้นบางทีขอบเขตกว้างขวาง เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับผู้คนในหลายประเทศ เช่นปัญหาเกี่ยวกับประชากร ปัญหาสันติภาพ ปัญหาการใช้อาวุธปรมาณู ฯลฯ เรื่องเหล่านี้ผู้คนในหลายประเทศมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นประเด็นขัดแย้งที่ยังตกลงกันไม่ได้ ประเด็นบางอย่างเป็นเรื่องภายในประเทศหรือในท้องถิ่น เช่น จะเพิ่มภาษีอากรหรือไม่เพิ่ม จะขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศหรือจะพึ่งตัวเอง จะยุบสภาผู้แทนหรือไม่ยุบ ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น

มวลชนขึ้นอยู่กับการโฆษณา แรก ๆ นั้นการโฆษณาเป็นวิธีการเพื่อเผยแพร่ข้อความต่าง ๆ ให้ทราบทั่วกัน ต่อมาภายหลังวิธีการได้เปลี่ยนไป ก็กลายเป็นโฆษณาชวนเชื่อ ข้อความที่ชวนให้เชื่อนั้นเป็นจริงก็จริง เป็นความเท็จก็จริง การศึกษาเกี่ยวกับการโฆษณาชวนเชื่อมีลักษณะแตกต่างกัน คือว่าการศึกษานั้นก่อให้เกิดและดำรงมหาชนไว้ ส่วนการโฆษณาชวนเชื่อมีแนวโน้มที่จะทำลายมหาชน

การโฆษณาชวนเชื่อเป็นการพยายามที่จะให้มโนทัศน์หรือทัศนคติแก่ผู้อื่น เพื่อให้ผู้นั้นมีความรู้สึกหรือแนวความคิดตามอย่างหรือเป็นไปในแนวเดียวกันกับของผู้โฆษณาชวนเชื่อ ดังนั้นจึงมีวิธีการต่าง ๆ ที่นำมาใช้เพื่อให้มโนทัศน์หรือทัศนคติของผู้อื่น วิธีการหนึ่งคือการเรียกร้องความสนใจ การเรียกร้องความสนใจตั้งแต่การเขียนรูปประยาธต์ลวดจนถึงการเขียนข่าวต้นเต็นครีกโครมลงหนังสือพิมพ์ วิธีการโฆษณาชวนเชื่ออีกวิธีหนึ่งคือการอ้างอิงด้วยการเอาเรื่องที่ต้องการให้เชื่อไปเกี่ยวข้องกับคุณธรรมหรือสัญลักษณ์ของสังคมส่วนใหญ่ การโฆษณาชวนเชื่อขึ้นในบางกรณีต้องอาศัยความจริงเสีย แต่ก็ใช่ว่าจะเป็นวิธีการโฆษณาชวนเชื่ออีกวิธีหนึ่งวิธีการโฆษณาชวนเชื่อวิธีต่อไปที่ใช้ได้ผลมาก คือการทำให้ประชาชนเกิดจิตกังวลหรือวิตกกเกี่ยวกับสุขภาพ เกี่ยวกับความรู้สึก หรือเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคม แล้วกล่อยตามสิ่งชักชวนให้ทำ ดังเช่นการโฆษณาขายยาเสพติด ขยายาระดับกลั่นตัว เป็นต้น การโฆษณาชวนเชื่อขึ้นย่อมจะต้องอ้างหรือแสดงความแข็งแรงไปด้วย เช่นถ้าเป็นภาพยนตร์ก็อ้างว่ามีรายได้สูงเท่านั้นเท่านั้นเท่านั้นบาทแล้ว ถ้าเป็นหนังสือพิมพ์ก็อ้างว่ามีพิมพ์วันหนึ่ง ๆ มีจำนวนสูงมาก

ซึ่งสูงกว่าที่เป็นจริง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้นับเข้าใจผลว่ามีคุณค่าพจนตรึงหรืออ่านหนังสือพิมพ์รายวันฉบับนั้นกันมาก จำจะต้องไปดูหรือซื้อมาอ่านบ้าง มิฉะนั้นจะไม่เท่าเทียมผู้อื่น การโฆษณาชวนเชื่อจะไม่ได้ผลหากว่าการแข่งขันกันหลายพวก ดังนั้นจึงต้องหาทางตัดการแข่งขันของพวกอื่นออกไปเสีย เหลือแต่พวกเดียวทำการผูกขาด การโฆษณาชวนเชื่อจึงจะได้ผลดี การสอนแบบให้นักเรียนท่องจำจากตำราเรียนเล่มเดียว หรือที่ครูบอกให้จดแต่อย่างเดียว แบบนี้เท่ากับเป็นวิธีการโฆษณาชวนเชื่อ เพราะไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับทราบความคิดเห็นของผู้อื่นได้บ้างเสียเลย

การเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นพฤติกรรมของหมู่ชน ซึ่งมีลักษณะไปในการที่จะจัดตั้งระเบียบแบบแผนใหม่ขึ้นแทนของเดิม เป็นพฤติกรรมที่ส่อไปในทางที่จะเปลี่ยนแปลงของสังคมเสียใหม่ พฤติกรรมของหมู่ชนแบบนี้จะต้องมีการเตรียมการจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นแบบแผน และดำเนินไปเป็นขั้น ๆ ตามลำดับ ดังนี้คือ การทำให้เกิดความยุ่งยากขึ้นก่อนในสังคม ต่อจากนั้นก็จะมีกรรวมกำลังกันหรือผนึกกำลังเข้าด้วยกันในหมู่พวกที่มีแนวความคิดอย่างเดียวกัน ขึ้นต่อมาก็จะมีการกำหนดความตกลงใจแน่วแน่ลงไปว่าจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ ต่อจากนั้นก็หาเหตุผลมาสนับสนุนว่าการกระทำอย่างนั้นจะเป็นผลดีอย่างไรบ้าง ในที่สุดท้ายก็ถือการปฏิบัติไปตามยุทธวิธีเพื่อให้สำเร็จผลตามที่กำหนดไว้

การเคลื่อนไหวทางสังคมในบางกรณีต้องการเพียงแต่ให้มีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างโดยยึดถือหลักพื้นฐานเดิมไว้ ซึ่งมีลักษณะเป็นการปฏิรูป บางกรณีต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงโดยเลิกพื้นฐานเดิมเสียทั้งหมด กรณีเช่นนี้เรียกว่าการปฏิวัติ การปฏิรูปจึงเป็นวิธีการที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่ทำหน้าที่สถาบันต่าง ๆ มากกว่าการปฏิวัติ การปฏิวัตินั้นหน่วยงานที่ทำหน้าที่สถาบันทั้งหลายมักไม่เห็นด้วย แต่ถูกบังคับให้สนับสนุน สังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมไม่ต้องการทำลายบางส่วนที่ประกอบเข้าเป็นสังคมส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงมีการกดดันผู้คนที่มีความคิดไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของสังคมนั้น เป็นต้นว่าใน

ประเทศไทย ห้ามรับบุคคลที่มีแนวความคิดโน้มเอียงไปทางลัทธิคอมมิวนิสต์ เข้าทำงานบางตำแหน่ง ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของผู้อื่น เช่น เป็นข้าราชการและเป็นครู เป็นต้น

ประเทศเยอรมนีภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เป็นตัวอย่างให้เห็นได้เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคม กรณียุ่งยากที่เกิดขึ้นภายในประเทศอันเป็นผลของการพ่ายแพ้ในการสงคราม ทำให้เกิดพรรคการเมืองคณะนาซีขึ้นในประเทศนั้น ในการเรียกร้องขอความเห็นใจและสนับสนุนจากมหาชนทั่วไปนั้น ผู้นำที่จะให้มีการเคลื่อนไหวทางสังคมจะต้องสร้างอุดมการณ์หรืออุดมคติขึ้น เกี่ยวกับสิ่งใหม่ ๆ หรือแนวความคิดที่ต้องการความสนับสนุน อุดมการณ์ดังกล่าวนี้ย่อมประกอบด้วยคำสอนและความเชื่อตามแนวความคิดใหม่ ในกรณีประเทศเยอรมนีสมัยนั้นก็คือลัทธินาซีของพรรคการเมืองคณะนาซี พรรคการเมืองคณะนาซีเริ่มดำเนินงานด้วยการให้สัญญาแก่ผู้คนทั้งหลายว่าจะทำให้ประเทศของตนรุ่งเรืองขึ้น ไม่เพียงแต่เป็นประเทศมหาอำนาจเท่านั้น แต่จะให้ประเทศมหาอำนาจชั้นนำของโลกด้วย ขบวนการนี้ได้เผยแพร่คำสั่งสอนตามแนวความคิดของลัทธินาซีให้กว้างขวางออกไป เมื่อได้รับเสียงสนับสนุนมากแล้ว พรรคการเมืองนี้ก็เข้าเป็นรัฐบาล และกำหนดนโยบายแน่นอนลงไปด้วยการบอกเลิกสนธิสัญญาแวร์ซายส์ ด้วยเหตุผลว่าไม่ให้ความเป็นธรรมแก่เยอรมนี รัฐบาลของพรรคนาซีได้ดำเนินการต่อไปจนเยอรมนีเป็นประเทศมหาอำนาจยิ่งใหญ่ขึ้นได้อีกครั้งหนึ่ง

ในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดลำดับชั้นทางสังคมนั้น บางทีการเคลื่อนไหวทางสังคมมีส่วนเกี่ยวข้องไปถึงด้วย คือการเคลื่อนไหวทางสังคมช่วยให้คนบางคนได้เลื่อนสถานภาพของตน หรือมีผู้คนในระดับผู้นำขึ้นในสังคมนั้น เป็นต้นว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมในด้านการเมือง เป็นผลให้บุคคลหลายฝ่ายหลายคนในพรรคการเมืองได้รับตำแหน่งสูง ๆ ในหน่วยงานของรัฐบาล คนที่มีตำแหน่งหรือสถานภาพในระดับต่ำหรือระดับปานกลางอาจจะได้เลื่อนตำแหน่งหรือสถานภาพสูงขึ้นมากในสังคมนั้นด้วยการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่นการปฏิวัติ เป็นต้น ในทำนองเดียวกันการปฏิวัติก็ทำให้สถานภาพของคนหลายคนลดต่ำลงได้เหมือนกัน

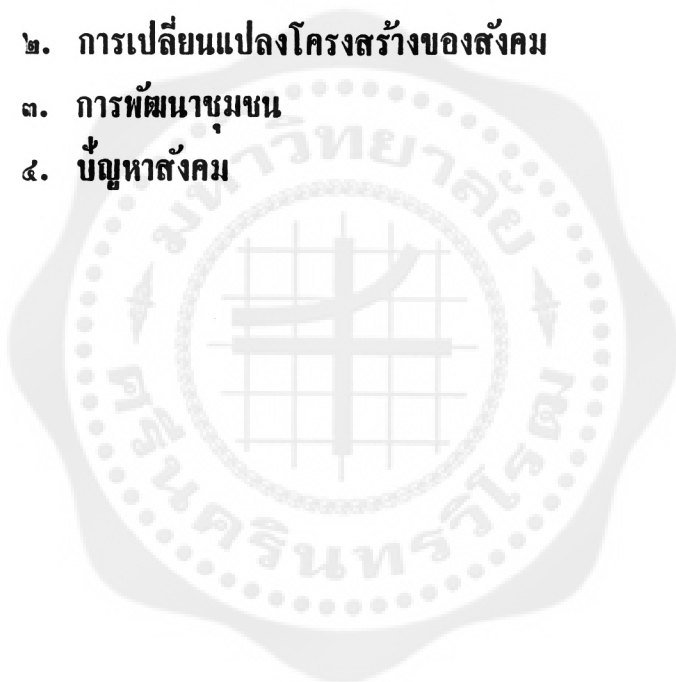
ผู้คนที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นระยะเวลานาน ๆ มักจะมีทัศนคติไปในแนวเดียวกันต่อสถานภาพและบทบาทของพวกเขา พวกเขามีลักษณะอย่างหนึ่ง คือสร้างภาพขึ้นในสมองของตนว่าผู้อื่นที่มีใช้พวกเขากับตนนั้น มีลักษณะอย่างหนึ่งที่ผิดแปลกไปจึงตั้งฉายาพวกอื่นตามความเข้าใจของตน เช่น ชาวเมืองหลวงนิยมให้ฉายาคนต่างจังหวัดว่าอย่างนั้นอย่างนี้ หรือเรียกคนต่างชาติว่าอย่างนั้นอย่างนี้ โดยถือว่าเป็นคนกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มอย่างนั้น เมื่อพบปะผู้คนเหล่านั้นแม้เพียงคนเดียวก็จะปฏิบัติต่อผู้นั้นเหมือนกับปฏิบัติต่อพวกนั้นทั้งกลุ่ม ไม่ใช่ปฏิบัติต่อบุคคลเป็นรายบุคคล

ตอนที่สี่

การเปลี่ยนแปลงในสังคมมนุษย์

๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม
๒. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม
๓. การพัฒนาชุมชน
๔. ปัญหาสังคม

๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ความหมาย

สังคมมนุษย์แต่ละแห่งและวัฒนธรรมแต่ละประเภท ไม่ว่าจะขี้นม้นอยู่กับประเพณีดั้งเดิมเพียงไรก็ตาม ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ หน่วยสังคมที่เล็กที่สุดของสังคมมนุษย์ได้แก่คนเราเองก็ย่อมมีการเกิด การเจริญเติบโต การแก่ชรา และการตาย เป็นเช่นนั้นทั่วทุกคน เมื่อผู้คนรุ่นหนึ่งหมดไป ผู้คนรุ่นใหม่ก็จะเติบโตขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นต่อไป หน่วยเล็กที่สุดของวัฒนธรรมซึ่งได้แก่ลักษณะการและกระสวนพฤติกรรมของคนเรา แม้ว่าจะมั่นคงยังยืนกว่าผู้คนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์แต่ละแห่ง เพราะมีการถ่ายทอดปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่ก็ยังต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปได้เช่นเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์เป็นปรากฏการณ์ที่ไม่มีผู้ใดทำให้เกิดขึ้นก่อนกำหนด หรือหนึ่งเห็นเขาไว้อย่างไม่ให้เป็นที่แน่นอนได้ การเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์นั้นจะเห็น ได้ว่ามีทั้งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยนัยกว้าง ๆ หมายถึงการที่ผู้คนจำนวนมากเข้าร่วมในกิจการต่าง ๆ ซึ่ง เป็นกิจการที่ผู้คนรุ่นพ่อแม่ของคนเหล่านั้นไม่รู้จักหรือไม่เคยทำกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึงไปถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำงาน การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว วิถีอบรมสั่งสอน และเลี้ยงดูเด็ก และอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีลักษณะแตกต่างกับการเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่เรื่อย ๆ วิถีความ เป็นอยู่ของผู้คนก็เปลี่ยนไปจากเดิม แต่ว่าค่อยเป็นค่อยไป ไม่ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน เท่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นจะเห็นได้ว่ามีเปลี่ยนแปลงใน ด้านโครงสร้างของสังคม เป็นต้นว่า ขนาดของสังคม และส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคม ได้แก่นักงานต่าง ๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลงหรือมีการจัดระเบียบกันใหม่ เมื่อการเปลี่ยนแปลง

ทางสังคมเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์แห่งใด บทบาทและสถานภาพของผู้คนในสังคมมนุษย์แห่งนั้น จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อย่างน้อยก็ชั่วระยะหนึ่ง

สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นปัจจัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่ เทคโนโลยีหรือ ประชุกตการ เศรษฐกิจ อุดมคติ และศาสนา เมื่อสิ่งเหล่านี้อย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่าง เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในสังคมใด ย่อมเป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมเกิดขึ้นในสังคมนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้น มิได้มาจากสาเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดแต่เพียงสาเหตุเดียว แต่มารจากสาเหตุหลาย ๆ อย่างประกอบกัน ดังนั้นทฤษฎีที่นำมาอธิบายเรื่องของการเปลี่ยนแปลง ทางสังคม จึงมิได้มีเพียงทฤษฎีเดียวเท่านั้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องต่อ ๆ กันมาให้เรา ทราบได้เป็นประวัติของสังคมมนุษย์แต่ละแห่งหรือบางแห่งที่เกี่ยวข้องกัน เป็นเรื่องของการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม นักประวัติศาสตร์พวกหนึ่งเข้าใจว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตย่อม จะอุบัติซ้ำได้อีก นักประวัติศาสตร์อีกพวกหนึ่งเข้าใจว่าเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นแล้ว ย่อมจะไม่เกิด ซ้ำขึ้นได้อีก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่นั้นแม้ว่าโดยผิวเผินจะเห็นว่าคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ทำนอง เดียวกันนั้นที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต แต่ความจริงแล้วเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ จะมีลักษณะที่ผิด แปรไปจากเหตุการณ์ในอดีต นักสังคมวิทยานำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมเกี่ยวกับการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยทฤษฎีทั้งสองนี้ด้วยเหมือนกัน

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง

สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้ภายใต้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม การ ดำรงชีวิตของคนเราย่อมต้องอาศัยธรรมชาติ เป็นต้นว่า ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำฝน แสง แดด และบรรยากาศ ภายใต้สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติดังกล่าวนี้ คนเราสร้างวัฒนธรรมขึ้น มา และใช้วัฒนธรรมนั้นดัดแปลงสิ่งธรรมชาติให้เป็นประโยชน์แก่คนเราได้มากที่สุดเท่าที่จะทำ ได้ ภาพของการเปลี่ยนแปลงในสังคมมนุษย์แต่ละแห่ง นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ ได้แก่การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงทางด้านชีวภาพแล้ว ยังมีการ เปลี่ยนแปลงด้วยสิ่งที่เป็วัฒนธรรมของมนุษย์ และวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงได้อย่างมากมาคือเทคโนโลยีหรือประชุกตการ

คนเราสร้างสังคมของพวกตนขึ้นมาและได้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติดังกล่าวมาแล้ว สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลไม่น้อยต่อสภาพความเป็นอยู่ของผู้คน ที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในภูมิภาคที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์แบบหนึ่ง ให้เห็นได้ว่าแตกต่างกับผู้คนที่อยู่ในภูมิภาคทางภูมิศาสตร์อีกแบบหนึ่ง แต่คนเราก็สามารถใช้ความรู้อันได้แก่เทคโนโลยีหรือประยุกต์การเข้าดัดแปลงธรรมชาติที่ไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตให้อยู่อย่างเป็นสุขได้ ได้แก่บริเวณซึ่งเคยเป็นทะเลทรายมีแต่ความแห้งแล้งและ ไม่มีพืชพรรณต่าง ๆ ซึ่งเป็นสภาพไม่เหมาะสมที่มนุษย์จะเข้าไปตั้งหลักแหล่ง อยู่ในบริเวณดังกล่าวนี้ แต่ก็มีผู้คนบางพวกใช้ความสามารถของพวกตน ที่สั่งสมต่อ ๆ กันมาและรับเอามาจากพวกอื่นด้วย เข้าไปดัดแปลงธรรมชาติที่ไม่เหมาะสมดังกล่าวนี้ ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตของพวกตนได้อย่างผาสุก ความแห้งแล้งได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น พืชพรรณต่าง ๆ ได้รับการเพาะปลูกให้เติบโตขึ้นได้

สิ่งมีชีวิตบางอย่างเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจของผู้คนบางพวก เช่น ชาวนาไทยใช้วัวควายในการทำนา หากว่าวัวควายถูกฆ่าหรือตายลงเป็นจำนวนมาก ๆ การทำนาก็จะเดือดร้อนในยามสงครามผู้คน แต่ละพวกต่าง ก็พยายามทำลาย พื้นฐานทางชีวภาพเกี่ยวกับการเศรษฐกิจของฝ่ายที่เป็นศัตรู เพื่อให้ฝ่ายนั้นหมดหนทางที่จะสู้รบต่อไปได้ ในยามสงบผู้คนแต่ละพวกต่างก็พยายามที่จะหาทางเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ ในบางส่วนของโลกผู้ซึ่งชิงกันเข้าครอบครองบริเวณที่เป็นแหล่งอาหาร ซึ่งจะให้ประโยชน์ในการเลี้ยงดูสังคมได้ และที่ช่วงชิงกับสัตว์ก็มี เช่นในอินเดียเป็นต้น ในประเทศนั้นผู้คนทรมานตายด้วยความอดอยากมีอยู่ทุกวัน บางคราวถึงซึ่งมีอยู่มากมายในประเทศนั้น เพราะว่าเป้นสัตว์ ที่พึงให้การเคารพ บูชาตามความเชื่อของศาสนา พวกเข้เข้าไปซื้อแย่งผักผลไม้ในตลาด วัวซึ่งไม่มีใครดูแลเลี้ยงดูจำนวนหลายสิบล้านเดินเฟ่นพ่นอยู่ตามถนนในเมืองและบริเวณนอกเมือง บางส่วนของเกาะชาวในอินโดนีเซียหนูเป็นฝูง ๆ พวกเข้เก็บกินเมล็ดข้าวที่ขานาหวานเพื่อเพาะปลูกเสียหมดสิ้น และพวกเข้กัดหัวมันเทศและหัวมันสำปะหลังที่ชาวไร่ปลูกไว้ ชาวนาและชาวไร่เหล่านั้นจึงพวกเข้จับหนูและสัตว์อื่นที่จะพองจะหาได้มาเป็นอาหารของพวกตน ในทุกส่วนของโลกมนุษย์ต้องแข่งขันกับแมลง รา และอิทธิพลอื่น ๆ ซึ่งพวกเข้มาทำลายพืชและสัตว์ที่มนุษย์ปลูกหรือเลี้ยงไว้

นอกจากนี้มนุษย์ยังจะต้องต่อสู้กับเชื้อโรคและไวรัสต่าง ๆ ซึ่งเป็นอันตรายต่อชีวิตของมนุษย์ การที่คนเราสามารถควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงสภาพทางชีวภาพดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมของมนุษย์

การใช้ความรู้ทางด้านประยุตการมาทำให้สังคมมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปนั้น มีมาแล้ว ในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของมนุษยชาติ ซึ่งจัดว่าเป็นการปฏิวัติทางสังคมที่สำคัญ เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นแล้วสองครั้ง คือการปฏิวัติทางเกษตรกรรม ซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณตะวันออกกลางเมื่อหลายพันมาแล้ว การปฏิวัติครั้งใหม่การเปลี่ยนแปลงลักษณะของสังคมมนุษย์ จากสังคมที่ผูกพันอยู่กับชีวิตด้วยการล่าสัตว์และหาอาหาร มาเป็นสังคมที่มีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ การปฏิวัติสังคมครั้งที่สองได้แก่การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ ซึ่งเพิ่งมาถึงเมื่อไม่ถึงสองร้อยปีมาแล้ว การปฏิวัติทางครั้งหลังนี้มีผลใหม่การใช้เครื่องจักรเครื่องยนต์ และการผลิตข้าวของต่าง ๆ ด้วยเครื่องจักรเครื่องยนต์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ทำให้ลักษณะของสังคมมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมากจากที่เคยเป็นอยู่เดิม

การเปลี่ยนแปลงทาง สังคมนั้นมี ลักษณะสลับซับซ้อน ดังนั้นจึงมีทางที่จะพิจารณาได้หลายแง่หลายมุม วิธีหนึ่งที่จะให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือพิจารณาในด้านประยุตการ ประยุตการทำให้สังคม เปลี่ยนแปลงไป ด้วยการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลให้คนเราต้องปรับตัวเสียใหม่ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น สิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงนั้นส่วนใหญ่จะเป็นไปในด้านวัตถุ การปรับตัวของคนเรานั้นบางที่จะต้องถึงกับมีการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมประเพณีและสถาบันต่าง ๆ เสียด้วยจึงจะดำรงชีวิตให้ได้เป็นสุขสบายกับสิ่งแวดล้อมใหม่ ประยุตการเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และวัฒนธรรมส่วนนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตั้งแต่วิธีการดำรงชีวิตของคนเรา ไปจนถึงวิถี การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ที่จริงแล้วประยุตการหรือเทคโนโลยียังมีอิทธิพลไปถึงจำนวนเด็กที่ครอบครัวจะมีด้วยซ้ำไป การปรับตัวที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงนี้รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลง ในด้านสถานภาพและบทบาทต่าง ๆ ของคนเราด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้น เมื่อเกิดขึ้นด้วยการริเริ่มของผู้คนในสังคมนั้นเองก็จะเป็นกระบวนการที่คาดหมายได้ว่า การเปลี่ยนแปลงจะมีลักษณะ เป็นอย่างไร การ

เปลี่ยนแปลงจะเริ่มขึ้นเมื่อมีการคิดสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาในสังคม หรือรับสิ่งใหม่นั้นมาจากผู้คน
พวกอื่น และผู้คนที่หลายตกลงรับสิ่งใหม่นั้น และรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างและเป็น
ส่วนหนึ่งของสถาบันของสังคม

ปฏิบัติและความไม่สอดคล้องกันของการเปลี่ยนแปลง

ไม่ว่าสังคมแห่งหนึ่งแห่งใดจะเปิดให้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้อย่างกว้างขวางเพียง
ใด แต่ภายในสังคมแห่งนั้นก็จะมีสิ่งที่ยึดขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงอยู่ด้วย
เสมอไป หน่วยงานทั้งหลายซึ่งทำหน้าที่สถาบันต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ผู้คนที่หลายสร้างขึ้นเพื่อผู้คน
เหล่านั้นเองดังนั้นจึงน่าจะให้มีการเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ได้ หากว่าหน่วยงานเหล่านั้นทำหน้าที่
ได้ไม่เพียงพอหรือสมบูรณ์ตามมีคำหมายไว้ แต่กระนั้นก็ตามยังมีการขัดขวางหรือเป็นอุปสรรค
ต่อการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นเรื่องของผู้คนเหล่านั้นเอง ได้แก่ นิสัยของบุคคล ปทัสถานของกลุ่ม
และความสนใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะพึงได้

นิสัยของบุคคลย่อมเกิดได้ด้วยการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นนิสัยในด้านการกระทำ ใน
ด้านความคิดหรือในด้านความรู้สึกต่าง ๆ คนเราย่อมกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดหรือคิดหรือรู้สึก
ออกไปได้เองโดยอัตโนมัติโดยไม่ต้องมีการจงใจให้กระทำเช่นนั้น เช่น การว่ายน้ำ การพิมพ์ดีด
การอ่าน การคิดเลข การกลั้วตา การอดกลั้น การเลิกละทิ้งกตัญญู เหล่านี้เป็นต้น เมื่อมีการ
เรียนรู้และสร้างเป็นนิสัยคือปฏิบัติอย่างนั้นจนเคยชินแล้ว นิสัยนั้นจะรวมเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิก-
ภาพของแต่ละคน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทำให้ต้องเปลี่ยนนิสัยหรือความเคยชินที่เคยทำ
กันมาแต่เดิม คนเราจะต้องสร้างนิสัยอย่างใหม่ซึ่งเป็นเรื่องยุ่งยากไม่น้อยและต้องใช้เวลา ดังนั้น
คนเราจึงยอมไม่พอใจที่จะเปลี่ยนนิสัยบางอย่างของตน ปทัสถานของสังคมนั้นเป็นนิสัยของคน
ทั้งกลุ่ม ซึ่งนิสัยเช่นนั้นช่วยให้สมาชิกทั้งหลายแต่ละคนมีการกระทำต่อกันได้เหมือน ๆ กันหรือ
เป็นแบบเดียวกัน หากว่าปทัสถานของกลุ่มมีลักษณะเป็นปฏิบัติบ่งชี้ต่อการเปลี่ยนแปลงแล้ว
จะมีลักษณะรุนแรงยิ่งกว่านิสัยของบุคคลแต่ละคน และเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าด้วย เพราะว่า
การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเปลี่ยนนิสัยของคนหลายคน และนิสัยที่จะสร้างใหม่นั้นต้องการให้เป็น
ที่ตกลงรับของกลุ่มด้วย ส่วนความสนใจเกี่ยวกับผลประโยชน์นั้นหากว่าการเปลี่ยนแปลงทำ

ให้สิทธิบางอย่างหรือผลประโยชน์บางประเภทเสียไป ผู้คนก็จะไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง แต่จะกลับขัดขวางเสียด้วย เช่น การสร้างทางรถไฟทำให้การขนส่งทางรถยนต์เสียผลประโยชน์ เป็นธรรมดาผู้ที่เสียผลประโยชน์ย่อมขัดขวางหรือต้านทาน การที่ทางการบังคับให้ใช้เครื่องพิมพ์ดีดแบบใหม่ย่อมทำให้ผู้ค้าเครื่องพิมพ์ดีดแบบเก่าเสียผลประโยชน์ จึงมีการคัดค้านเช่นเดียวกัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับการไม่สอดคล้องกันของการเปลี่ยนแปลงนั้นมีได้ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมของผู้คนแต่ละพวกย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ บางส่วนเปลี่ยนแปลงไปในอัตราเร็วกว่าส่วนอื่น โดยปกติวัฒนธรรมในด้านวัตถุจะเปลี่ยนแปลงไปในอัตราเร็วกว่าวัฒนธรรมที่มีชีวิตวัตถุ จะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้เปลี่ยนแปลงไปได้ทันกัน การปรับตัวดังกล่าวนี้ต้องอาศัยเวลา หากว่าการเปลี่ยนแปลงของวัตถุและประยุดตการเป็นไปในอัตราเร็วมาก จนวัฒนธรรมที่มีชีวิตวัตถุ ได้แก่คุณธรรม ทศนคติและการจัดระเบียบทางสังคม เป็นต้น เปลี่ยนไปไม่ทันกัน ก็จะเกิดภาวะอย่างหนึ่งขึ้น เรียกว่า “การล้าหลังทางวัฒนธรรม” การล้าหลังทางวัฒนธรรมเป็นสาเหตุหนึ่งของความขัดข้องในการดำรงชีวิตตามปกติของผู้คน ซึ่งเรียกว่าปัญหาสังคม

๒. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร

สังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมประกอบด้วยกลุ่มคนจำนวนมากมาย กลุ่มคนเหล่านี้ทำหน้าที่คล้ายคลึงกันก็ แตกต่างกันไป ในแต่ละกลุ่มสมาชิกแต่ละคนต่างก็มีตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพและมีบทบาทที่จะต้องปฏิบัติไปตามสถานภาพของตน ความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งหรือสถานภาพทั้งหลายของบุคคลในแต่ละกลุ่ม และระหว่างกลุ่มทั้งหลายในสังคมแต่ละแห่ง แสดงให้ทราบถึง โครงสร้างหรือโครงรูปของสังคมแห่งนั้น เป็นต้นว่า ลักษณะของความสัมพันธ์ของบุคคลเป็นแบบใด มีวงจำกัดอยู่ในหมู่พวกของตน หรือเปิดโอกาสให้คนพวกอื่นเข้าไปร่วมด้วย ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนทั้งหลายเป็นอย่างไร อยู่ในระดับเดียวกัน หรือต่างระดับกัน ดังนี้ เป็นต้น

ส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ได้แก่บรรดาผู้คนทั้งหลายซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้น การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรย่อมมีผลไปถึงลักษณะโครงสร้างของสังคม การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับจำนวนคน ส่วนประกอบของประชากร และการแจกแจงหรือกระจายของประชากร เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้าน “ประชากรวิทยา” ประชากรของสังคมหนึ่งสังคมใดก็มีลักษณะทำนองเดียวกับบุคคลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประชากรนั้น คือมีทั้งศักยภาพทางด้านชีวภาพซึ่งหมายถึงโอกาสที่จะเพิ่มจำนวน และความเจริญพันธุ์หรืออัตราเกิดอย่างแท้จริง ศักยภาพนั้นย่อมขึ้นอยู่กับสุขภาพและพลานามัย ตลอดจนการได้รับการเลี้ยงดูในวัยทารก ส่วนความเจริญพันธุ์นั้นขึ้นอยู่กับศักยภาพและขึ้นอยู่กับปัจจัยอย่างอื่นอีกมาก เป็นต้นว่า สถานการณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ลักษณะของภูมิภานา และความมั่นคงทางสังคม และสถานการณ์ทางส่วนบุคคลเช่น ระดับเศรษฐกิจและสังคม การศึกษา ศาสนา และ การสมรส เป็นต้น

ในสังคมบางแห่ง หญิงมีสามีจะต้องพยายามให้ลูกจึงจะได้ชื่อว่าทำหน้าที่ของภรรยาที่ดี แต่ในสังคมส่วนมากนั้นการสมรสเป็นสิ่งที่จำเป็นเบื้องต้นของการที่จะให้เด็กต่อไป และการสมรสเป็นสิ่งที่กำหนดความเจริญพันธุ์ของสังคม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเจริญพันธุ์นี้ นักวิชา

การเกี่ยวกับประชากรหรือที่เรียกว่านักประชากรวิทยา ได้สรุปความคิดเห็นเป็นข้อยุติไว้ดังนี้

- ความเจริญพันธุ์ของประเทศที่ด้อยพัฒนาทางด้านประยุตการหรือเทคโนโลยี จะมีอัตราสูงกว่าของประเทศที่มีพัฒนาการทางด้านนี้
- ความเจริญพันธุ์ในระยะเวลาที่เศรษฐกิจรุ่งเรืองและระยะเวลาที่มีเสถียรภาพทางสังคม จะมีอัตราสูงกว่าในระยะเวลาที่เศรษฐกิจตกต่ำหรือระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทางสังคม
- ความเจริญพันธุ์ในชุมชนที่เป็นชนบทจะมีอัตราสูงกว่าในชุมชนที่เป็นเมือง และในเมืองเล็กจะมีอัตราสูงกว่าในเมืองใหญ่
- ความเจริญพันธุ์จะมีอัตราสูงที่สุดในหมู่ผู้คนที่ มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและทางสังคมในระดับต่ำที่สุด
- ความเจริญพันธุ์จะมีอัตราสูงที่สุดในหมู่ผู้คนที่ มีระดับการศึกษาต่ำที่สุด
- ความเจริญพันธุ์ของผู้นับถือคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิกจะมีอัตราสูงกว่าผู้นับถือศาสนาเดียวกันนิกายโปรเตสแตนท์ แลผู้นับถือคริสตศาสนานิกายโปรเตสแตนท์จะมีอัตราความเจริญพันธุ์สูงกว่าผู้นับถือศาสนาอื่น

ชีวิตของคนเรานั้นเริ่มขึ้นเมื่อได้กำเนิดและสิ้นสุดลงเมื่อตาย การที่ประชากรเพิ่มขึ้นจึงมิได้ขึ้นอยู่กับความเจริญพันธุ์อย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความเจริญพันธุ์และมฤตภาพประกอบกัน ทิศนคติต่อความเจริญพันธุ์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมส่วนบุคคล แต่ที่ทัศนคติต่อมฤตภาพนั้นโดยทั่ว ๆ ไปไม่เปลี่ยนแปลง บุคคลที่มีสุขภาพดีและมีพละอนามัยสมบูรณ์ ย่อมเห็นว่าชีวิตเป็นสิ่งมีค่ามากและโลกนี้น่าอยู่ และสังคมก็สนับสนุนในด้านพละอนามัยของประชาชน สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ผู้สร้างขึ้นเพื่อช่วยให้ชีวิตของคนเรายั่งยืนนานต่อไป เป็นที่ตกลงรับกันทั้งบุคคลและทั้งสังคมส่วนใหญ่ ในประเทศที่เจริญก้าวหน้าทางประยุตการ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะเวลาเร็วกว่าที่ผ่านมา พร้อม ๆ กับระดับความเป็นอยู่ของผู้คนที่สูงขึ้น ดำเนินไปพร้อมกับอัตราความเจริญพันธุ์ที่ลดลงและอัตรามฤตภาพที่ลดลงด้วยเช่นเดียวกัน ความเจริญทางการแพทย์และการสาธารณสุขทำให้อัตรามฤตภาพของผู้คนในประเทศที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจเหล่านั้นยิ่งลดลงไปอีก การที่อัตราความเจริญพันธุ์และอัตรามฤตภาพลดลง ทำให้การเพิ่มของประชากรลดต่ำลงในประเทศที่เรียกว่าเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม แต่กรณีกลับกัน ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์แผนใหม่และการ

สาธารณสุขที่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น แม้จะทำให้อัตราการตกภาพของประเทศที่ด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจลดต่ำลง แต่อัตราความเจริญพันธุ์ของประเทศเหล่านี้ยังอยู่ในระดับสูงเช่นเดิม ตัวอย่างเช่นประเทศลัγκα หญิงที่อยู่ในวัยที่อาจมีสามีได้ แต่ยังเป็นโสด มีเพียงร้อยละ ๓ เท่านั้น อัตราความเจริญพันธุ์ในประเทศนั้นจึงสูงมาก ความเจริญก้าวหน้าทางด้านสาธารณสุขทำให้ลดจำนวนผู้คนที่เจ็บป่วยล้มตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บที่สำคัญ เช่น มาเลเรีย ลงได้เป็นจำนวนมาก แต่กลับเพิ่มจำนวนผู้ทรุดตายเป็นอัมพาตไม่รู้หนังสือและอดอยากหิวโหยมากขึ้น

การเพิ่มของประชากรเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร ยังมี การเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่นอีก คือในด้านส่วนประกอบของประชากร ได้แก่ เพศ อายุ และเชื้อชาติ อัตราเพศและอัตราอายุมีผลโดยทางอ้อมต่อการเพิ่มของประชากร อัตราส่วนของเชื้อชาติและชาติพันธุ์ภายในสังคมหนึ่ง ๆ ก็มีผลให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างของสังคมนั้นได้เหมือนกัน อัตราเพศหมายถึงอัตราส่วนของชายและหญิง แสดงให้ทราบในลักษณะ จำนวนของชายต่อหญิง ๑๐๐ คน ถ้าอัตราส่วนเท่ากับ ๑๐๐ หมายความว่าคนทั้งสองเพศในสังคมนี้มีจำนวนเท่ากัน หากว่าตัวเลขมากกว่า ๑๐๐ แสดงว่าชายมากกว่าหญิง ถ้าตัวเลขต่ำกว่า ๑๐๐ หมายความว่าชายน้อยกว่าหญิง อัตราความเจริญพันธุ์จะสูงที่สุดเมื่ออัตราเพศอยู่ราว ๆ ๑๐๐ ประเทศไทยมีอัตราเพศราว ๆ นี้ ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยว่าการเพิ่มของประชากรของประเทศไทย จะอยู่ในระดับสูงมาก การเปลี่ยนแปลงไปจากอัตราดังกล่าวนี้แสดงว่ามีการเปลี่ยนแปลงในด้าน อัตราความเจริญพันธุ์ ในสังคมบางแห่งเปลี่ยนแปลงอัตราเพศด้วยการนำทารกที่เป็นหญิงเสีย ในบางสังคมอัตราเพศเปลี่ยนแปลงไปด้วยผลของการสงคราม ผู้ชายเสียชีวิตเป็นจำนวนมากในการสู้รบ อัตราเพศจึงเปลี่ยนไป ในประเทศสหภาพโซเวียตตามรายงานสำมะโนประชากรปี พ.ศ. ๒๕๐๒ มีหญิงมากกว่าชายกว่า ๒๐ ล้านคน หญิงชาวรัสเซียจึงต้องหันไปทำงานซึ่งแต่ก่อน เป็นงานของชาย และโดยวัฒนธรรมของรัสเซียมีครอบครัวแบบพ่อเดี่ยวแม่เดี่ยว หญิงจำนวนมากจึงไม่อาจทำหน้าที่ของหญิงในด้านการมีลูกและการเลี้ยงดูลูกได้ หากว่าในสังคมใด อัตราส่วนของเพศเป็นเช่นนั้นเรื่อย ๆ ไป คือหญิงมากกว่าชาย นาน ๆ เข้าระบบครอบครัวของ สังคมนั้นอาจจะเปลี่ยนจากแบบพ่อเดี่ยวแม่เดี่ยวเป็นแบบพ่อเดี่ยวแม่หลายคนก็ได้

นอกจากการเปลี่ยนแปลงในด้านขนาดและส่วนประกอบของประชากรแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการแจกแจงหรือการกระจายของประชากร ภายในอาณาเขตของประเทศหนึ่ง ๆ ผู้คนอาจจะโยกย้ายจากภูมิภาคหนึ่งไปตั้งหลักแหล่งใหม่อยู่ในภูมิภาคอื่น จากบริเวณที่

เป็นชนบทเข้าไปอยู่ในบริเวณที่เป็นเมือง จากบริเวณที่ผู้คนเบาบางเข้าไปอยู่ในบริเวณที่ผู้คนหนาแน่น นอกจากนี้ยังมีกรณีของคนในประเทศหนึ่งอพยพออกจากประเทศของตน เข้าไปอยู่ในประเทศอื่น การโยกย้ายของผู้คนดังกล่าวเป็นการหนีภัยหรือความเดือดร้อน เพื่อไปหาที่อยู่ใหม่ในบริเวณที่ให้ความสุขและความสะดวกสบายได้มากกว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมมีส่วนกระทบกระเทือนถึงโครงสร้างของสังคมที่เกี่ยวข้องกันนั้น

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสถานภาพ

หน่วยงานทั้งหลายซึ่งทำหน้าที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมแต่ละแห่ง ย่อมประกอบด้วยตำแหน่งหรือสถานภาพต่าง ๆ ตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นสิ่งที่กำหนดลักษณะโครงสร้างของหน่วยงานหนึ่งว่าแตกต่างกับหน่วยงานอื่นอย่างไรบ้าง สามเณรภิกษุ นักบวชและฆราวาส ผู้จัดการและเสมียนพนักงาน ผู้ให้กู้และผู้กู้ กษัตริย์และราษฎร นายและบ่าว ครูและนักเรียน ฯลฯ เหล่านี้เป็นตำแหน่งในหน่วยงานหนึ่ง ๆ ซึ่งทำหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น กรอบครัว วัด บริษัทธุรกิจ ธนาคาร และรัฐบาล เป็นต้น เมื่อหน่วยงานเหล่านี้เปลี่ยนรูปไปตำแหน่งหรือสถานภาพบางอย่างอาจจะเลิกไป มีตำแหน่งหรือสถานภาพอย่างอื่นตั้งขึ้นแทน ความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งหรือสถานภาพต่าง ๆ ก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพที่สำคัญ ๆ เกิดขึ้นด้วยการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งอาจจะเป็นการปฏิรูปหรือการปฏิวัติก็ได้ ต่อจากนั้นสถานภาพใหม่ก็จะเข้ารูปเข้ารอย โดยมีกฎหมายรับรองและเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจารีตและขนบธรรมเนียมของสังคมนั้นไป ตัวอย่างเช่น การเคลื่อนไหวทางสังคมเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิของหญิงใหม่ได้เท่าเทียมกับชายในการทำงาน และการได้รับค่าตอบแทน เป็นผลต่อมาให้มีการรับรองในเรื่องนี้ ดังที่ปรากฏในกฎบัตรสหประชาชาติ เป็นต้น การเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีลักษณะรุนแรงเป็นการปฏิวัติ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างใหญ่หลวงในด้านสถานภาพ ตัวอย่างที่เห็นได้คือการปฏิวัติในรัสเซีย การปลดปล่อยพวกทาสติดที่ดินตามระบบสวามินให้เป็นอิสระเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๔ ทำให้พวกเจ้านายและขุนนางที่ครอบครองที่ดินอยู่นั้นมีอำนาจทางเศรษฐกิจลดต่ำลงอย่างฮวบฮาบ รัฐบาลรัสเซียสมัยนั้นไม่ประสงค์ที่จะให้ผู้คนพวกก่อนที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจขึ้นแทนที่พวกเจ้านายและขุนนางได้แก่พวกนักธุรกิจและอุตสาหกรรมต่าง ๆ เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง ผลต่อมาก็คือรัฐบาลระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของรัสเซียสูญสิ้นไป

การเปลี่ยนแปลงทางแนวความคิด

ภาวะต่าง ๆ ทางด้านภูมิศาสตร์ที่ดี ทางด้านชีวภาพที่ดี และทางประยุกต์การคิดเป็น สิ่งกำหนดลักษณะหรือภาพของการเปลี่ยนแปลง ให้เห็นได้ว่าเป็นไปอย่างไร ประชากรซึ่ง ประกอบด้วยชาย หญิง และเด็ก เป็นผู้มามีบทบาทร่วมอยู่ในด้านภาพของการเปลี่ยนแปลงนั้น สถานภาพหรือตำแหน่งในหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่สถาบันต่าง ๆ เป็นผู้กำหนดความสัมพันธ์ต่อกัน ระหว่างผู้มามีบทบาททั้งหลายของสังคมแต่ละแห่ง การเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เกี่ยวกับโครงสร้างของ สังคมดังกล่าวนี้ปรากฏให้เราเห็นได้ วัฒนธรรมของสังคมใดก็ตามย่อมประกอบด้วยสิ่งที่เป็วัตถุ และสิ่งที่มีชีวิต สิ่งที่มีชีวิตอันได้แก่แนวความคิดนั้นแสดงออกมาให้ปรากฏได้ทางความคิด เห็น ทักษะ และความเชื่อต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงในด้านแนวความคิดซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มี ชีวิตนั้นปรากฏให้เห็นได้ยาก แต่รู้ได้ว่าการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงทางแนวความคิด อาจจะเป็นไปอย่างเชื่องช้าในบางสังคม และอาจจะเป็นไปได้เร็วมากในบางสังคม สังคม มนุษย์ซึ่งอยู่โดดเดี่ยว และยึดมั่นอยู่กับธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม และที่มีโครงสร้างตายตัวแน่นอน จะเปลี่ยนแปลงไปได้ช้ากว่าสังคมที่ซับซ้อนและมีโครงสร้างที่ไม่ตายตัวแน่นอน

เมื่อคนขาวพวกแรกคือชาวฮอลันดาเดินทางไปถึงออสเตรเลียในกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ผู้คนพื้นหลักแหล่งดั้งเดิมอยู่ในทวีปนั้นคือพวกแอบบอริจินส์ซึ่งมีวัฒนธรรมอยู่ในระดับสมัย หินยุคเก่า ผู้คนพวกนี้ไม่มีการสวมเสื้อผ้า ไม่มีโลหะใช้ ไม่มีเครื่องถ้วยชามที่ทำขึ้น ไม่มีที่พักอาศัยอยู่เป็นหลักแหล่ง แม้แต่วงล้อก็ยังไม่มีผู้ใดรู้จักคิดขึ้นใช้ ผู้คนเหล่านี้ถูกคนขาวฆ่าเสีย เป็นจำนวนมาก โครงสร้างทางสังคมของพวกแอบบอริจินส์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาช ประชากรซึ่งมีอยู่แต่เดิมประมาณสามแสนเศษ ลดลงเหลือราวสี่หมื่นคนในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ผู้ คนเหล่านี้กลายเป็นผู้คน ที่อยู่ในความคุ้มครองดูแล ของรัฐบาล ออสเตรเลียเพื่อมิให้สูญพันธุ์ไป เหมือนกับการสงวนพันธุ์สัตว์บางจำพวกไว้เท่านั้นเอง ความเบื่อนอยู่ของผู้คนพวกนี้แตกต่างอย่าง มากมาชกับคนขาว ทั้ง ๆ ที่อยู่ร่วมในประเทศเดียวกันและอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาล เดียวกัน

โดยสภาพทางธรรมชาติและทางชีวภาพแล้ว ทวีปออสเตรเลียเหมาะสมที่จะเป็นหลัก แหล่งกู่ถ้ำเนาของผู้คนเป็นจำนวนมาก แต่ชาวออสเตรเลียดั้งเดิมก็ยังไม่มีความเจริญ ทั้งน เป็นด้วยแนวความคิดของผู้คนพวกนี้ยังอยู่ในระดับต่ำมาก ส่วนผู้คนในภาคพื้นแผ่นดินใหญ่ของ

ทวีปเอเชียและทวีปยุโรปนั้นมีแนวความคิดที่อยู่ในระดับสูงมากกว่าพวกแอบบอริจินส์ อารยธรรมของบ้านเมืองใดจะมีพัฒนาการขึ้นไม่ได้ หากว่าผู้คนเหล่านั้นอยู่กันโดยลำพังโดดเดี่ยวในหมู่พวกของตนขาดการติดต่อกับผู้คนต่างวัฒนธรรม อารยธรรมของชาวยุโรปมีพัฒนาการขึ้นได้ด้วยการติดต่อและรับเอาแบบอย่างวัฒนธรรมของผู้คนในบริเวณตะวันออกกลางมาปฏิบัติ ในสมัยที่โรมันเป็นอาณาจักรรุ่งเรืองใหญ่โตนั้นก็จะเห็นว่าการติดต่อถึงกันกับผู้คนในดินแดนห่างไกลออกไปมาก ๆ ได้แก่นั่นและอินเดีย เป็นต้น

การคิดสร้างสิ่งใหม่ ๆ ทางสังคมขึ้นมาได้ตามแนวความคิดใหม่ ทำให้แนวความคิดนั้นแพร่หลายออกไป เป็นต้นว่า ตัวอักษร ปฏิทิน ระบบมาตราชั่งตวงวัด ระบบการค้าทำการหาทำไร วิธีการสหกรณ์ และอื่น ๆ อีกมากมาย การปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งแพร่หลายกันอยู่ในหลายประเทศในโลกในปัจจุบันนี้เป็นวิธีการ ปกครองซึ่งเกิดขึ้นจากแนวความคิดของชาวกรีกสมัยโบราณ ต่อมาได้มีผู้เสนอแนวความคิดเพิ่มเติมเข้าไป จนกลายรูปมาอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ แนวความคิดของการปกครองตามระบอบคอมมิวนิสต์ก็มิพัฒนาการขึ้นได้ทำนองเดียวกัน

๓. การพัฒนาชุมชน

ความหมาย

สังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมประกอบด้วยผู้คนซึ่งมีหลักแหล่งอยู่กันเป็นภูมิสำเนา ซึ่งเรียกว่าชุมชน ชุมชนจึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ ในชุมชนแต่ละแห่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับในสังคมส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรม ในด้านเศรษฐกิจ หรือในด้านโครงสร้างของชุมชน การเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างของชุมชนที่เห็นได้ง่ายคือการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนแบบชนบทมาเป็นชุมชนแบบเมือง การที่ชนบทขยายตัวเติบโตขึ้นเป็นเมือง มีอาณาเขตกว้างขวางออกไป และผู้คนตั้งหลักแหล่งอยู่เพิ่มจำนวนมากขึ้น ย่อมจะต้องมีการจัดระเบียบทางสังคมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น และในเวลาเดียวกันชุมชนก็จะเป็แหล่งรวมของปัญหาต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้เองจึงมีวิธีการที่เรียกว่า “การพัฒนาชุมชน เพื่อแก้ไข้ปัญหาต่าง ๆ ที่มอยู่ในชุมชน การพัฒนามักคือการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง แต่ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามที่กำหนดขึ้น คือให้เปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ต้องการ และไปสู่จุดหมายที่วางไว้หรือคาดหมายให้เป็นไปเช่นนั้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปเองตามธรรมชาติหรือตามบุญตามกรรม

วิธีการที่เรียกว่าการพัฒนาชุมชนเพิ่งมีขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ เป็นวิธีการที่นำเอาผลที่ได้จากการวิจัยมาใช้ปรับปรุงแก้ไข้ปัญหาสำคัญต่าง ๆ ของชุมชน การที่ผู้นำเอาวิธีการนี้ไปใช้กันแพร่หลายและขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของวิธีการนี้แตกต่างออกไปและใช้กันพร่ำเพรื่อ จนความหมายผิดไปจากที่เข้าใจกันแต่เดิม

ในบางกรณีเข้าใจกันว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลหรือฝ่ายบริหารที่จำเป็นต้องจัดให้มีหน่วยงาน เพื่อปฏิบัติการทางด้านการพัฒนาชุมชนโดยตรง คือเป็นหน้าที่ของรัฐบาลในเรื่องนี้ เพื่อให้เป็นที่เข้าใจกันว่ารัฐบาลเป็นผู้รับใช้ประชาชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ราษฎรต้องการให้รัฐบาลจัดทำใ้ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาจะไม่สำเร็จได้ด้วยเพียงแต่จัดตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่หน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในเรื่องนี้ และหน่วยงานนี้ไม่ได้เข้าไปจะต้อง

กับโครงสร้างของชุมชนนั้นเลย การจัดตั้งหน่วยงานขึ้นเช่นนี้เท่ากับเป็นการรับรองว่ารัฐบาลมีหน้าที่และความรับผิดชอบในเรื่องการพัฒนาชุมชน แต่ก็ยังขาดวิธีการที่จะประสานให้เข้ากันได้ ซึ่งก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องมีการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนที่จะได้ผลนั้นจะต้องมีการจำกัดสิทธิและอำนาจของข้าราชการไว้ ก็จะต้องให้ราษฎรมีสติและอำนาจได้โดยตรงในเรื่องการปรับปรุงท้องถิ่นของตน

ในบางกรณีที่ปฏิบัติกันอยู่นั้น การพัฒนาชุมชนหมายถึงการนำวิธีการต่าง ๆ มาใช้ ในด้านการจัดระเบียบทางสังคม ดังที่จะพบเห็นเสมอว่ามีการพัฒนาชุมชนในด้านการประชาสัมพันธ์ ในด้านการพักผ่อนและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ในด้านสาธารณสุขและอื่น ๆ โดยที่การพัฒนาชุมชนย่อมเกี่ยวข้องไปถึงการดำรงชีวิตส่วนใดส่วนหนึ่งโดยเฉพาะของคนเรา ดังนั้นจึงมีผู้นำวิธีการนี้ไปใช้ ในความหมายที่เข้าใจว่าเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบขึ้นในชุมชน

ในบางกรณีมีผู้ใช้คำว่า “การปรับปรุง” ชุมชนในความหมายของการพัฒนาชุมชน ความจริงนั้นการปรับปรุงมีความหมายกว้างขวางกว่าการพัฒนา การปรับปรุงชุมชนให้ดีขึ้นย่อมเป็นเป้าประสงค์ของโครงการทั้งหลายที่นำมาปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชุมชน แต่ว่าการปรับปรุงไม่ได้หมายรวมถึงวิธีการที่จะนำมาใช้ การพัฒนานั้นหมายรวมถึงการเติบโตและดำเนินต่อไปได้เองของชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นภายในโครงสร้างของชุมชนนั่นเอง

ตามที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด พอจะให้คำจำกัดความของการพัฒนาชุมชนได้ว่า หมายถึงวิธีการเพื่อก่อให้เกิดความก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนทั้งหลาย โดยให้ผู้คนในชุมชนแต่ละแห่งได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และมีส่วนริเริ่มจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตน ในการพัฒนานั้นจะต้องมีแรงกำลังสองประการใช้ร่วมกัน จึงจะสำเร็จผลได้ แรงกำลังอย่างหนึ่งคือ โอกาสและความสามารถของประชาชนที่จะให้ความร่วมมือ ตลอดถึงการรู้จักช่วยตัวเอง และความสามารถที่จะเข้าใจและรับเอาวิธีการดำเนินชีวิตอย่างใหม่ ซึ่งเป็นที่ปรากฏเห็นอยู่แล้วในชุมชนอันว่าเป็นวิธีที่ดีและเหมาะสม แรงกำลังอีกอย่างหนึ่งคือวิธีการและสิ่งที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ทั่วไปในโลก และเป็นวิธีการที่หน่วยงานของรัฐบาลนำมาใช้

การพัฒนาชุมชนจึงเป็นกระบวนการที่สร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านวัฒนธรรม ในการดำเนินงานนั้นยึดถือประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสำคัญ คือเริ่มมาจากประชาชน ให้ประชาชนเข้าร่วมในการดำเนินงาน ให้ประชาชนยึดหลักการ

ช่วยตัวเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกให้ทำได้เฉพาะที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น ให้พยายามนำเอาแรงกำลังทั้งหลายในท้องถิ่นนั้น ๆ มาใช้ให้มากที่สุดที่จะทำได้ ไม่ว่าจะเป็นแรงกำลังของบุคคลหรือทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย

ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน คือมุ่งที่จะสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นชนบท เป็นส่วนใหญ่ โดยให้ชาวชนบทมีความเป็นอยู่ในระดับสูงขึ้นกว่าที่เคยเป็นอยู่แต่เดิม ในชนบทมีปัญหาสำคัญหลายประการที่จะต้องหาทางปรับปรุงแก้ไขโดยด่วน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งหลายไม่ว่าในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม หรือด้านเทคโนโลยี (หรือประยุกต์การ) ไม่ได้ทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนชนบทได้มากมาย แต่กลับทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกับปทัสถานและวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนเหล่านั้น ปัญหาหลายอย่างเกิดขึ้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ เช่น การที่ประชากรเพิ่มขึ้น ทำให้การใช้ที่ดินไปไม่ถูกต้องเหมาะสม เป็นการทำลายทรัพยากรของชาติอันเป็นส่วนรวม ให้หมดเปลืองไปโดยได้ประโยชน์ไม่คุ้มกัน ความต้องการข้าวของต่าง ๆ ตลอดจนบริการต่าง ๆ ทำให้ชาวชนบทอพยพเคลื่อนย้ายไปหางานทำในเมือง นอกจากยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกมาก การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ นำมาปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้

การพัฒนาชุมชนมีความสำคัญในการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นอันเป็นชนบท ขึ้นแรกที่สุดที่ต้องทำคือหาทางแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีไม่เหมือนกัน ผู้ที่จะรู้ว่าท้องถิ่นใดมีปัญหาใดซึ่งเป็นปัญหาสำคัญและควรได้รับการแก้ไข ก็คือผู้คนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้น การที่ให้ผู้คนในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ได้ริเริ่มและเข้าร่วมในการดำเนินงาน ย่อมจะทำให้ทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ ได้ถูกต้อง ยิ่งไปกว่านั้น การที่ผู้คนรู้จักริเริ่มและร่วมมือกันแก้ปัญหา และสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นของตน เป็นการส่งเสริมให้รู้จักการช่วยตัวเอง การทำงานร่วมกัน รู้จักความรับผิดชอบ และได้เรียนรู้วิธีการรวมกลุ่มกันเป็นแบบแผน ซึ่งเป็นความจำเป็นจะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นเป็นนิสัยชาวไทยทั้งหลาย จะเห็นได้ว่าชาวไทยโดยทั่วไปนั้น มีลักษณะอย่างหนึ่ง คือไม่ชอบการรวมกลุ่มเพื่อปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีแบบแผนซึ่งทำกันเป็นการถาวร ชาวไทยไม่มีนิสัยชอบเข้าร่วมกับองค์การหรือหน่วยงานต่าง ๆ แต่มักพอใจที่จะร่วมกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นกันเองหรืออย่างเป็นการส่วนตัว วิธีการอย่างนี้เป็นกันเอง

เป็นสิ่งดี คือทำให้ปฏิบัติงานลุล่วงไปได้ด้วยดี แต่ในการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นนั้น จำเป็นจะต้องมีการร่วมมือกันอย่างเป็นแบบแผนและเป็นประจำ มีการกำหนดหน้าที่ซึ่งแต่ละคนจะต้องปฏิบัติและรับผิดชอบ ถ้าได้มีการรวมกลุ่มกันแบบนี้แล้ว องค์การหรือหน่วยงานสำหรับดำเนินงานส่วนท้องถิ่น ย่อมทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดี มากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด สุขาภิบาล หรือเทศบาล การพัฒนาชุมชนมีความสำคัญไม่น้อยในการสร้างลักษณะของการรวมกลุ่มอย่างเป็นแบบแผนให้เกิดขึ้นเป็นนิสัยของชาวไทย นิสัยดังกล่าวจะเป็นทางให้สร้างความเจริญให้แก่ชุมชนทั้งหลายได้เป็นอย่างมากและทำได้รวดเร็วขึ้น

กระบวนการของการพัฒนาชุมชน

กระบวนการหรือกรรมวิธีการของการพัฒนาชุมชนนี้ ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าทดลองมากพอที่จะให้สรุปลงไปได้ว่าใช้ได้ถูกต้องและสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาค้นคว้าทางด้านนี้ได้สร้างสมมติฐานไว้หลายประการ ซึ่งพอจะเป็นแนวทางให้นำมาใช้ได้ในการพัฒนาชุมชน กระบวนการเพื่อการพัฒนาชุมชนควรจะได้ดำเนินไปเป็นขั้น ๆ ดังต่อไปนี้

ขั้นแรกของการพัฒนาชุมชนคือการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน ซึ่งเป็นไปตามแนวทางที่จัดไว้อย่างถูกต้อง หมายถึงการปรึกษาหารือเกี่ยวกับความจำเป็นของบรรดาสมาชิกทั้งหลายของชุมชน คือความจำเป็นที่ทุกคนเห็นว่าต้องการให้เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ โดยปกติแล้วคนเราย่อมมีการปรึกษาหารือกันอยู่เสมอเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เมื่อได้มีการพบปะหรือมีโอกาสเข้าร่วมกลุ่มกัน แต่การปรึกษาหารือกันนั้นไม่เป็นไปตามแนวทางที่จัด คือไม่มีหลักไม่มีเกณฑ์ ไม่มีระเบียบแบบแผนต่าง ๆ การปรึกษาหารือที่เป็นไปตามแนวทางที่วางไว้จึงจะเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้คนมีความต้องการร่วมกันอย่างไรบ้าง แม้ว่าจะเป็นเพียงการปรึกษาหารือกันของคนไม่กี่คน หรือของครอบครัวไม่กี่ครอบครัว

ขั้นที่สองของการพัฒนาชุมชนคือการวางแผนไว้อย่างเป็นระเบียบ ที่จะให้การปฏิบัติงานเพื่อช่วยเหลือตัวเอง ซึ่งผู้คนในชุมชนได้ตกลงกันเลือกการงานนั้น ให้ดำเนินไปได้ สิ่งสำคัญที่สุดซึ่งชุมชนควรจะได้รับไว้ในการดำเนินงานขั้นนี้ ก็ว่าจะต้องไม่เป็นการเสนอให้มีการกระทำที่ไม่อยู่ในลักษณะที่จะให้ชุมชนนั้นช่วยเหลือตัวเองได้ ผู้คนในชุมชนอาจจะเห็นพ้องกันว่า จำเป็นจะต้องให้มีนายบ่าวเข้าคลอง เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการเกษตรและอื่น ๆ ที่จำเป็น

แต่ถ้าจะทำเช่นนั้นได้ ต้องมีการสร้างเงื่อนไขเพื่อชักและระบายน้ำ และเงื่อนไขนี้อยู่ห่างจากห้องดินออกไปไกลมาก กิจกรรมเช่นนี้ย่อมไม่อาจทำได้ด้วยวิธีการพัฒนาชุมชน เป็นการเหลือบ่ากว่าแรงของผู้คนในห้องดินที่จะช่วยกันทำให้สำเร็จไปได้ การสร้างเงื่อนไขระบายน้ำในกรณีดังกล่าวนี้เป็นเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลเป็นผู้จัดทำโดยตรง ไม่ใช่ให้ผู้คนในห้องดินช่วยกันทำ

ขั้นต่อไปของการพัฒนาชุมชน คือการสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนทำประโยชน์ให้ได้มากที่สุดตามที่แต่ละคนจะมีทางทำได้ ไม่ว่าจะเป็นด้วยกำลังร่างกาย หรือกำลังทรัพย์ หรืออื่น ๆ การที่ผู้คนทั้งหลายในชุมชนได้เข้าร่วมกลุ่มกัน และเริ่มปฏิบัติงานไปตามแผนการปฏิบัติงานของโครงการที่จัดทำขึ้น และการปฏิบัติงานนั้นสำเร็จได้ตามโครงการแล้วจะเกิดประโยชน์แก่ผู้คนทั้งหลายในชุมชนนั้น คนอื่น ๆ ในชุมชนนั้นที่ไม่สนใจหรือที่ยังไม่เห็นประโยชน์ที่จะจากการปฏิบัติงานร่วมกัน ก็จะเริ่มตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับ และที่สุดก็จะเข้ามามีส่วนร่วมด้วยคนอื่น ๆ ในการปฏิบัติงานร่วมกัน และให้ความช่วยเหลือตามส่วนตามความสามารถของตน ทำให้การพัฒนาชุมชนปฏิบัติสำเร็จได้

ขั้นสุดท้ายของการพัฒนาชุมชน คือการสร้างความปรารถนาและความตกลงใจในอนที่จะดำเนินงานเพื่อปรับปรุงชุมชนของตนต่อไป ให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้คนทั้งหลายในชุมชน การพัฒนาชุมชนที่เกิดขึ้นด้วยการจัดงานจากภายนอกนั้น จะไม่มีกระบวนการเช่นนี้เกิดขึ้นได้เลย แต่ถ้าเป็นการพัฒนาที่ดำเนินมาตามกระบวนการขั้นที่หนึ่ง ขั้นที่สอง ขั้นที่สาม ข้างต้นมาแล้ว ย่อมจะมีกระบวนการขั้นที่สี่เกิดขึ้นได้ ที่เป็นเช่นนั้นได้ด้วยว่าผู้คนสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชนของพวกเขาได้ จะเข้าใจและรู้ได้วยังมีการปรับปรุงอย่างอื่นอีกที่ต้องทำกัน และบรรดาผู้ที่ร่วมกันปฏิบัติงานเหล่านั้นมาแต่ต้นย่อมเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตน ซึ่งพวกเขาได้ริเริ่มและร่วมมือกัน ผู้คนเหล่านั้นจะพยายามหาทางอื่นมาทำอีกต่อไป พวกเขาได้สร้างความผูกพันต่อกันทางอารมณ์ขึ้นภายในกลุ่ม เป็นความรู้สึกทางใจที่ทำให้ยึดเหนี่ยวกันไว้ได้อย่างมั่นคง และต้องการที่จะให้คงอยู่เช่นนั้นตลอดไป

อุปสรรคของการพัฒนาชุมชน

การปฏิบัติงานตามโครงการต่าง ๆ ในแผนการพัฒนชุมชนของบ้านเมืองเราที่จัดทำกันอยู่ในปัจจุบันนี้ มักจะมีอุปสรรคและมีข้อบกพร่องต่าง ๆ ทำให้ดำเนินงานไปไม่ได้ผลสมตาม

ความมุ่งหมายที่วางไว้ ทั้งนี้เป็นด้วยเหตุต่าง ๆ หลายประการ ที่สำคัญคือการปฏิบัติงาน ดังกล่าวนั้นไม่สอดคล้องกับหลักของการพัฒนาชุมชน หลักพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน มีดังต่อไปนี้ คือ ชุมชนอันเป็นท้องถิ่นของคนเราย่อมเป็นหน่วยสังคมที่คนเราจะให้ความร่วมมือเพื่อประโยชน์ร่วมกันได้มากที่สุดในการสร้างเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้จะทำความก้าวหน้าให้แก่ชุมชนได้ก็ต่อเมื่อเกิดขึ้นทุกด้าน ไม่ใช่เฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง การปฏิบัติงานตามโครงการต่าง ๆ ส่วนใหญ่ที่จัดทำอยู่ในบ้านเมืองเรานั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการ บังคับให้กระทำ ไม่ใช่ด้วยความสมัครใจหรือความริเริ่มของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ และมีหลายโครงการที่ทำได้โดยไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้คนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นนั้น ๆ

พลังต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในชุมชนแต่ละแห่งนั้นเอง บางครั้งก็จะเป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาชุมชนมิให้ดำเนินไปได้เป็นผลดี เป็นต้นว่า ธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ตลอดจนทัศนคติของผู้คนส่วนใหญ่ ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชนของตน ทั้งนี้อาจเป็นด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือด้วยเหตุอื่น เช่น เกรงว่าผลประโยชน์ของพวกเขาจะเสียไป หรือว่าสถานภาพบางประการของพวกเขาจะลดต่ำลง นอกจากอุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชนได้แก่การขาดบุคคลชั้นหัวหน้าหรือผู้นำที่จะชักชวนคนอื่น ๆ ให้ร่วมมือกันปฏิบัติตามโครงการทั้งหลายของแผนการพัฒนาชุมชน

๕. ปัญหาสังคม

ความเป็นระเบียบและความมั่นคงของสังคม

ความสัมพันธ์ของท้องถิ่นทางสังคมเป็นหัวใจของการดำรงชีวิตของคนเรา การที่คนเรามากระทำการต่อกันทางสังคม รวมทั้งการร่วมมือกัน ย่อมเป็นสิ่งจำเป็นที่จะให้คนเราดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ การกระทำการต่อกันทางสังคมและการร่วมมือกันดังกล่าวนี้ยังมีความจำเป็นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านอกด้วย คือ พัฒนาการด้านบุคลิกภาพ การจัดระเบียบทางสังคม และเรื่องวัฒนธรรม รวมทั้งการดำรงรักษาระเบียบแบบแผนของสังคมให้อยู่ได้

สังคมมนุษย์แห่งใดซึ่งจะดำรงอยู่ได้นั่นคงและมีพัฒนาการต่อ ๆ ไปได้ด้วยดีนั้น สังคมมนุษย์แห่งนั้นจะต้องมีการจัดระเบียบทางสังคมที่แน่นอน ซึ่งเข้ากันได้กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และบรรดาสมาชิกทั้งหลายของสังคมแห่งนั้นสามารถปฏิบัติงานหรือภารกิจต่อไปได้โดยสมบูรณ์ ไม่มีเหตุขัดข้องหรือก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้น และการงานหรือภารกิจเหล่านั้นเป็นที่ตกลงรับกันของสังคมส่วนใหญ่ คือ เห็นว่าเป็นการงานหรือภารกิจที่ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนใหญ่ ปัญหาสังคมย่อมเกิดขึ้นในท่ามกลางความไม่เป็นระเบียบของสังคม และความสับสนยุ่งยากในด้านการไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่และการงานของบุคคล ให้สอดคล้องไปในแนวทางที่สังคมส่วนใหญ่ต้องการหรือหวังจะให้เป็นไปได้เช่นนั้น ปัญหาสังคมจึงเป็นผลของความบกพร่องหรือภาวะขัดข้องของกระบวนการต่าง ๆ ของสังคมมนุษย์ ปัญหาสังคมย่อมเกิดขึ้นในระหว่างที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกำลังเป็นไปอย่างรวดเร็ว และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบทางสังคมที่ซับซ้อน และรวมสิ่งทั้งหลายที่มีลักษณะแตกต่างกันอยู่มากมายเข้าไว้ด้วยกัน ปัญหาสังคมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ถึงความคิดแปลกไปจากระเบียบแบบแผนที่กำหนดขึ้นไว้แล้ว ปรัชญาการณที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้นี้มักจะเรียกว่า “ความไม่เป็นระเบียบของสังคม” (หรือ “ภาวะสังคมพิการ”)

การเข้าใจลักษณะทั่วไปของสังคมที่เป็นระเบียบ และส่วนต่าง ๆ ที่ช่วยให้มีความมั่นคงของสังคมได้ จะทำให้ทราบถึงพื้นเพดั้งเดิมและช่วยให้เข้าใจกระบวนการหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินติดต่อกันไปของความไม่เป็นระเบียบของสังคมได้ การที่คนเราเข้าร่วมกลุ่มกับคนอื่น ๆ ทำให้มีการจัดระเบียบขึ้นมาได้ จะเห็นได้ว่ามีกลุ่มทางสังคมมากมายที่จัดตั้งขึ้นในสังคมแต่ละแห่ง เป็นกลุ่มที่มีการจัดระเบียบ ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในด้านสถาบันต่าง ๆ นอกจากนั้นในกลุ่มใหญ่ ๆ แต่ละกลุ่ม ยังมีการรวมกันเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยอีกมากมาย ที่พบเห็นได้ในสังคมมนุษย์ทั้งหลาย กลุ่มย่อยที่จัดตั้งขึ้น โดยถือความแตกต่างกันในเรื่องเหล่านี้ เป็นเกณฑ์ ได้แก่ อายุ เพศ เชื้อชาติ และสัญชาติ อาชีพ ทนุอาสัย อำนาจ สถานภาพ และความสนใจ เป็นต้น แต่ละกลุ่มต่างก็มีระเบียบแบบแผนและลักษณะบางอย่างเป็นพิเศษของตนเอง หากว่าคนเราแต่ละคนต่างอยู่โดยลำพังผู้เดียวไม่เข้ากลุ่มเข้าพวกกัน คือไม่มีความสัมพันธ์หรือการกระทำต่อกันทางสังคมแล้ว ผลจะเป็นอย่างไรบ้างยังไม่มีใครรู้ แต่ก็มิได้เหตุผลให้เชื่อได้ว่าคนเราคงจะมีชีวิตอยู่ต่อไปไม่ได้ แม้ว่าจะมีทางให้ดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้แต่บุคลิกภาพของคนเราก็จะเป็นไปในอีกแบบหนึ่งซึ่งไม่ใช่แบบที่เราต้องการ มีตัวอย่างหลายรายที่เด็กตกไปอยู่และเติบโตขึ้นในหมู่สัตว์ พฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กนั้นจะเป็นไปในลักษณะเดียวกับสัตว์ และดำรงชีวิตแบบเดียวกับสัตว์ ดังนั้นพอจะเห็นได้ว่าการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกนั้นไม่เพียงแต่จะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนเราที่จะให้มีชีวิตอยู่ต่อไปได้เท่านั้น ยังเป็นสิ่งสำคัญในด้านความเจริญเติบโตของคนเราด้วย จริงอยู่คนเราแต่ละคนเกิดมามีอวัยวะตลอดจนระบบประสาทต่าง ๆ เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ และมีความสามารถหรือศักยภาพที่จะทำอะไรได้แต่ว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะไม่เข้ารูปหรือเป็นแบบเป็นแผน หากว่าผู้นั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ การเข้าร่วมกลุ่มต่าง ๆ เป็นการกลมเกลียวพฤติกรรมและสร้างบุคลิกภาพของคนเรานั้นได้ ตามแบบที่กลุ่มและสังคมส่วนใหญ่ต้องการ

ในสังคมมนุษย์ที่เรียกว่ามีเสถียรภาพหรือมีความมั่นคงนั้น การปฏิบัติฝึกฝนไปจากปทัสถานทางสังคม เป็นต้นว่า ขรรณนิยมประเพณี จารีตประเพณี หรือสิ่งซึ่งยึดถือปฏิบัติกันทั่วไป ตลอดจนกฎหมายและสถาบันต่าง ๆ ย่อมมีอยู่น้อย การฝ่าฝืนปทัสถานในสังคมที่มี

เสถียรภาพหรือความมั่นคงย่อมมีวิธีการที่ควบคุมได้ผล ที่จริงการที่ผู้คนยึดถือปฏิบัติตามโดยไม่
 ผิดนั้น มิได้อยู่ที่ว่าจะใจปฏิบัติตามไปเสียทั้งหมด แต่อยู่ที่ว่าผู้คนเกรงกลัวการที่จะถูกลง
 โทษ อาจจะเป็นการลงโทษจากทางสังคมหรือจากทางการบ้านเมืองก็ได้ สังคมในระดับก่อนมี
 ตัวหนังสือใช้เป็นตัวอย่งที่นำมาอ้างอิงได้ถึงสังคมที่มีการจัดระเบียบได้ดี ผู้คนในสังคมแบบนั้น
 ยึดมั่นอยู่กับธรรมเนียมประเพณีและแบบแผนต่าง ๆ เด็ด ๆ จะอยู่ในโอวาทของผู้ใหญ่ และคน
 รุ่นน้องจะยึดถือเจริญรอยตามอย่างคนรุ่นพี่ ในชุมชนที่เป็นชนบทและชุมชนที่อยู่โดดเดี่ยว
 ห่างไกลชุมชนอื่น ๆ ก็มีลักษณะเป็นแบบเดียวกันดังกล่าวนี้ ส่วนในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง
 อยู่เรื่อยไป ดังเช่นสังคมมนุษย์ในสมัยปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะในด้านโครงสร้างหรือด้านการหน้าที่
 ต่าง ๆ ของกลุ่มทั้งหลายที่เป็นส่วนของสังคม ย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยน-
 แปลงนั้นจะนำไปในอัตราเร็วหรือช้าปานใดก็ตาม การดำรงชีวิตร่วมกันของผู้คนในกลุ่มทั้ง
 หลายย่อมมีอุปสรรคหรือความขัดข้องบางประการ อันเป็นกระบวนการของความไม่เป็นระเบียบ
 ของสังคมแห่งนั้น ปัญหาสังคมมักจะอุบัติขึ้นได้เมื่อมีเหตุบกพร่องในด้านความเป็นอันหนึ่ง
 อันเดียวกัน และคุณภาพของสังคม ภาวะดังกล่าวนี้อาจจะสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทาง
 สังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว และเป็นไปในลักษณะที่ไม่สม่ำเสมอได้ส่วนกันทุก ๆ ด้านของ
 วัฒนธรรม ความไม่เป็นระเบียบเป็นกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างประกอบ
 กัน ของการแตกแยกหรือไม่สอดคล้องกันทางสังคม

ความหมายของความไม่เป็นระเบียบของสังคมหรือภาวะสังคมพิการ ยังไม่มีคำ
 อธิบายที่เป็นที่ตกลงรับกันทั่วไป คำที่เคยใช้กันมาก่อนเมื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เรียกกันว่า
 ความไม่เป็นระเบียบของสังคมในปัจจุบันนี้คือ “พยาธิสังคม” ต่อมากันเล็กใช้กันไป อีกคำ
 หนึ่งที่เคยใช้กันแต่ก็ไม่นิยมแล้วคือ “ความผิดปกติ” ก่อนที่จะรู้ว่าสิ่งใดผิดปกติ จะต้องนำ
 มาพิจารณาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ปกติเสียก่อน การที่จะถือว่าสิ่งใดเป็นปกติ มีมาตรฐานให้
 วัดหรืออธิบายให้เห็นได้แจ่มแจ้งนั้นทำได้ยากมาก อีกคำหนึ่งที่พอจะนำมาใช้แทนกันได้คือ
 “การปรับปรุงคลาดในทางสังคม” แต่ก็ไม่ค่อยนิยมใช้กัน ดังนั้น คำว่า “ความไม่เป็น
 ระเบียบของสังคม” หรือ “ภาวะสังคมพิการ” จึงมีผู้นำมาใช้กันมากขึ้น เมื่ออธิบายถึง
 ภาวะที่เกิดขึ้นในสังคมและเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นด้วย

ลักษณะสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าภาวะไม่เป็นระเบียบเกิดขึ้นแล้วในกลุ่มใด คือ การที่ผู้คนในกลุ่มนั้นมีแนวความคิดแตกแยกกัน ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความมุ่งหมายของกลุ่ม โครงสร้างทางสังคมที่เคยได้ส่วนสมดุลกันเกิดไม่ได้ส่วนกันขึ้นมา ลักษณะของความสัมพันธ์ต่อกันขององค์ประกอบทั้งหลายของสังคมที่เคยราบรื่น เกิดขรุขระหลัก หรือไม่สอดคล้องกันขึ้นมา เมื่อมีภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นในสังคมใด บุคคลและกลุ่มคนในสังคมนั้นไม่สามารถปรับให้เข้ากันได้ มาตรฐานบางอย่างและสถาบันบางประเภทเปลี่ยนแปลงไป ไม่ทันกับส่วนอื่น ๆ ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในอัตราเร็วกว่า ลักษณะของการจัดระเบียบ และคุณธรรมต่าง ๆ ที่ผู้คนเคยยึดถือปฏิบัติกันมาแต่เดิมขาดความสำคัญลง แบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติกันมาแต่เดิมไม่สามารถปรับให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ความไม่เป็นระเบียบของสังคมนั้น มิใช่เป็นเพียงภาวะหรือสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่ว่าเป็นกระบวนการ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งประกอบกันเข้าเป็นกระบวนการเช่นนั้น ได้แก่ การขัดแย้งกัน การแข่งขันกันจนเสียหายด้วยกัน การจำแนกความแตกต่างกันทางสังคม และอื่น ๆ ในระยะแรก ๆ ที่ภาวะไม่เป็นระเบียบของสังคมนั้น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะลดน้อยลง และในที่สุดพลังต่าง ๆ ที่มีอำนาจในด้านการควบคุมทางสังคมจะหมดอำนาจลงโดยสิ้นเชิง

ความหมายของปัญหาสังคม

ถ้าอธิบายว่าปัญหาสังคมคืออะไรยังไม่เป็นที่ตกลงรับกันทั่วไป เช่นเดียวกับความไม่เป็นระเบียบของสังคม พิจารณาตามถ้อยคำที่ใช้ สิ่งใดก็ตามที่จัดว่าเป็นปัญหา ได้แก่สิ่งที่ไม่เป็นไปตามปกติ เป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องหาทางแก้ไขเสียใหม่ ดังนั้น “ปัญหาสังคม” จึงมีผู้อธิบายไว้ว่า ได้แก่สถานการณ์ใด ๆ ก็ตาม ซึ่งเป็นที่ดึงดูดความสนใจของผู้คนจำนวนหนึ่งในสังคมมนุษย์แห่งนั้น และผู้คนเหล่านั้นเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญ จึงเรียกร้องให้มีการกระทำใด ๆ ซึ่งเป็นการกระทำร่วมกัน เพื่อแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ดังกล่าวนั้นเสียใหม่

นักสังคมวิทยาบางคนอธิบายว่า สถานการณ์ใด ๆ ที่จัดว่าเป็นปัญหาสังคมนั้น จะต้องเป็นเรื่องที่ผู้คนส่วนหนึ่งในสังคมนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี หรือไม่พอใจที่มีสถานการณ์เช่นนั้นขึ้นในสังคมของตน ดังนั้นจึงต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อแก้ไขสิ่งที่ผู้คนเหล่านั้นรังเกียจหรือเห็นว่าไม่ดีขึ้นเสีย ดังนั้นพอจะกล่าวได้ว่า สถานการณ์ใด ๆ ก็ตามที่จัดว่าเป็น

ปัญหาสังคม มีส่วนประกอบอย่างน้อยสามประการที่จะต้องนำมาพิจารณาด้วย คือ เป็นสถานการณ์ที่เห็นได้ชัดแน่นอนลงไปเชิงวัตถุวิสัยว่าขาดความเป็นระเบียบ ทั้งในด้านบุคคลและด้านสังคมหนึ่ง ผู้คนส่วนหนึ่งในสังคมเห็นว่าสถานการณ์เช่นนั้นเป็นอันตรายต่อคุณธรรมหรือระบบคุณธรรมของสังคมนั้นแห่งหนึ่ง และอีกหนึ่ง คือ เป็นที่ตระหนักด้วยกันว่าสถานการณ์เช่นนั้นจำเป็นจะต้องมีการร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่

ส่วนประกอบประการแรกของปัญหาสังคมคือสถานการณ์ทางสังคมในเชิงวัตถุวิสัย ซึ่งปรากฏให้ทราบได้ เป็นต้นว่า มีการขัดแย้งเกิดขึ้น หรือว่ามีผู้คนส่วนหนึ่งมีพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่สอดคล้องกับปทัสถานทางสังคมของสังคมแห่งนั้น ปัญหาสังคมย่อมเกิดขึ้นจากภาวะทางสังคม โดยที่ปัญหาสังคมมีลักษณะในทางสังคม คือเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับผู้คนจำนวนหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่าปัญหาสังคมมีกำเนิดมาในทางสังคม ดังนั้นการรับผิดชอบจึงเป็นเรื่องของสังคม ไม่ใช่ว่ามีผู้ใดเพียงคนเดียวหรือเพียงสองสามคนเท่านั้นเป็นผู้รับผิดชอบ สถานการณ์ที่ปรากฏขึ้นเช่นนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลให้เกิดการเสียหายแก่ผู้คนจำนวนมาก หากว่าเป็นสถานการณ์ที่ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่ผู้คนเพียงไม่กี่คน สถานการณ์เช่นนั้นเป็นปัญหาส่วนบุคคล ไม่ใช่ปัญหาสังคม

ปัญหาสังคมนั้นมิใช่ว่าเป็นสถานการณ์ที่สังเกตพิจารณาได้เชิงวัตถุวิสัยว่าไม่เป็นที่พอใจของผู้คนทั้งหลายเท่านั้น ยังมีส่วนประกอบเชิงจิตวิสัยร่วมอยู่ด้วย โดยที่ปัญหาสังคมมีความหมายในทางสังคมวิทยาและในทางจิตวิทยาร่วมกันอยู่ ดังนั้นส่วนประกอบเชิงวัตถุวิสัยและเชิงจิตวิสัยที่เกี่ยวข้องกันอยู่นั้น บางที่เห็นได้ไม่ชัด สถานการณ์ที่เกิดขึ้นยังไม่ปรากฏว่าเป็นปัญหาต่อกลุ่มหรือต่อหัวหน้ากลุ่ม จนกว่าจะเริ่มตระหนักกันว่าสถานการณ์เช่นนั้นจะเป็นอันตรายต่อคุณธรรมของกลุ่ม ไม่ใช่ว่าทุกคนจะมีความรู้สึกเช่นนั้น อาจจะมีหลายคนในกลุ่มนั้นไม่สนใจสถานการณ์เช่นนั้น และบางคนอาจจะเข้าใจเป็นอย่างอื่นก็ได้ คือไม่ถือว่าเป็นการเสียหายหรือเป็นอันตรายต่อพวกตน ปัญหาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้คนเริ่มตระหนักถึงความจริงที่ว่าสถานการณ์เช่นนั้นเป็นภัยต่อคุณธรรมของกลุ่ม หรือส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่ผู้คนจำนวนมาก ผู้คนอาจจะเห็นว่าปัญหานั้นร้ายแรงหรือไม่ร้ายแรงหนักเบากว่ากัน หรือเห็นว่าสำคัญมากน้อยกว่ากัน แต่การที่ผู้คนเริ่มมีการพิจารณาไตร่ตรองกันขึ้นแล้ว ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการทางแก้ไข ข้อนเองที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของปัญหาสังคม

ส่วนประกอบประการที่สามของปัญหาสังคม คือการตระหนักหรือตกลงรับว่าโดยลำพังผู้หนึ่งผู้ใด หรือพวกหนึ่งพวกใด ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหอันสลับซับซ้อนของสังคมได้ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นปัญหาสังคมนั้น แต่ละเรื่องเป็นเหตุการณ์ซับซ้อนซึ่งจะต้องมีการร่วมแรงร่วมกำลังกันหลายฝ่าย จึงจะมีทางเข้าไปเกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นได้ โดยที่ปัญหาสังคมมีกำเนิด มีลักษณะ และมีผลตามมา ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับผู้คนจำนวนมาก ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องอาศัยการกระทำร่วมกันของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไขและเพื่อควบคุมสถานการณ์นั้นไว้ให้ได้ การที่จะควบคุมให้ได้ผล จะต้องตกลงรับว่าความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการร่วมมือกันหลายฝ่าย บรรดาหน่วยงานทั้งหลายที่หน้าที่หรือได้รับมอบหมายให้เป็นผู้แก้ไขปรับปรุงสิ่งบกพร่องทั้งหลายของสังคม จะต้องมีความคิดเห็นสอดคล้องและไปในแนวเดียวกัน เกี่ยวกับวิธีการที่จะปรับปรุงแก้ไขสถานการณ์อันเป็นปัญหาของสังคมเหล่านั้น

สาเหตุแห่งปัญหาสังคม

สถานการณ์ใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นและมีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้คนจำนวนมาก และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นปัญหาที่จะต้องร่วมมือกันหาทางปรับปรุงแก้ไขเสียใหม่ สถานการณ์นั้นมิได้มีสาเหตุความเป็นมาทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะ สถานการณ์นั้นมิได้มีสาเหตุที่เกิดขึ้นได้หลายทาง แต่ละสาเหตุมีส่วนเกี่ยวข้องกัน ดังนั้นในการที่จะให้เข้าใจปัญหาสังคมเรื่องใด ย่อมไม่เพียงพอที่จะหันไปโทษสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะต้องพิจารณาสาเหตุต่าง ๆ ทั้งหมด ซึ่งเข้าใจว่าเป็นที่มาแห่งปัญหาเรื่องนั้น

ปัญหาสังคมมีสาเหตุมาได้มากมาย สาเหตุเหล่านั้นเกี่ยวโยงถึงกัน มีส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกัน และขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ สาเหตุสำคัญที่เป็นสาเหตุพื้นฐานอาจจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงสร้างของสังคมเหล่านั้นก็ได้ สิ่งใด ๆ ก็ตามที่จะถือว่าเป็นสาเหตุได้นั้น ย่อมจะต้องเกี่ยวข้องโดยใกล้ชิดกับผลที่ปรากฏออกมา ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะหาสาเหตุ เพราะความสัมพันธ์เกี่ยวข้องถึงกันนั้นบางทีเราไม่ทราบได้แน่นอน โดยทั่ว ๆ ไป สิ่งที่เป็นพื้นเพดั้งเดิมซึ่งนำมาพิจารณาเพื่อวินิจฉัยว่าเป็นสาเหตุพื้นฐานของปัญหาสังคมเรื่องใด ๆ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ตัวบุคคลที่มีส่วนร่วมอยู่ในปัญหานั้น สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตัวบุคคลที่นำมาพิจารณานั้นพิจารณาไปถึงลักษณะบางประการของผู้นั้น

ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาแต่เดิมทางสายโลหิต หรืออาจจะเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นภายหลังก็ได้ เช่น ความบกพร่องทางสมอง ความบกพร่องทางร่างกาย การมีโรคภัยเบียดเบียน ความหิวโหยทางอารมณ์ และอื่น ๆ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น เป็นต้นว่า การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ การมีภูมิอากาศที่ไม่เหมาะสม รวมไปถึงภัยพิบัติทั้งหลายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมได้แก่สถานการณ์ทางสังคมและทางจิตวิทยาและทั้งสองอย่างที่เกี่ยวข้องกันอยู่

สิ่งต่าง ๆ ทั้งสามประการข้างต้นนี้ คือ ตัวบุคคล สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม จะยังไม่เป็นปัญหาของสังคมจนกว่าสิ่งเหล่านี้จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับคุณธรรมทางสังคมของผู้คนในสังคมนั้น และมีผลต่อมาให้มีการขัดแย้งเกิดขึ้น หรือมีการปฏิบัติที่ผิดแผกไปจากเดิม หรือมีพฤติกรรมที่ขัดต่อที่สถานทางสังคม ผู้คนในสังคมนั้นตระหนักว่าพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์เช่นนั้นเป็นสิ่งที่พึงประสงคืมีความสำคัญในการก่อให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้ ส่วนสาเหตุปัจจุบันหรือชนวนที่ให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้นั้นก็คือสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ ซึ่งทำให้มีการขัดแย้งเกี่ยวกับคุณธรรมขึ้นมา และสิ่งเหล่านี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างไรก็ตาม ในการให้ทราบได้แน่นอนถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกันและเป็นสาเหตุแห่งปัญหาสังคมเรื่องใดนั้น ทำได้ยากมาก และความสัมพันธ์ดังกล่าวมักทางวัดหรือกำหนดลงไปเชิงวัตถุวิสัยได้ยากมาก วิธีการทางสถิติอาจจะช่วยให้ทราบลักษณะทั่วไปของปัญหาสังคมเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ แต่ก็แสดงได้ว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นเอง ไม่ได้แสดงให้เห็นทราบลักษณะทั้งหมดของปัญหาสังคมนั้นได้

บทผนวก

๑. การศึกษาสังคมมนุษย์

ในการศึกษาหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมมนุษย์แต่ละแห่งนั้น ขอให้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะพึงศึกษา เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับสังคมนั้น ๆ ตามหัวข้อต่อไปนี้ คือ

ก. ผู้คนของสังคมนั้นเป็นใคร

๑. เป็นเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์อะไร
๒. มีจำนวนมากน้อยเท่าไร กำลังเพิ่มมากขึ้นหรือลดน้อยลงอย่างไร

ข. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของสังคมนั้นเป็นอย่างไร

๑. ที่ตั้ง ขนาด รูปร่าง และอาณาเขตติดต่อกับสังคมอื่น ๆ
๒. ลักษณะภูมิประเทศ
๓. ลักษณะภูมิอากาศ
๔. ทรัพยากรธรรมชาติ และอื่น ๆ

ค. ลักษณะการทำมาหากินของผู้คนในสังคมนั้นเป็นอย่างไร

๑. ทรัพยากรธรรมชาติประเภทใดบ้างที่มีการนำมาใช้ประโยชน์
๒. มีการแลกเปลี่ยนข้าวของกับผู้คนในสังคมอื่นหรือไม่ มากน้อยเพียงไร
๓. เครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การขนส่ง การประกอบอาหาร และอื่น ๆ มีอะไรบ้าง
๔. มีแบบแผนหรือกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการควบคุม และการแจกจ่ายหรือแบ่งปันปันส่วนข้าวของกันอย่างไรบ้าง มีการแบ่งงานกันอย่างไร มีความคิดเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์อย่างไรบ้าง

ง. การจัดระเบียบทางสังคมและการเข้าร่วมกลุ่มกันมีลักษณะอย่างไร

๑. ขอบเขตของชุมชนและลักษณะของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน
๒. หน่วยทางการปกครอง มีพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ ก่ออยู่กันเป็นเผ่าหรือเผ่าพงศ์ หรือว่ามีพื้นฐานทางสถาบัน คือมีรัฐบาลปกครองเป็นแบบแผน
๓. ครอบครัวและระบบเครือญาติ
๔. กลุ่มเพศเดียวกัน
๕. กลุ่มวัยเดียวกัน
๖. กลุ่มทำงานหรือกลุ่มทางเศรษฐกิจ
๗. กลุ่มทางศาสนา
๘. กลุ่มทางการศึกษา
๙. ชนชั้นและวรรณะ
๑๐. คุณธรรมทางสังคมของบุคคลเหล่านั้นอะไรบ้าง
๑๑. วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
๑๒. ลักษณะของการกระทำต่อกันทางสังคม

จ. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างไร

๑. การเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายในหรือมาจากภายนอก
๒. การเปลี่ยนแปลงได้รับการต่อต้านหรือการสนับสนุนอย่างไร

๒. ศัพท์ภาษาไทยเทียบกับคำภาษาอังกฤษ

กระบวนการทางสังคม	: Social Process
กลุ่มคน	: Social Group
กลุ่มปฐมภูมิ	: primary group
กลุ่มทุติยภูมิ	: secondary group
กลุ่มแบบแผน	: organizational group
กลุ่มชั่วคราว	: psychological group
กลุ่มสมัครใจ	: optional group
กลุ่มไม่เลือก	: non-optional group
กลุ่มอ้างอิง	: reference group
กลุ่มที่เป็นสมาชิก	: membership group
กลุ่มชนส่วนน้อย	: minority group
กลุ่มชาติพันธุ์	: ethnic group
กลุ่มพวกเดียวกัน	: we-group
การกระทำต่อกันทางสังคม	: Social Interaction
การควบคุมทางสังคม	: Social Control
การจัดลำดับชั้นทางสังคม	: Social Stratification
ชนชั้น	: class
วรรณะ	: caste
การจำแนกความแตกต่างกันทางสังคม	: Social Differentiation
การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	: Social Change
การเปลี่ยนสภาพเป็นนคร	: Urbanization

การสมรส	: Marriage
การสมรสในวงศ์วาน	: endogamy
การสมรสนอกวงศ์วาน	: exogamy
ผัวเดียวเมียเดียว	: monogamy
มากผัวมากเมีย	: polygamy
ผัวเดียวมากเมีย	: polygyny
เมียเดียวหลายผัว	: polyandry
การสมรสหมู่	: group marriage
ครอบครัว	: Family
ครอบครัวเล็ก	: nuclear family
ครอบครัวใหญ่	: extended family
ความไม่เป็นระเบียบของสังคม	: Social Disorganization
คุณธรรม	: Social Value
ชุมชน	: Community
ชนบท	: rural
เมือง	: urban
นิเวศ	: Habitat
บทบาท	: Role
บุคลิกภาพ	: Personality
สัณฐาน	: constitution
อัตตา	: self
การเลียนแบบ	: imitation
การจำลองแบบ	: identification
บุคลิกลักษณะ	: Characteristics
ปทัสถานทางสังคม	: Social Norms
วิถีประชาชน	: folkways
จารีต	: mores

กฎข้อบังคับ	: laws
สถาบัน	: institutions
ข้อห้าม	: taboos
ประชากรวิทยา	: Demography
ความเจริญพันธุ์	: fertility
มฤตภาพ	: mortality
เผ่า	: Tribe
เผ่าพงศ์	: Clan
พฤติกรรม	: Behavior
พฤติกรรมภายนอก	: overt behavior
พฤติกรรมภายใน	: covert behavior
พฤติกรรมที่ขัดต่อปทัสถานของสังคม	: Deviant Behavior
พฤติกรรมของหมู่ชน	: Collective Behavior
ฝูงชน	: crowd
มวลชน	: mass
มหาชน	: public
การโฆษณาชวนเชื่อ	: propaganda
การเคลื่อนไหวทางสังคม	: social movement
พฤติกรรมศาสตร์	: Behavioral Sciences
มานุษยวิทยา	: Anthropology
สังคมวิทยา	: Sociology
จิตวิทยาสังคม	: Social Psychology
รัฐบาล	: Government
เทวธิปไตย	: theocracy
พฤฒาธิปไตย	: gerontocracy
กณาธิปไตย	: oligarchy

ประชาธิปไตย	: democracy
ราชาธิปไตย	: monarchy
รัฐตำรวจ	: police state
รัฐให้บริการ	: service state

ละแวกบ้าน : Neighborhood

วัฒนธรรม : Culture

การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม	: acculturation
การล่าช้าทางวัฒนธรรม	: cultural lag
เขตวัฒนธรรม	: culture area
วัฒนธรรมชนบทวัฒนธรรมเมือง	: sbcultures
ลักษณะการทางวัฒนธรรม	: culture trait
ส่วนของวัฒนธรรม	: culture complex
กระสวนวัฒนธรรม	: culture pattern

สังคมมนุษย์ : Society

การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม	: socialization
สังคมในระดับดั้งเดิม	: primitive society
สังคมก่อนมีตัวหนังสือ	: preliterate society
สังคมมีตัวหนังสือแล้ว	: literate society
สังคมแบบชาวบ้าน	: folk society
สังคมซับซ้อน	: complex society
สังคมเปลี่ยนแปลงช้า	: sacred society
สังคมเปลี่ยนแปลงเร็ว	: secular society
สังคมพหุนิยม	: plural society

สถานภาพ : Status